

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Pavlína Pašová

Historické proměny institucí sociální péče v Konici

Olomouc 2013

vedoucí práce: Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 2. 4. 2013

.....
podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Pavlu Neumeisterovi, Ph.D. za jeho podněty a rady, které mi jako vedoucí mé diplomové práce poskytoval při jejím zpracovávání.

OBSAH

ÚVOD.....	7
I TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE.....	9
1 SOCIÁLNÍ POLITIKA.....	10
1.1 Podstata a charakteristika sociální politiky.....	10
1.1.1 Pojetí sociální politiky.....	10
1.1.2 Objekty, subjekty a typy sociální politiky.....	11
1.1.3 Funkce, principy a nástroje sociální politiky.....	13
1.2 Vývoj sociální politiky na území dnešní České republiky	14
1.2.1 Období Rakousko-Uherska.....	14
1.2.2 První republika.....	15
1.2.3 Období komunistické nadvlády.....	15
1.2.4 Vývoj v letech 1990-1993.....	17
1.2.5 Vývoj od roku 1994 po současnost.....	19
1.3 Sociální zabezpečení v sociálním systému české společnosti.....	20
1.3.1 Pojetí a struktura sociálního zabezpečení.....	20
1.3.2 Sociální pomoc.....	22
1.3.2.1 Formy a cíle sociální pomoci.....	22
1.3.2.2 Situace sociální pomoci.....	22
1.3.2.3 Nástroje sociální pomoci.....	23
2 SOCIÁLNÍ STÁT.....	28
2.1 Vymezení sociálního státu.....	28
2.2 Vývoj sociálního státu	30
2.2.1 Základní etapy vývoje sociálního státu.....	30
2.2.2 Současná krize sociálního státu.....	31
2.2.3 Sociální stát v postkomunistických státech.....	31
2.2.4 Účast státu v sociální politice moderní doby.....	32
3 VÝVOJ SOCIÁLNÍ PÉČE VE SVĚTĚ.....	34
3.1 Starověké formy institucionalizované solidarity	35
3.1.1. Křesťanský starověk.....	37
3.2 Vývoj v době středověku.....	40
3.3 Vývoj od reformace do francouzské revoluce.....	42

3.4 Sociální péče v období industriálního kapitalismu.....	44
3.5 Počátky sociálního zabezpečení	46
3.6 Vývoj sociální péče v 1. polovině 20. století.....	47
3.7 Vývoj sociální péče v 2. polovině 20. století.....	49
3.8 Sociální péče v současnosti	50
II PRAKTICKÁ ČÁST - MAKROANALÝZA, ANALÝZA STŘEDNÍHO DOSAHU, MIKROANALÝZA.....	52
Metodologie druhé části práce.....	52
4 ČESKÁ SPOLEČNOST OD POČÁTKU NOVOVĚKU DO ROKU 1918.....	53
4.1 Politický a hospodářský vývoj společnosti.....	53
4.1.1 Vývoj českého státu do roku 1648.....	53
4.1.2 České země v době osvícenského absolutismu.....	54
4.1.3 České země v době národního obrození.....	55
4.1.4 Vývoj české společnosti od 2. poloviny 19. století do roku 1914.....	57
4.1.5 První světová válka a vznik Československa (1914-1918).....	58
4.2 Vývoj sociální péče	59
4.2.1 Vývoj ve středověku.....	59
4.2.2 Vývoj v období renesance a době osvícenské.....	61
4.2.3 Vývoj v letech 1780-1863.....	62
4.2.4 Vývoj v letech 1863-1918.....	63
4.3 Vývoj sociální péče v Konici.....	65
4.3.1 Dějiny Konice.....	65
4.3.2 Počátky sociální péče v Konici – vývoj do r. 1866.....	68
4.3.3 Vývoj v letech 1866 – 1918.....	72
4.3.4 Sirotčí spolek pro soudní okres konický.....	73
5 ČESKÁ SPOLEČNOST OD ROKU 1918 DO ROKU 1945.....	76
5.1 Politický a hospodářský vývoj společnosti.....	76
5.1.1 Vývoj české společnosti ve 20. letech 20. století.....	76
5.1.2 Vývoj české společnosti ve 30. letech (1929-1938).....	77
5.1.3 Druhá světová válka (1939-1945).....	78
5.2 Vývoj sociální péče	79
5.2.1 Vývoj v letech 1918-1945.....	79
5.2.2 Vzdělávání sociálních pracovníků a jejich profesionalizace.....	83
5.2.3 Ústřední sociální ústav.....	86
5.2.4 Další oblasti působnosti sociálních pracovníků.....	86
5.2.5 Charita v letech 1918-1945.....	88

5.2.6 Stavovská sdružení sociálních pracovníc a jejich činnost.....	88
5.3 Vývoj sociální péče v Konici.....	89
5.3.1 Vývoj v letech 1918 – 1938.....	89
5.3.2 Vývoj v letech 1939 – 1945.....	92
6 ČESKÁ SPOLEČNOST V LETECH 1945-1989.....	96
6.1 Politický a hospodářský vývoj společnosti.....	96
6.1.1 Poválečný vývoj v Československu - nástup a důsledky stalinismu (léta 1945-1968).....	96
6.1.2 Československo v letech 1968-1989.....	98
6.2 Vývoj sociální péče	99
6.2.1 Vývoj v poválečném období.....	99
6.2.2 Vývoj od roku 1948 do konce 50. let 20. století.....	100
6.2.3 Vývoj v 60. letech 20. století.....	103
6.2.4 Vývoj v 70. a 80. letech 20. století.....	104
6.3 Vývoj sociální péče v Konici.....	105
6.3.1 Vývoj v letech 1945 – 1960.....	105
6.3.2 Vývoj v letech 1960 – 1968.....	108
6.3.3 Vývoj v letech 1968 – 1989.....	112
7 ČESKÁ SPOLEČNOST OD ROKU 1989 PO SOUČASNOST.....	121
7.1 Politický a hospodářský vývoj společnosti.....	121
7.1.1 Hospodářská reforma a její důsledky.....	122
7.2 Vývoj sociální péče	124
7.2.1 Vývoj po roce 1989.....	124
7.2.2 Obnova a rozvoj vzdělávání v sociální práci.....	125
7.2.3 Nové sociální problémy.....	125
7.3 Vývoj sociální péče v Konici.....	126
7.3.1 Dětský domov a jeho vývoj po roce 1989.....	127
7.3.2 Založení Charity Konice a její další vývoj.....	131
7.3.3 Největší poskytovatelé sociálních služeb na Konicku v současnosti.....	133
ZÁVĚR.....	140
SEZNAM ZKRATEK.....	143
POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY.....	145
SEZNAM PŘÍLOH.....	151
ANOTACE	

ÚVOD

Sociální a důchodová reforma, stárnutí populace, nezaměstnanost, chudoba, sociální zabezpečení, sociální péče... Všechna tato slova a mnohá další s nimi související slýcháváme z různých stran a jsou často prezentována a diskutována v hromadných sdělovacích prostředcích. Většinu z nás nenechávají chladnými a nutí nás k přemýšlení o vlastní budoucnosti, případně k aktivnímu zapojení do řešení dané problematiky. Sociální politika státu a systém sociálního zabezpečení se určitým způsobem dotýkají každého z nás a ovlivňují náš život, naši životní úroveň, ať už s různými opatřeními souhlasíme či nikoliv.

Téma týkající se sociální oblasti jsem si zvolila také pro svou diplomovou práci. Práce, kterou jsem nazvala „Historické proměny institucí sociální péče v Konici“, je zaměřena na problematiku vývoje sociální péče v Konici. Volba tohoto tématu nebyla náhodná. Motivovaly mě k ní objektivní i subjektivní skutečnosti. Již tři roky pracuji v domově pro seniory, který patří mezi střediska Charity Konice. Charita Konice je jedním z největších poskytovatelů terénních a pobytových sociálních služeb na Konicku a v r. 2013 oslaví dvacáté výročí své existence. Z pracovního i soukromého hlediska mě tedy zajímalo, jak se vyvíjela nejen tato organizace samotná, ale i obecně sociální péče v Konici, kým a jakým způsobem byla v průběhu uplynulých staletí zajišťována. Ke Konici mě pojí i osobní vazba, protože zde bydlím od narození, v současné době i s manželem a dětmi.

Služby sociální péče v Konici považuji za velmi potřebné. Věřím, že Charita uhájí svoji existenci i v současných velmi těžkých ekonomických podmínkách, ve kterých se sociální služby musí vyrovnávat s různými těžkostmi a problémy, a bude i nadále poskytovat kvalitní péči občanům, kteří jsou na jejích službách závislí. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že práce v oblasti sociální péče je velmi náročná jak po fyzické, tak i psychické stránce, od pracovníka vyžaduje zejména pochopení, toleranci, trpělivost a empatii, ale pro klienty je nezbytná a neobešli by se bez ní.

Hlavním cílem mé práce je rekonstruovat proces vývoje institucí sociální péče v Konici, v kontextu historických proměn politického, hospodářského a sociálního klimatu české společnosti, a poskytnout tak komplexní analýzu historických proměn uchopování kategorií souvisejících se sociální péčí.

Naplnění hlavního cíle je podmíněno dosažením dílčích cílů:

1. Charakterizovat, analyzovat, komparovat prameny a odbornou literaturu k danému tématu a vytvořit její přehled.

2. Provést kritickou analýzu a zhodnocení existujících zdrojů.
3. Zpracovat teoretická východiska práce
4. Charakterizovat hlavní proměny společnosti vytvářející kontext sociální péče v jednotlivých historických obdobích.
5. Demonstrovat, konkretizovat historické proměny sociální péče na příkladech proměn sociální péče v Konici.

Jako metoda pro zpracování daného tématu byla zvolena metoda třístupňové analýzy: makroanalýza, analýza středního dosahu, mikroanalýza.

V rovině makroanalýzy se zaměřuji na charakteristiku dobového sociálního kontextu, který ovlivňoval politické, hospodářské a sociální klima společnosti ve vztahu k sociální politice a v rámci ní k sociální péči. Tato makroanalýza je východiskem pro analýzu středního dosahu, která se zabývá konkrétními proměnami sociální péče. V rámci mikroanalýzy konkretizují proměny na příkladech vývoje sociální péče v Konici.

Práce je rozdělena na dvě základní části. První část zahrnuje teoretická východiska práce a obsahuje tři hlavní kapitoly. První kapitola se věnuje charakteristice sociální politiky, jejímu vývoji na území dnešní České republiky a popisuje také systém sociálního zabezpečení v naší zemi. Druhá kapitola objasňuje problematiku sociálního státu a zachycuje v hlavních bodech jeho vývoj. Ve třetí kapitole je poté stručně popsán vývoj sociální péče ve světě od starověku až po současnost. Druhá část práce obsahuje třístupňovou analýzu a je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. Každá kapitola zachycuje vždy určitou etapu vývoje české společnosti a zahrnuje tři podkapitoly, které se zaměřují na politický, hospodářský vývoj společnosti (makroanalýza), charakteristiku vývoje sociální péče (analýza středního dosahu) a vývoj sociální péče v Konici (mikroanalýza).

Moje diplomová práce by měla studentům, stážistům, pracovníkům v sociální oblasti, obyvatelům Konicka i ostatním zájemcům poskytnout ucelený pohled na vývoj sociální péče v Konici v kontextu politických, hospodářských a sociálních změn v české společnosti.

I TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

V rámci teoretických východisek práce jsem na základě studia odborné literatury a dalších zdrojů definovala základní kategorie, které s daným tématem souvisí. Teoretická východiska poskytují vhled do sociální problematiky a umožňují v ní základní orientaci. Zaměřují se na objasnění klíčových pojmů z oblasti sociální politiky a sociálního státu a jejich vývoje. Představují také vývoj sociální péče ve světě, což umožňuje pochopit vzájemnou souvislost s vývojem sociální péče na našem území.

Každý z nás je vystaven určitým sociálním podmínkám, které nemůže ovlivnit a které ho mohou ohrožovat. Čelit těmto sociálním a ekonomickým ohrožením, reagovat na sociální události a pozitivně ovlivňovat životní podmínky lidí je hlavním cílem sociální politiky státu. Tuto činnost v současné době realizují různé subjekty, státní i nestátní. Nejvýznamnější postavení mezi nimi zaujímá stát, který určuje pojetí, obsah, cíle a úkoly sociální politiky. Sociální politika se realizuje pomocí různých nástrojů, mezi které řadíme i aktivity nadační, církevní, charitativní, sociální služby apod.

Prostředkem k uskutečňování cílů a úkolů sociální politiky je i sociální zabezpečení občanů, které můžeme označit jako soubor institucí, zařízení a opatření, kterým je možné předcházet sociálním událostem, zmírňovat a odstraňovat jejich následky. Teoretická východiska práce nám mimo jiné také ukotvují sociální péči a instituce sociální péče v systému sociálního zabezpečení.

Sociální politika je úzce spojena s termínem „welfare state“ - sociální stát, překládaný jako stát blahobytu, myšleno ve smyslu lidsky důstojných životních podmínek. Role státu v sociální politice je nezastupitelná a nejvýznamnější. Sociální politika státu a konkrétní podoba účasti státu v sociální politice nejsou neměnné, prochází soustavným vývojem. Liší se v závislosti na určitých společenských, politických, ekonomických podmínkách dané země, na převládající ideologii a vývojových etapách, což je možné také vysledovat v rámci popsaného vývoje sociální politiky a sociálního státu v rámci teoretické části.

1 SOCIÁLNÍ POLITIKA

Sociální politika ovlivňuje svým způsobem život každého člověka v naší společnosti, každý z nás se jí nějak účastní. Sociální zabezpečení je její součástí. Instrukce sociální péče jsou řazeny mezi subjekty sociální politiky, aktivity, které realizují jsou označovány jako její nástroje, které vedou k plnění funkcí a cílů sociální politiky. Z těchto důvodů považuji za velmi důležité pro základní orientaci v sociální oblasti zařadit do své práce nejprve kapitolu s názvem „Sociální politika“ a objasnit v ní základní pojmy, které se sociální politikou souvisí. Část kapitoly také věnuji vývoji sociální politiky a sociálnímu zabezpečení v systému české společnosti.

1.1 Podstata a charakteristika sociální politiky

1.1.1 Pojetí sociální politiky

Jak uvádí Krebs (2010, s. 18) není sociální politika jednoznačně definičně vymezena a není ani jednoznačně vymežitelná.

Názor na sociální politiku souvisí s vnímáním pojmu „sociální“. Ten je obvykle chápán ve třech významových rovinách:

- v nejširším slova smyslu, tj. sociální jako společenský,
- v užším slova smyslu, tj. sociální jako aktivity bezprostředně směřující ke zdokonalování životních podmínek lidí,
- v nejužším slova smyslu, tj. jako řešení nepříznivých nouzových sociálních situací

(Krebs, 2010, s. 21).

„V Ottově naučném slovníku je sociální politika vymezena jako „praktická snaha, aby společenský celek byl uspořádán co nejideálněji“. Jako nauka (věda) je zde sociální politika chápána jako souhrn zásad směřujících k odstranění nebo zmírnění „vad společenského života“, zejména těch, které lze nazvat sociální otázkou“ (Krebs, 2010, s. 20).

„Malá československá encyklopedie vymezuje sociální politiku jako „souhrn cílů, aktivit, prostředků a realizací sociálního programu té které společnosti“. Závisí na typu společenského zřízení, třídních, politických, ekonomických poměrech a tradicích. Má proto

v různých dobách a v různých společnostech různý obsah, rozsah, plní různé funkce, respektuje různá kritéria“ (Krebs, 2010, s. 20).

Krebs (2010, s. 17) definuje sociální politiku jako politiku, „*kteřá se primárně orientuje na člověka, na rozvoj a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, na rozvoj jeho osobnosti a kvality života. Jako takové jí nutně přísluší zcela určité a významné místo v rámci celého společenského systému.*“

Potůček (1995, s. 30-31) rozlišuje sociální politiku jako praktickou činnost a sociální politiku jako vědní obor. Sociální politika jako praktická aktivita formuje vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života. Každý je nějak účasten sociální politiky, nějakým způsobem ji spoluutváří. Zároveň je však každý vystaven sociálním podmínkám, které nemá ve své moci. Hlavním cílem sociální politiky je čelit sociálním a ekonomickým ohrožením, s nimiž se lidé v průběhu svého života setkávají, případně vytvářet příznivé podmínky pro rozvoj jednotlivců a sociálních skupin. Sociální politika jako vědní obor je podle Potůčka (1995, s. 33) zkoumáním sociální politiky jako praktické aktivity, tj. analýzou procesů tvorby a realizace politik dotýkajících se vztahů občanů a sociálních podmínek jejich života. V širším pojetí sociální politiky je možné sociální politiku vymezit jako konkrétní jednání zejména státu, ale i ostatních subjektů, kterými je ovlivňována sociální sféra společnosti. Sociální politika je vnímána jako aktivity vážící se bezprostředně k životním podmínkám lidí. V užším pojetí je cílem sociální politiky především reagovat na sociální rizika, resp. jejich možné důsledky (např. stáří, nemoc, invalidita) a eliminovat sociální tvrdosti, které doprovázejí fungování tržního mechanismu (např. nezaměstnanost, chudoba) (Krebs, 2010, s. 24-25).

Dle přístupu sociální politiky k řešení svých problémů rozlišuje Krebs (2010, s. 25):

- aktivní (perspektivní) sociální politiku, která přednostně usiluje o prevenci, tj. předchází vzniku sociálních problémů přijímáním určitých sociálních opatření,
- pasivní (retrospektivní) sociální politiku, která se zaměřuje na řešení již vzniklých sociálních problémů.

1.1.2 Objekty, subjekty a typy sociální politiky

Objekty sociální politiky jsou ti, kterým jsou opatření sociální politiky určena, na něž jsou orientována.

Za subjekty označujeme ty, kdo mají zájem, vůli, schopnosti, předpoklady, možnosti a prostředky k určité sociální činnosti či chování a kdo takové činnosti a chování mohou iniciovat a naplňovat. V obecné rovině je lze členit na státní a nestátní a nestátní dále na subjekty tržní a na ostatní netržní. Významným subjektem, který do značné míry určuje pojetí, obsah, cíle a úkoly sociální politiky v daném časovém období společnosti, je v moderní době stát (Krebs, 2010, s. 50-51). K subjektům sociální politiky řadí Krebs (2010, s.52):

- stát a jeho orgány,
- zaměstnavatele a firmy,
- zaměstnavatelské, zaměstnanecké a odborové orgány,
- regiony, místní komunity, obce, jejich orgány a instituce,
- občanské organizace a iniciativy,
- církve,
- občany, rodiny, domácnosti.

„V současné době usiluje řada zejména postkomunistických zemí včetně ČR o posílení úlohy nestátních a zejména netržních subjektů v sociální politice včetně jedince. Soudobá sociální politika je ve vyspělých zemích založena na pluralitě subjektů“ (Krebs, s. 52-53).

Podle míry účasti státu v praxi sociální politiky jsou rozlišovány tři základní typy (modely) sociální politiky:

- redistributivní typ – vnímá sociální potřeby jako sociální práva, stát má v sociální politice dominantní roli a role nestátních subjektů je potlačena, orientuje se na univerzální poskytování dávek,
- výkonový (korporativní) – vychází z myšlenky, že sociální potřeby lidí mají být uspokojovány na základě vlastního výkonu a produktivity, počítá s širší kooperací občanů při uspokojování sociálních potřeb,
- reziduální typ – zdůrazňuje myšlenku osobní odpovědnosti každého za pojištění sociálních potřeb. Spoléhá zejména na tržní instituce a rodinu. Role státu je zde ze všech typů nejmenší, nejnižší je i rozsah redistribucí na sociální účely.

Každý z těchto typů vychází z určitého myšlenkového konceptu, který je mu vlastní. Ve skutečnosti neexistují v žádné zemi sociální politiky v čisté modelové podobě. Vždy jde o určitou kombinaci prvků všech typů s výraznější inklinací k některému z nich (Krebs, s. 70-71).

1.1.3 Funkce, principy a nástroje sociální politiky

Jak uvádí Krebs (2010, s. 58), existují různé funkce sociální politiky. Nejčastěji jsou uváděny tyto funkce:

- ochranná funkce - řešení již vzniklých sociálních událostí.
- rozdělovací a přerozdělovací (redistribuční) funkce – touto funkcí je určován podíl jednotlivců na výsledku ekonomické činnosti a na společenském bohatství.
- homogenizační funkce - tato funkce směřuje k určitému příjmovému vyrovnání, resp. ke zmírňování sociálních rozdílů v životních podmínkách.
- stimulační funkce – posláním je vyvolávat žádoucí sociální jednání jednotlivců a sociálních skupin, jak v oblasti ekonomické, tak i mimo ni.
- preventivní funkce – snahou je zabránit, aby k nežádoucím sociálním situacím vůbec docházelo.

Principy, které jsou dle Krebse (2010, s. 27) všeobecně pro sociální politiku jako takovou považovány za typické, určující a nejvýznamnější jsou

- princip sociální spravedlnosti
- princip sociální solidarity
- princip ekvivalence
- princip subsidiarity
- princip participace

Mezi nejdůležitější nástroje sociální politiky je možné zařadit (srov. Potůček, 1995, s. 51-54, Krebs, 2010, s. 65-70):

- právo a právní řád
- ekonomické nástroje
- sociální dokumenty
- nátlakové akce
- sociální příjmy
- sociální služby
- věcné dávky
- státní regulace cen spotřebního zboží a služeb

1.2 Vývoj sociální politiky na území dnešní České republiky

„Stav sociální politiky odpovídá vždy dané etapě, konkrétním vývojovým záměrům společnosti, její hodnotové úrovni a jejímu sociálnímu úsilí či aspiracím“ (Klimentová, 2001, s. 10).

1.2.1 Období Rakousko-Uherska

Stejně jako v jiných zemích tehdejší Evropy, tak i u nás poskytovaly už ve středověku různé instituce péči a pomoc potřebným. Nejprve šlo o církevní charitu, která vycházela z hodnot křesťanského milosrdenství. Církev zřizovala špitály, útulky, pečovala o chudé. Obdarovávat chudé patřilo ke křesťanským ctnostem. Od 16. do 19. století byla chudinská podpora v Rakousku-Uhersku svěřena obcím a regulována ustanoveními říšského policejního řádu. Obce měly pečovat o své chudé na základě domovského práva. Sociální zabezpečení se rozvíjelo postupně – od poskytování doživotních penzí vybraným důstojníkům císařské armády a státním úředníkům zvláštním rozhodnutím císaře až ke stanovení jistých pravidel pro přiznávání penzí státním zaměstnancům (zákony z roku 1771 a 1781). Od té doby počet zákonů stanovujících podmínky přiznávání penzí a různých dávek neustále rostl, právě tak jako okruh jejich příjemců: přibyli soudci, učitelé, železničáři, zaměstnanci pošt. Ve druhé polovině 19. století se jim kromě starobních důchodů – vyplácely už i dávky v nemoci a v invaliditě. V případě úmrtí měli příbuzní závislí na jejich výdělků nárok na důchod pro pozůstalé. V této době se také svépomocná podpůrná sdružení horníků – tzv. bratrstva – změnila v povinně ustavované a z prostředků zaměstnanců i zaměstnavatelů financované fondy vyplácející podpory ve stáří, invaliditě a v případě smrti horníka jeho pozůstalým. Bismarckovy reformy sociálního zabezpečení nacházely odezvu i v Rakousku-Uhersku. V roce 1887 byl přijat zákon o povinném úrazovém pojištění a o rok později o povinném nemocenském pojištění dělníků a nižších úředníků. Okruh takto pojištěných se stále rozšiřoval, vznikl i samostatný systém sociálního pojištění vyšších úředníků pracujících v soukromém sektoru a příslušníků svobodných povolání. Na začátku 20. století se diskutovalo o doplnění úrazového a nemocenského pojištění o pojištění starobní. Toto bylo ale přiznáno pouze úředníkům pracujícím v soukromém sektoru a příslušníkům svobodných povolání. Osoby, které hospodařily samostatně, stejně jako zemědělství a lesní dělníci nebyli v té době pojištěni ze zákona – záleželo na rozhodnutí jich samotných nebo jejich zaměstnavatelů (Potůček, 1995, s. 24-25).

1.2.2 První republika

„Sociální zákonodárství první republiky v podstatě zdědilo právní předpisy přijaté v této oblasti v Rakousku-Uhersku ještě před 1. světovou válkou“ (Koldinská, 2007, s. 9).

Velkého pokroku ve sféře sociální politiky mezi dvěma světovými válkami bylo dosaženo i díky sociální filozofii prvního prezidenta Masaryka, který byl aktivním sociálním reformátorem. Je možno říci, že československá sociální politika byla v tomto období v popředí světového vývoje jak v teorii, tak v praxi, což se odrazilo i ve vysoké úrovni sociálního zákonodárství. Politicky významná byla podpora tohoto úsilí ze strany československé sociální demokracie jako jedné ze stran často zastoupených ve vládních koalicích. Kromě zákonů o podporách v nezaměstnanosti, o osmihodinové pracovní době a o vyplácení penzí válečným invalidům a pozůstalým po vojácích, které byly přijaty bezprostředně po skončení první světové války, se postupně připravovaly sociálně politické reformy zásadnějšího charakteru. Bylo ustaveno ministerstvo sociální péče a založena Ústřední sociální pojišťovna. Roku 1924 bylo reformováno nemocenské pojištění a zavedeno invalidní a starobní pojištění dělníků zaměstnaných v soukromém sektoru. Pojištění zakládalo i nárok na vdovský, vdovecký a sirotčí důchod a některé další dávky. V roce 1925 získali ze zákona nárok na placenou dovolenou kromě úředníků i všichni dělníci. Téhož roku byl přijat zákon o pojištění samostatně hospodařících osob. Realizován však byl až v roce 1934, i tak jen pro omezený okruh této kategorie pracujících. Československá sociální reforma, jejímž cílem bylo rozšířit povinné sociální pojištění co největšího počtu občanů proti všem základním sociálním rizikům, byla zbrzděna nástupem hospodářské krize začátkem 30. let. Nedostatek finančních prostředků neumožnil zavést pojištění v nezaměstnanosti, které mělo nahradit do té doby fungující vyplácení podpor v nezaměstnanosti odborově organizovaným nezaměstnaným. Vláda se snažila čelit důsledkům hospodářské krize alespoň státními zakázkami, dotacemi na veřejné práce, rozšířením sítě zprostředkovatelen práce a organizováním středisek pro rekvalifikaci nezaměstnané mládeže (Potůček, 1995, s. 25-26).

1.2.3 Období komunistické nadvlády

Změny politického a hospodářského systému po roce 1948 se výrazně promítly i do pojetí uplatňovaných nástrojů sociální politiky. V roce 1948 byl přijat již od konce války připravovaný zákon o národním pojištění. Zákon, který připravili sociálně demokraticky

orientovaní odborníci, byl inspirován Beveridgovými myšlenkami, aplikován ale byl na německou sociálně pojišťovací koncepci. V rámci tohoto zákona byly sjednoceny různé pojišťovací soustavy a pojištění různých typů rizik, pojištění bylo rozšířeno o další skupiny obyvatelstva a byla vytvořena Ústřední národní pojišťovna pracující na fondovém principu. Příspěvky byly hrazeny společně zaměstnanci, zaměstnavateli a státem. Pojišťovací soustava byla navržena tak, aby ji bylo možno průběžně zdokonalovat. Začátkem 50. let však byl fondový způsob hospodaření zrušen, majetek sjednocené pojišťovny zestátněn a od té doby se finanční prostředky určené na sociální zabezpečení začaly přerozdělovat přes státní rozpočet. Vznikl samostatný Úřad důchodového zabezpečení, soustava státního zdravotnictví a správa nemocenského pojištění. Zestátnění všech sektorů národního hospodářství a centralistický způsob regulace pohybu pracovní síly vedly k uměle udržované plné zaměstnanosti. Právo na práci a zároveň povinnost pracovat byly vtěleny do zákonných norem. V roce 1957 došlo k další reformě soustavy národního „pojištění“. Bylo zdůrazněno odvozování výše dávek od výše platu a délky zaměstnání a byla zavedena jejich diferenciaci podle kategorií zaměstnání. Celá soustava byla v té době již zcela závislá na rozhodnutích strany – státu a na finančních přidělech ze státního rozpočtu. Od té doby docházelo čas od času pouze k menším doplňkům nebo změnám. Principy fungování takto koncipované soustavy se už mnoho neměnily. Princip valorizace sociálních dávek (zejména starobních důchodů) nebyl přijat, proto byly tyto čas od času jednorázově zvyšovány. Začátkem 70. let byla rozšířena finanční podpora rodinám s nezaopatřenými dětmi. Sociální politika se v Československu v letech 1948-1989 vyznačovala těmito rysy:

- Celá soustava se odvíjela od principu plné zaměstnanosti, přičemž práce byla vynucována zákonem. Od práva – povinnosti pracovat se do značné míry odvozovala pozornost věnovaná rodinám s nezaopatřenými dětmi: rozvinula se síť jeslí a mateřských škol pečujících o děti zaměstnaných rodičů.
- Stát se pokoušel okupovat všechny funkce sociální politiky včetně těch, které občanská společnost svěřuje rodině, obci, dobrovolným sdružením či nestátním institucím. Občané byli vtlačeni do role pasivních příjemců služeb, o jejichž podobě či kvalitě neměli šanci spolurozhodovat. Taktéž zaměstnanci příslušných zařízení (ústavů sociální péče, škol, nemocnic, úřadů státní správy) měli jen minimum příležitostí uplatnit svůj pohled na věc.
- V souladu s ideologií „vybudovaného socialismu“ se, zejména od 60. let, prosazovala také univerzální schémata, odvozující nároky na dávky a služby od statutu občana.

- Politická praxe preferování výrobních odvětví vedla spolu s rostoucí celkovou ekonomickou neefektivností a vysycháním finančních zdrojů k obrovské vnitřní zadluženosti sféry služeb, a to jak v oblasti základních prostředků, tak v motivaci, schopnostech a dovednostech profesionální pracovní síly.
- Zejména v 70. a 80. letech se rozvíjely specifické služby pro zaměstnance, zvláště ve vybraných odvětvích materiální výroby. Podniková sféra se tak do jisté míry snažila kompenzovat svým zaměstnancům nedostatky v činnosti státních institucí sociální politiky (Potůček, 1995, s. 26-27).

1.2.4 Vývoj v letech 1990-1993

Vládní scénář sociální reformy, vypracovaný na Federálním ministerstvu práce a sociálních věcí ve spolupráci s řadou odborníků, byl důležitým způsobem uplatňován v činnosti federální vlády ČSFR a vlády ČR od poloviny roku 1990 do poloviny roku 1992. Vycházel z předpokladu, že sociální a ekonomická reforma jsou spjaté, podmiňují se navzájem.

Jako základní kameny sociální reformy byly vymezeny:

1. aktivní politika zaměstnanosti,
2. liberalizace a pluralizace systému sociálního zabezpečení ,
3. založení záchranné sociální sítě (Potůček, 1995, s. 119).

Klimentová (2001, s. 19) vymezuje záchrannou sociální síť jako soubor různých legislativních norem zahrnující aktivní i pasivní opatření, kterými stát garantuje všem občanům určitou minimální úroveň pomoci v případě, že se ocitnou v závažných, státem uznávaných sociálních situacích. Sociální záchranná síť má v podstatě především zmírňovat nejvyhraněnější sociální dopady jednotlivých postupných kroků transformace ekonomiky.

Dle Potůčka (1995 s. 120) tak byla sociální reforma de facto redukována na problém, jak koncipovat a realizovat:

- a) politiku zaměstnanosti,
- b) univerzální a jednotný státní systém sociálního zabezpečení, který by poskytoval (tři pilíře sociální politiky):
  - povinné zdravotní, nemocenské a důchodové pojištění a dobrovolné připojištění individuální i skupinové,
  - státní sociální podporu pro případ výskytu státem uznaných sociálních událostí,

- státní sociální pomoc podmíněnou potřebností po vyčerpání všech ostatních možností zabezpečení a pomoci a při neschopnosti občana postarat se o sebe.

Program vlády České republiky z roku 1992 zdůrazňoval prioritu ekonomické reformy, vytvářející klíč k úspěchu v ostatních oblastech života společnosti. Místo plošného univerzalistického modelu sociální politiky se předpokládalo zavedení modelu preferujícího adresnost poskytování sociální podpory a pomoci skutečně potřebným. Sociální politika se měla rozvíjet na bázi uplatnění principů solidarity a subsidiarity, tzn. budováním soustav sociální politiky odzdoła nahoru a tak, že hierarchicky vyšší článek začne působit až v situaci, kdy existující problém nebylo možno vyřešit na nižší úrovni (Potůček, 1995 s. 120).

Zásadní změnou celkového rámce fungování sociálně politických opatření se po listopadu 1989 stalo:

- zrušení povinnosti pracovat a zároveň zrušení „práva na práci“,
- zrušení státního monopolu v organizaci a poskytování sociálních služeb,
- reforma sociálního zabezpečení a péče o zdraví na bázi povinného pojištění.

S postupující transformací ekonomiky se zároveň musela sociální politika vyrovnat:

- se snižováním životní úrovně širokých vrstev obyvatelstva, což pro mnoho sociálních skupin představovalo akutní ohrožení chudobou,
- se zrodem (či spíše rozšiřováním okruhu) deklasovaných skupin obyvatelstva (lidí bez přístřeší, lidí dlouhodobě nezaměstnaných, toxikomanů, kriminálních recidivistů atd.) s tomu odpovídajícím tlakem na činnost schémat a institucí sociální pomoci (Potůček, 1995, s. 121).

Klimentová řadí mezi zásadní změny v sociální politice (2001, s. 21):

- zřízení úřadů práce v roce 1990,
- uzákonění minimální mzdy a přijetí zákona o zaměstnanosti v roce 1991,
- reformu systému sociálního zabezpečení v roce 1990, která zahrnovala například pravidla valorizace důchodů, zavedení vdoveckého důchodu a podobně,
- v roce 1992 přijetí zákonů, které měly umožnit do budoucna přechod na systém „tří pilířů“.

1.2.5 Vývoj od roku 1994 po současnost

Jak uvádí Koldinská (2007, s. 20), přišla v polovině 90. let další vlna důležitých změn. Jednalo se již o změny převážně reformního rázu, na jejichž koncipování bylo více času. Dne 1.1.1996 nabyl účinnosti zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který upravil nový systém důchodového pojištění a nahradil dosavadní systém důchodového zabezpečení, upravený v rámci zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Základní systém důchodového pojištění byl doplněn ještě doplňkovým důchodovým systémem upraveným v zákoně č. 47/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem. V roce 1995 rovněž vznikl systém státní sociální podpory upravený zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Jednalo se o nový systém zabezpečující podporu rodin s dětmi ze strany státu, tvořený dávkami poskytovanými adresně – tedy v závislosti na výši příjmu rodiny, jakož i dávkami poskytovanými plošně – bez závislosti na výši příjmu. Systém státní sociální podpory znamenal zavedení dlouho očekávaného jednotného systému rodinných dávek a nahradil dosud roztržštěnou úpravu různých druhů státních příspěvků pro rodiny s dětmi. Další významnější vlna reformu v oblasti sociální ochrany nastala až v roce 2006, kdy byly přijaty:

- zákon o sociálních službách,
- zákon o pomoci v hmotné nouzi,
- zákon o úrazovém pojištění,
- zákon o nemocenském pojištění a
- zákoník práce.

Tyto právní předpisy ale bohužel poněkud utrpěly na kvalitě tím, že musely být schváleny do konce volebního období dosavadní vlády, tedy do května 2006.

Země, které vstoupily do Evropské unie (a tedy i Česká republika), přijaly celý rozsah závazků a obsah všech dohod, příslibů a opatření, které členské státy společně uzavřely, učinily a přijaly a které dále společně rozvíjejí. Státy mají ale naprostou svobodu rozhodovat samostatně o konkrétních změnách, které budou provádět, a o nových opatřeních, která budou zavádět. Z porovnání sociální politiky v České republice a vyspělých zemí Evropské unie vyplývají tyto základní poznatky:

- a) ve většině nejdůležitějších oblastí sociální ochrany lidí je Česká republika ze systémového hlediska srovnatelná se systémem vyspělých zemí Evropské unie a sleduje obdobné trendy.
- b) Česká republika značně zaostává za vyspělými zeměmi Evropské unie, zejména ve dvou důležitých oblastech. Jsou to:
- Oblast bytové politiky, která je zatím spíše souhrnem jednotlivých opatření na straně nabídky a poptávky po bytech než uceleným strategicky orientovaným systémem.
  - Oblast školství, zejména pokud jde o vysokoškolské studium, kde hlavním problémem je nedostatek finančních zdrojů, které jsou zejména určeny pro rozvoj vysokých škol (Krebs, 2010, s. 170-171).

Krebs (2010, s. 171) také upozorňuje na skutečnost, že sociální systém Evropské unie a jeho jednotlivých zemí je vnitřně provázaný systém kultivovaný po řadu desítek let, zatímco v České republice se takový systém teprve postupně formuje.

1.3 Sociální zabezpečení v sociálním systému české společnosti

1.3.1 Pojetí a struktura sociálního zabezpečení

S průmyslovým rozvojem se mění životní podmínky, způsob a charakter práce, pracovní podmínky a život člověka vůbec. Tyto změny jsou doprovázeny narůstáním sociálních rizik pro jednotlivé občany co do kvantity i kvality. Proto se prosazuje a stále více uskutečňuje jejich společenské odstraňování (Krebs, 2010, s. 175).

„Sociální zabezpečení jako součást sociální politiky a jako prostředek k uskutečňování jejích úkolů a cílů můžeme obecně chápat jako soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím lze předcházet sociálním událostem občanů a zmírňovat a odstraňovat jejich následky“ (Krebs, 2010, s. 194).

Za hlavní sociální události jsou považovány zejména stáří, invalidita, smrt rodinného příslušníka, narození dítěte, těhotenství, nemoc, úraz aj., způsobující tíživou situaci (Krebs, 2010, s. 194).

Podle Krebse (2010, s. 194) je v současné době nejrozšířenější pojetí sociálního zabezpečení ve smyslu souhrnného označení pro všechny sociální instituce, poskytující občanům (a za určitých podmínek i cizincům) radu (poradenství), ochranu (prevenci),

materiální (věcná) a peněžní plnění (dávky), služby a azyl (ústavní péči) k uspokojení jejich sociálních (společností uznaných) potřeb.

Jak uvádí Krebs (2010, s. 194), zahrnuje sociální zabezpečení tři typy sociálních institucí: sociální pojištění, státní sociální podporu a sociální pomoc.

V rámci systému sociálního pojištění jsou řešeny ty sociální situace, na které se občan může předem připravit (pojistit) formou odložení části své dnešní potřeby na krytí budoucí nejisté dlouhodobé či krátkodobé sociální situace. V tomto směru jsou již dnes provozovány systémy:

- důchodového pojištění (viz zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů) a penzijního připojištění (viz zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem, ve znění pozdějších předpisů).

Ze základního důchodového pojištění se poskytují tyto důchody: starobní, invalidní, vdovský a vdovecký, sirotčí (<http://www.mpsv.cz/cs/3>).

- nemocenského pojištění (viz zákon č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů).

Systém nemocenského pojištění je určen pro výdělečně činné osoby, které při ztrátě příjmu v případech tzv. krátkodobých sociálních událostí (dočasné pracovní neschopnosti z důvodu nemoci nebo úrazu či karantény, ošetřování člena rodiny, těhotenství a mateřství, péče o dítě) zabezpečuje peněžitými dávkami nemocenského pojištění. Z nemocenského pojištění se poskytují 4 druhy peněžitých dávek, a to: nemocenské, peněžitá pomoc v mateřství, ošetřovné, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a v mateřství (<http://www.mpsv.cz/cs/7>). Systém je financován z pojistného, které platí podle přesně stanovených podmínek jak zaměstnanec, tak zaměstnavatel, i osoby samostatně výdělečně činné.

- příspěvek na státní politiku zaměstnanosti (<http://www.cssz.cz/cz/pojistne-na-socialni-zabezpeceni>)

Systém státní sociální podpory řeší sociální situace, které jsou na základě určitého společenského konsenzu uznány za zřetele hodné, tj. sociální situace, kdy je účelné rodinu, především rodinu s dětmi, podpořit. Patří sem například narození dítěte, péče rodičů o něj v raném stádiu, jeho výchova po celou dobu přípravy na povolání atd. (Krebs, 2010, s. 194). Systém státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto zákona se poskytují následující dávky: přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, porodné a pohřebné. Žádosti

o poskytování dávek státní sociální podpory vyřizují krajské pobočky Úřadu práce (<http://www.mpsv.cz/cs/2>). V rámci systému sociální péče (pomoci) se řeší obtížné sociální situace stavu hmotné a sociální nouze, tedy situace, které občan není resp. nebude schopen řešit sám nebo s pomocí vlastní rodiny (Krebs, 2010, s. 194).

1.3.2 Sociální pomoc

1.3.2.1 Formy a cíle sociální pomoci

V návaznosti na výsledcích sociální práce, základní metody sociální pomoci, se sociální pomoc poskytuje v těchto základních formách:

- formou sociálních služeb, které poskytují především nestátní neziskové organizace, obce a kraje,
- formou sociálně-právní ochrany a dávek sociální pomoci, které poskytuje stát.

Jednotlivé formy sociální pomoci jsou financovány ze státního rozpočtu a z rozpočtů obcí. Nově koncipovaná sociální pomoc vychází ze základního předpokladu, že v podmínkách demokratické společnosti a svobodného trhu nese každý občan odpovědnost sám za sebe a za svou budoucnost. Jestliže se ocitne v sociálně neuspokojivé situaci, nastupuje sociální pomoc jako projev lidské solidarity i dobročinnosti s cílem:

- a) Navrátit takovému občanu co nejrychleji sociální suverenitu.
- b) Pomoci mu překonat přechodně stadium sociálně-ekonomických obtíží.
- c) Řešit jeho trvalé sociálně svízelné postavení (Krebs, 2010, s. 177-179).

1.3.2.2 Situace sociální pomoci

Jako jedno z prvních opatření v sociální oblasti byl již v prvním pololetí roku 1990 v rámci novelizace zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, umožněn přístup k realizaci sociálních služeb i nestátním subjektům a organizacím a postupně byla jak ve vědomí občanů, tak i v zákonodárné činnosti uplatňována zásada, že za vlastní životní úroveň je odpovědný především každý občan, resp. rodina (Krebs (2010, s. 287).

System sociální pomoci tedy řeší situace (Krebs, 2010, s. 288):

- kdy jsou ohrožena práva občana,
- kdy se občan nachází v hmotné nouzi,
- kdy je občan v sociální nouzi a není schopen zabezpečit svoje potřeby vlastními silami,

- kdy mu tyto situace hrozí.

V celém systému nejen sociální pomoci, ale i v celém systému státních dávek připadá rozhodující role životnímu minimu (Krebs, 2010, s. 288).

„Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežít. Tento institut byl vedle životního minima zaveden z důvodu větší motivace pro dospělé osoby v hmotné nouzi“ (<http://www.mpsv.cz/cs/11852>). Životní a existenční minimum je upraveno zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění. Hlavní využití životního a existenčního minima je v zákoně č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi. Životní a existenční minimum je využíváno také v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře při zjišťování nároku na dávky (<http://www.mpsv.cz/cs/11852>).

1.3.2.3 Nástroje sociální pomoci

Základními nástroji sociální pomoci jsou poradenství, prevence sociálně patologických jevů, sociálně-právní ochrana, dávky sociální pomoci (v peněžní i věcné podobě) a sociální služby.

Sociálně-právní ochrana se dnes poskytuje nezletilým dětem a občanům, kteří nemají způsobilost k právním úkonům, a občanům, kteří své oprávněné zájmy a zákonem chráněná práva nejsou schopni vlastními silami uplatňovat a tyto zájmy a práva by mohly být ohroženy. Sociální prevencí se rozumí soubor aktivit ovlivňujících proces socializace a sociální integrace, které jsou zaměřeny na změnu nepříznivých sociálních, případně socioekonomických podmínek vedoucích ke vzniku a šíření sociálně patologických jevů (Krebs, 2010, s. 292-294).

Sociální služby prošly v 90. letech řadou významných změn. V souvislosti se společensko-politickými změnami na přelomu 80. a 90. let byly na řadu objektů, v nichž byly sociální služby poskytovány, uplatněny na počátku 90. let restituční nároky, což si vyžádalo nahradit tyto objekty výstavbou nových moderních zařízení. Tento krok přispěl k tomu, že alespoň část starých – pro účely poskytování sociálních služeb v naprosté většině nevyhovujících – objektů byla nahrazena novými moderními zařízeními. Po uskutečnění

reformy veřejné správy, kterou byly zrušeny okresní úřady, došlo k převedení sociálních služeb do režimu samostatné působnosti samosprávných obcí a krajů. To mělo zcela zásadní důsledky a muselo se projevit v celkové koncepci sociální legislativy. Nebylo však vyřešeno financování sociálních služeb, a proto většina sociálních služeb provozovaných do té doby okresními úřady přešla na samostatné kraje. Tím byl zcela zhroucen jeden z hlavních deklarovaných pilířů tzv. reformy, tj. přiblížení sociálních služeb občanům – klientům. Tím, že se sociální služby staly aktivitou, která náležela do režimu samostatné působnosti, se zcela zásadně změnila role státu a jeho možnosti kontroly aktivit v této oblasti. Stát má pouze právo kontroly zákonnosti (Krebs, 2010, s. 295).

Podstatnou otázkou bylo financování sociálních služeb. V této oblasti přinesl zásadní změny až zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Cílem změn v oblasti financování sociálních služeb bylo zejména:

- zabezpečit svobodnou volbu způsobu zabezpečení služeb a reverzibilní přechod od „pasivního závislého pacientství“ k „aktivnímu klientství“,
- sjednotit podmínky pro získání veřejných prostředků všemi subjekty poskytujícími péči za podmínek jejich akreditace, zajistit jejich rovnoprávné postavení a stabilní financování,
- zabezpečit spoluúčast občana (klienta a pacienta) při řešení jeho sociální situace,
- zrušit paušalizaci pohledu na zdravotně postižené občany a starobní důchodce,
- nastartovat proces deinstitucionalizace a individualizace péče,
- reagovat na evropské trendy (Krebs, 2010, s. 296).

Základním východiskem v oblasti financování služeb sociální péče bylo zavedení nové dávky, tzv. příspěvku na péči. Příspěvek na péči je poskytován všem oprávněným osobám bez ohledu na to, zda je jim pomoc zajišťována s využitím přirozených zdrojů, zejména rodiny, nebo poskytovatelem sociálních služeb. Jde o měsíčně se opakující peněžitou dávku, která náleží osobě závislé na pomoci druhé osoby zejména z důvodu nepříznivého zdravotního stavu, a to v oblasti běžné péče o vlastní osobu a v soběstačnosti (Krebs, 2010, s. 297). Výše příspěvku je stanovena pevně v nominálních hodnotách. Je odstupňována do čtyř stupňů odpovídajících stupni závislosti osoby na pomoci jiné osoby ve smyslu zákona o sociálních službách a dále na základě věku posuzované osoby. Sociální služby se trvale potýkají

s nedostatkem prostředků. Rozpočet je tvořen asi z jedné třetiny státním příspěvkem, z jedné třetiny z příspěvků klientů a asi třetinou by měl přispívat zřizovatel (Krebs, 2010, s. 298-300).

Státní dotace poskytovatelům sociálních služeb jsou rok od roku předmětem kritiky a zkoumání. Participace měst, krajů a obcí je nesystémová. Hlavním principem dotačního řízení v roce 2013 by mělo být vyloučení střetu zájmů a rovný přístup ke všem poskytovatelům. Toho by mělo být dosaženo stanovením a zveřejněním exaktního způsobu výpočtu optimálního a reálného návrhu dotace u všech druhů služeb a všech poskytovatelů sociálních služeb v jednotlivých krajích (Rezidenční péče, 2012).

Základními činnostmi při poskytování sociálních služeb jsou pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Obsah základních činností u jednotlivých druhů sociálních služeb stanoví prováděcí předpis (<http://www.mpsv.cz/cs/9>).

S účinností od 1. ledna 2007 došlo k zásadní změně v poskytování pomoci osobám, které se nacházejí ve stavu hmotné nouze, tj. nemají dostatečné prostředky k zajištění svých základních životních podmínek. Zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, byl zrušen zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, a v návaznosti na to i většina stávajících dávek sociální péče (Krebs, 2010, s. 300-301). Byly nově zavedeny dávky pomoci v hmotné nouzi, kterými jsou: příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. O dávkách pomoci v hmotné nouzi rozhodují a vyplácejí je příslušné krajské pobočky Úřadu práce ČR (<http://www.mpsv.cz/cs/5>). Kromě dávek v hmotné nouzi jsou také vypláceny dávky pro osoby se zdravotním postižením. Byl přijat zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje: příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku, průkaz osoby se zdravotním postižením a některé benefity, které z něj vyplývají. O dávkách pro osoby se zdravotním postižením rozhodují a vyplácejí je příslušné krajské pobočky Úřadu práce ČR (<http://www.mpsv.cz/cs/8#dsp>).

Standardy kvality sociálních služeb

Změny v pojetí sociálních služeb vycházejí zejména z důrazu na práva a povinnosti každého občana v České republice. Po fázi rozšíření druhů sociálních služeb bylo vnímání zacíleno na kvalitu poskytovaných služeb, na nastavení jejich pravidel, na přístup ke klientům a na odbornost pracovníků. Pojetí sociálních služeb ovlivnila také politika Evropské unie v boji proti chudobě a sociálnímu začleňování. Obecným cílem sociálních služeb je zajistit takovou míru podpory, která vede k samostatnému a důstojnému životu. V procesu poskytování sociálních služeb je zásadní změnou zaměření se na konkrétní situaci klienta, z níž vychází uplatňovaný princip individuálního poskytování sociálních služeb (Čermáková, Holečková, 2008, s. 5).

Standardy kvality sociálních služeb byly vytvořeny pod vedením MPSV v letech 2000-2002 zástupci odborné veřejnosti a poskytovatelů i uživatelů sociálních služeb. V roce 2006 prováděcí vyhláška č. 505/2006 Sb. zákona o sociálních službách částečně změnila znění jednotlivých standardů a jejich kritérií. Výsledné znění ovlivnily obecné modely hodnocení kvality, dobrá praxe a politické a společenské zadání (Bednář, 2011, s. 8).

„Standardy platí pro všechny typy a druhy služeb, které lze (dle definice) považovat za sociální služby. Jsou souborem měřitelných a ověřitelných kritérií. Řadu pravidel si v souladu s principy obsaženými ve Standardech musí definovat poskytovatelé sami (poslání, cíle stížnostní postupy, pravidla pro individuální plánování služeb apod.).“ (Bednář, 2011, s. 9)

Standardy jsou rozděleny do tří základních částí:

Procedurální – cíle a způsoby poskytování sociálních služeb, ochrana práv osob, jednání se zájemcem o sociální službu, smlouva o poskytování sociální služby, individuální plánování průběhu sociální služby, dokumentace o poskytování sociální služby, dokumentace o poskytování sociální služby, stížnosti na kvalitu nebo způsob poskytování sociální služby, návaznost na další zdroje.

Personální – personální a organizační zajištění sociální služby, profesní rozvoj zaměstnanců.

Provozní – místní a časová dostupnost služby, informovanost o službě, prostředí a podmínky, nouzové a havarijní situace, zvyšování kvality sociální služby (Bednář, 2011, s. 9).

SHRNUTÍ

První kapitola je věnována sociální politice. Poskytuje nám základní vhled do sociální problematiky. Vzhledem k tomu, že definice sociální politiky není jednoznačně vymezena, nabízí se nám zde několik různých pojetí. Přesto však můžeme konstatovat, že cílem sociální politiky je především čelit sociálním a ekonomickým ohrožením, se kterými se člověk během svého života setkává. Vzhledem k tomu, že sociální politika závisí na typu společenského zřízení, politických a ekonomických podmínkách, je možné rozlišit několik typů sociální politiky (redistributivní, výkonový, reziduální).

Osoby, kterým jsou opatření sociální politiky určena označujeme jako objekty. Naopak ty, kteří mají schopnosti, možnosti a prostředky k sociální činnosti definujeme jako subjekty. Mezi nimi zaujímá nejvýznamnější postavení stát. Sociální politika plní různé funkce. Mezi nejdůležitější můžeme zařadit funkci ochrannou, rozdělovací a přerozdělovací, homogenizační, stimulační a preventivní. K realizaci sociální politiky jsou využívány různé nástroje (např. právo a právní řád, ekonomické nástroje, sociální služby, dávky atd.)

Další část kapitoly zachycuje hlavní mezníky ve vývoji sociální politiky na našem území. V rámci tohoto vývoje můžeme zaznamenat, že ca. do 16. století byla nejvýznamnějším subjektem sociální politiky církve, která pro zajištění péče o chudé a potřebné zřizovala různé ústavy. Od 16. do 19. století bylo řešení této problematiky přesunuto na obce. Poté na sebe tuto odpovědnost postupně přebíral stát. Zejména v období 1. republiky byla naše sociální politika v popředí světového vývoje a sociální zákonodárství mělo vysokou úroveň. Bylo rovněž ustaveno Ministerstvo sociální péče. Po roce 1948 došlo po změně politického a hospodářského systému k zásadní změně pojetí sociální politiky a byla přijata řada nových zákonů. Po „sametové“ revoluci v r. 1989 následovala sociální reforma, která opět přinesla řadu změn a nových zákonů. V souvislosti s transformací ekonomiky a nárůstem sociálních rizik bylo třeba přijmout řadu opatření k předcházení, zmírnění či odstranění sociálních událostí a vytvořit systém sociálního zabezpečení. Charakteristice, struktuře, cílům, formám a nástrojům sociální pomoci je věnována poslední část první kapitoly.

2 SOCIÁLNÍ STÁT

V současné vyspělé společnosti je jednou z důležitých otázek sociální politiky otázka, do jaké míry a jakým způsobem se v ní má angažovat stát jako instituce. Stát zabezpečuje fungování sociálního systému, vymezuje právní rámec sociální politiky a určuje její pravidla. Pro snadnější pochopení vzájemné provázanosti sociální politiky a úlohy státu jako instituce, tedy zařazuji kapitolu věnovanou sociálnímu státu. Vymezuji v ní pojem sociální stát, zachycuji jeho vývoj a nastiňuji důvody současné krize.

2.1 Vymezení sociálního státu

Pod sociálním státem různě názorově a politicky orientovaní teoretikové, politikové i další odborníci včetně jednotlivých občanů rozumějí a prosazují různé formy státní sociální politiky a organizace sociálních služeb. Synonymem sociálního státu se jeví anglický termín welfare state, překlad ale může být problematický právě pro rozdílné chápání jeho obsahu (Klimentová, 2001, s. 22).

Současný kapitalistický stát má charakter sociálního státu: na tomto tvrzení se autoři z oblasti sociální politiky v podstatě shodnou. V ostatních otázkách sociálního státu však mezi nimi existují často zásadní názorové rozdíly, ať už jde o samotné vymezení pojmu sociální stát, jeho perspektivy, dimenze hodnocení nebo jeho efektivnost (faktickou prospěšnost) pro společnost, vývoj sociální struktury, sociální nerovnost a podobně. Výraz welfare state je spojen se jménem anglického lorda W. Beveridge, který se již v roce 1911 podílel na přípravě národního pojišťovacího zákona. V roce 1942 Beveridge vypracoval první komplexní systém sociálního zabezpečení. V příslušných písemných materiálech začal používat pojmu welfare state. Pojem se brzy vžil a byl později pevně spojen se sociálními podporami, které Churchillova vláda slibovala nabídnout po skončení války. Cílem takto Beveridgem koncipovaného welfare state bylo podpořit morálku a disciplínu v průběhu války. Welfare state sliboval být „ostrovem hojnosti v moři nedostatku“. Sliboval uprostřed války to, po čem lidé toužili a za co mělo smysl bojovat (Klimentová, 2001, s. 34).

K výchozím předpokladům, za nichž je možné uvažovat o sociálním státu, se dle Klimentové (2001, s. 35) obvykle řadí:

- liberální hospodářství,

- pluralitní demokracie,
- určitá minimální decentralizace státní moci a správy.

Klimentová (2001, s. 35) zastává názor, že jeho vymezení by nemělo zahrnovat sociální státy typu reálného socialismu s centrálně plánovaným hospodářstvím a totalitárním politickým systémem.

Dle Krebse (2010, s. 78) bývá sociální stát nejčastěji charakterizován jako stát, který:

- se výrazně angažuje v řešení sociálních problémů svých občanů a má v sociální oblasti významné postavení,
- přebírá na sebe ve značné míře sociální jištění obyvatel a kontroluje tak značnou část prostoru pro sociální jednání lidí,
- lze charakterizovat rozsáhlým a jednotným systémem sociálního zabezpečení a značným rozsahem služeb poskytovaných zdarma nebo za ceny neodpovídající hodnotě,
- se vyznačuje vysokou mírou redistribuce,
- je neobyčejně náročný na ekonomické zdroje,
- vede k centralizaci, byrokratizaci a anonymitě.

Jak uvádí Krebs (2010, s. 79), „*welfare state je v každé zemi jedinečným jevem, reagujícím na zcela konkrétní a specifické podmínky té které země.*“ Dále zdůrazňuje však tyto obecnější příčiny jeho vzniku (2010, s. 79-80):

- posun vědeckého poznání a nové technologie, které umožnily vysokou produktivitu a ekonomickou expanzi i zemím dříve relativně chudým,
- orientace welfare state na lidský faktor a jeho kultivaci (vyšší nároky na vzdělání, odbornost atd.),
- politický vývoj, v němž se mění postavení jedince jako občana. Mění se vztahy mezi jedincem a státem. Jedinec přestává být podřízen systému a postupně se stává prioritou v tomto vztahu. Institut občanství vybavuje občana nejen právy občanskými a politickými, ale i sociálními, která „regulují proces zacházení s jednotlivci“.
- demograficko-sociální příčiny. Industrializace s sebou přinesla řadu jevů, které omezily nebo i zcela vyloučily tradiční způsoby řešení sociální pomoci vlastními silami, prostřednictvím rodiny, obce, přátel apod.

Vytvořením trhu práce se stala pracovní síla zbožím, se kterým přichází jedinec na trh. Toto zboží (komodita) je oceňováno a distribuováno podle zákona nabídky a poptávky. Stejně tak se stávají zbožím i lidské potřeby. Životní standard pracovníka a jeho rodiny se tedy s generalizací trhu stal závislým na peněžních vazbách, vyplývajících z participace jedince jako tržní komodity na trhu práce. Důsledky komodifikace lidské pracovní síly si tak vynutily existenci moderní sociální politiky a welfare state. Komodifikovaná pracovní síla je snadno zranitelná (úraz, nemoc), nahraditelná a její cena se může snadno znehodnotit pod úroveň životního minima. Proces dekomodifikace pracovní síly je proto základem welfare state. V úrovni dekomodifikace pracovní síly jsou mezi sociálními státy značné rozdíly (Klimentová, 2001, s. 39).

Sice se postupně podařilo zaručit občanům v podstatě stejná občanská a politická práva, nadále však ve společnosti přetrvává značná socioekonomická nerovnost podmíněná řadou činitelů – zejména výší příjmů, vzděláním, pohlavím, sociálním původem, rasou, ale i přirozenými rozdíly mezi lidmi, jako jsou rozdílné schopnosti, zdravotní stav a podobně (Klimentová, 2001, s. 40).

Odstraňování zdrojů socioekonomické nerovnosti je dlouhodobý proces, který probíhá ve všech sociálních státech. V západní kulturní tradici se setkáváme se dvěma pojetími rovnosti, která má welfare state prosazovat:

1. rovnost příležitostí – vychází ze svobodného trhu a rovnosti jedinců, kteří na trh přicházejí.
2. rovnost výsledků – jde o socialisticky zabarvený koncept rovnosti, spočívající v rovnosti distribučních možností, pokud jde o služby a o zboží (Klimentová, 2001, s. 40-41).

2.2 Vývoj sociálního státu

2.2.1 Základní etapy vývoje sociálního státu

Sociální stát má za sebou stoletý vývoj od spontánního průkopnického období v 80. letech 19. století v Německu až do současnosti. Tento vývoj lze u evropských sociálních států rozčlenit do šesti základních vývojových etap (Klimentová, 2001, s. 42):

1. 80. léta 19. století až 1930 – období experimentálních počátků
2. 1930 až druhá světová válka – období konsolidace

3. 1945 až 1962 – sociální přestavba
4. 1962 až 1973 – sociální expanze
5. 1973 až 1980 – stagnace
6. 1980 až dosud – rekonceptualizace sociálního státu.

2.2.2 Současná krize sociálního státu

Současné období vývoje sociálního státu je obvykle charakterizováno jako krize sociálního státu. Příčiny tohoto stavu lze dle Klimentové (2001, s. 42-43) spatřovat v několika úrovních:

1. Ekonomické důvody jsou nejzřejmější. Sociální výdaje vytlačují investiční prostředky a tvoří bariéru ekonomického růstu. Welfare state se jeví příliš nákladný, zpomaluje hospodářský růst a působí destabilizačně na hospodářství.
2. Ztráta sociálního konsensu. Další zvyšování sociální rovnosti v současných sociálních státech je při vysokém životním standardu příliš nákladné a vyvolává otázku „kdo to zaplatí?“.
3. Ztráta efektivnosti sociálního státu – obrovské náklady na sociální stát jsou málo efektivní. Jenom trh může zajistit efektivnost a transparentnost.
4. Nedostatek veřejných sociálních služeb – nákladnost veřejných sociálních služeb neumožňuje u řady služeb plné pokrytí poptávky, která má naopak, zejména při bezplatnosti některých služeb, tendenci neúměrně narůstat.

2.2.3 Sociální stát v postkomunistických státech

Změna politické situace a ekonomické reformy na počátku 90. let měly nutně dopad i na sociální situaci každého občana. Bylo třeba hledat nový koncept sociální politiky a nečekat na stabilizaci nebo vyhranění sociální instituce odvíjející se od postupu ekonomické transformace. Je třeba, aby i v sociálním státu existovaly a fungovaly sociální instituce a další subjekty, které by mohly vedle státu a trhu v sociální oblasti jedince uspokojit. Jde zejména o fungující rodinu, síť vzájemné pomoci a svépomocná hnutí, sousedské skupiny, obce, zaměstnavatelské podniky, charitativní a církevní organizace, nadace a občanské iniciativy (Klimentová, 2001, s. 44).

2.2.4 Účast státu v sociální politice moderní doby

„Účast státu v sociální politice v moderní době je považována za nezbytnou, nezastupitelnou a v jistém slova smyslu za nejvýznamnější. Stát se v sociální politice v zásadě angažuje dvěma způsoby: jednak jako konceptor a ten, kdo stanovuje pravidla a normy chování sociálních subjektů – v této roli je stát nezastupitelný, jednak jako bezprostřední vykonavatel, realizátor sociální politiky – v této roli se mohou úspěšně (mnohdy i úspěšněji než stát) uplatnit i nestátní subjekty“ (Krebs, 2010, s. 98-99).

V současné době převažují v názorech na účast státu v sociální politice neoklasické koncepce. Názory na roli státu v sociální politice se nepopírají, ale pod vlivem řady faktorů (stárnutí populace, nezaměstnanost, potřeba účinné a zároveň i efektivní sociální politiky aj.) se role státu v sociální politice mění. Opouští se myšlenka široce rozvětvené státní péče (velkého welfare state), tj. státu jako štědrého poskytovatele a financovatele sociální politiky a zdůrazňuje se myšlenka tzv. post-welfare state, tj. státu, který je silný jako konceptor a který garantuje minimální sociální ochranu občanům a podporuje jejich samostatné sociální chování. S účastí státu v sociální politice souvisí i koncept sociálního tržního hospodářství. Opírá se o názory socioekonomů 30. let. Jde o koncept, který usiluje o spojení ekonomické soutěže se sociálním pokrokem. Je založen na respektu tržního principu a humanity. Klade důraz na individuální svobodu a soutěž, na rozvoj tržního mechanismu, které vedou k prosperitě a k rozhojňování zdrojů pro financování sociálně politických opatření a k blahobytu (Krebs, 2010, s. 100).

SHRNUTÍ

Z důvodu vzájemné propojenosti je druhá kapitola zaměřena na objasnění problematiky sociálního státu. Pojem sociální stát je označován jako synonymum k výrazu „welfare state“, který je spojen se jménem anglického lorda W. Beveridge, jež v roce 1942 vypracoval první komplexní systém sociálního zabezpečení. Jeho obsah však může být chápán rozdílně. Obecně můžeme pod pojmem sociální stát chápat formu státní sociální politiky a organizace sociálních služeb. Mezi jeho předpoklady jsou řazeny liberální hospodářství, pluralitní demokracie, určitá minimální decentralizace státní moci a správy.

Sociální stát můžeme označit jako stát, který mimo jiné řeší sociální problémy svých občanů, přebírá na sebe ve velké míře jejich sociální jistění, má rozsáhlý systém sociálního zabezpečení atd. Jako příčiny jeho zniku lze označit např. vědeckotechnický pokrok a s tím související vyšší nároky na pracovníky, politický vývoj, demograficko sociální příčiny aj. Z hlediska vývoje sociálního státu je možné vidět jeho souvislost se změnami politické a ekonomické situace ve společnosti a specifickými podmínkami dané země.

V současné době mluvíme o krizi sociálního státu. Její příčiny jsou spatřovány především v ekonomických důvodech, ztrátě sociálního konsensu, vysoké nákladovosti a nedostatku veřejných sociálních služeb. Diskutovanou otázkou je rovněž účast státu v sociální politice moderní doby.

3 VÝVOJ SOCIÁLNÍ PÉČE VE SVĚTĚ

S postupným vývojem společnosti a rozvojem průmyslu se měnily životní i pracovní podmínky člověka. Došlo k nárůstu sociálních rizik. V souvislosti s těmito změnami bylo třeba měnit i charakter a nástroje sociální politiky a postupně vytvořit systém sociálního zabezpečení. Přijetím řady opatření a zřízením různých institucí bylo možné předcházet sociálním událostem a zmírnit nebo odstranit jejich následky. Sociální péče (nyní označovaná jako sociální pomoc) tvoří jeden z pilířů tohoto sociálního zabezpečení a je prostředkem k realizaci cílů sociální politiky. Sociální péče prošla rovněž složitým historickým vývojem a prodělala řadu proměn.

Sociální péče ve světě a její formy měly bezpochyby také vliv na vývoj sociální péče na našem území. Z tohoto důvodu považuji za velmi vhodné, vzhledem k tématu práce, vložit tuto kapitolu do své práce. Zmapování vývoje sociální péče ve světě přispěje k získání pohledu na vývoj péče u nás v širších souvislostech. Umožní čtenáři také případné srovnání vývoje ve světě s vývojem u nás, který bude podrobněji analyzován v druhé části práce.

Pokud přijmeme širokou definici sociálního blahobytu jako ideálu, díky kterému jsou ve společnosti organizovány aktivity, které reagují na sociální problémy doby, ukáže se, že většina společností si vytvářela instituce, jejichž činnost k tomuto cíli směřovala. Teprve centralizovaný a bohatý novověký stát, a to až po velkých revolucích v 19. století, však začíná přijímat představu, že společnost by měla být spravedlivá ke všem lidem, a otevírá politickou debatu o adekvátním vytváření a rozdělování zdrojů sociálního blahobytu. (Zdroji blahobytu jsou myšleny nejen peníze, ale i možnosti bydlení, vzdělávací a pracovní příležitosti, podpora zdraví aj.) (Matoušek, 2007, s. 83).

Jako významná témata současné doby označuje Matoušek (2007, s. 13-14) formy solidarity mezi lidmi a postoj k lidem společensky hendikepovaným. Tato témata spadají do oblasti morálky, souboru norem předepisujících lidskému chování určité směřování a hranice. Morální normy se až do novověku zdůvodňovaly nábožensky. Až do doby průmyslové revoluce spojovala západní civilizaci, stejně jako civilizace jiné, morálka založená na tradici a náboženství. Právo bez přímé spojitosti s uznávanými morálními zásadami a s náboženstvím bylo ještě na počátku novověku v Evropě nemyslitelné. Podporu potřebným poskytovala především rodina a tam, kde rodina chyběla, církve. V dnešní západní civilizaci jsou zdroje solidarity variabilnější i slabší než v předchozích epochách. Ti, kteří se nemohou spolehnout

na solidaritu rodiny a komunity, dnes čekají podporu od státu. Stát garantuje vzdělávání odborníků a zřizuje instituce poskytující sociální péči. Profesionálové působí i v nestátních organizacích. Solidarita se v západních zemích v posledním století profesionalizovala, institucionalizovala a stala se méně závislou na náboženských představách i na náboženských charitativních organizacích. Otázkou současnosti však je, zda racionalita vzešlá z osvícenství, dokáže sama o sobě rozlišovat mezi dobrem a zlem a stát se základem morálky i společenské solidarity. Vztah mezi rozumem a morálkou začal být pocíťován jako problém až v době moderní a postmoderní.

3.1 Starověké formy institucionalizované solidarity

Předcivilizované lovecko-sběračské společnosti neměly vyškolené odborníky a neznaly ani ideál sociálního blahobytu. Podpora v situacích nouze byla v takových společnostech lidem poskytována v rámci rodiny a rodového společenství (kmene). Teprve přechod k soustavnému pěstování polních plodin a vznik městských států vytvořily podmínky pro státní zásahy do osudu lidí, kteří se nebyli schopni sami uživit nebo žili v nouzi. Již ve starověku jsou doloženy příklady sociálního zaopatřování (Matoušek, 2007, s. 83-84).

První státy vznikly v Mezopotámii mezi Eufratem a Tigridem okolo roku 3500 př. n. l. V Mezopotámii bylo také poprvé kodifikováno právo. Z mezopotamských zákoníků se dá usuzovat na principy toho, co dnes nazýváme sociální péčí. Zákoník krále Chammurapiho, dobyvatele Babylonu, obsahuje i ustanovení týkající se některých ohrožených skupin. Nejstarší státní podpory byly určeny lidem, o které se stát opíral, tedy vojákům (Tomeš, in Matoušek, 2007, s.17- 18).

Asyřané a Babyloňané, kteří se věnovali především válečnictví, byli velmi krutí. S poraženými vojsky, městy, obyvatelstvem a zeměmi se nakládalo nemilosrdně. Projevovali jen jistou lidskost mezi sebou a ke svým otrokům. Nejsou však žádné zmínky z té doby o zařízení, které by sloužilo k potírání bídy a pomáhalo chudým. U Egyptanů stálo náboženství a mravnost výše než u Asyřanů a Babyloňanů, na vyšší úrovni byla tedy i jejich péče o trpící. Vražda novorozeňat byla v Egyptě spíše výjimkou. S otroky se zacházelo lidštěji, zůstávala jim např. práva manželská. Postavení ženy bylo důstojnější. Válečné výpravy však byly doprovázeny rovněž velkou krutostí (Vašek, 1941, s. 9-10).

U Indů hlavní posvátná kniha Zákon Manův klade důraz na almužnu. Tou se však nemíní almužna na zmírnění bídy chudých, nýbrž na podporu brahmínských mnichů.

Opravdová charita se u Indů nemohla rozvinout, jelikož není možná opravdová charita tam, kde platí kasty (Vašek, 1941, s. 11). Jednotlivé kasty měly odlišná pravidla morálky (Matoušek, 2007, s. 22).

Buddhistické národy učí jejich náboženství zapomínat na křivdy, neodpírat zlému, být laskavým a milosrdným ke všem lidem, bez ohledu na rasu a náboženství. Na druhé straně však působí negativně na své vyznavače tím, že je dostává do jakési pasivnosti, což není příznivé pro rozvoj charity (Vašek, 1941, s.11).

Ani Řecko nelze považovat za vzor soucitné lásky k bližnímu, a to především v souvislosti s jejich stanoviskem k otroctví. Otroek nebyl pokládán za osobu, nýbrž za věc. Podobně žalostný byl i osud novorozeňat. Dítě mělo právo na život jen pokud ho přijal otec do domácnosti. V Athénách rozhodoval otec o životě a smrti novorozeněte, měl právo je opustit, prodat, nechat zemřít, nemocná novorozeňata a zvláště děvčata byla obětována. Ve Spartě děti patřily státu a starci měli právo rozhodovat, která nemluvňata vzhledem k jejich zdraví mají být zachována a která odložena a ponechána osudu. Všeobecná veřejná péče v Řecku nebyla. Vyskytovaly se tam jen podpory válečným invalidům, válečným sirotkům, někde i podpory chudým občanům a výbavy a věno pro chudé nevěsty. Tyto podpory měly ale z velké části nikoli charitativní, nýbrž politický charakter – zabezpečení moci dosavadním držitelům a byly omezeny na tenkou vrstvu plnoprávných občanů. Nemocnice pro chudé nebyly (Vašek, 1941, s. 12-13).

U Římanů byly předpoklady pro charitu ještě nepříznivější. Římané byli tvrdí bojovníci, kteří bez citu podrobovali národy svému panství a zacházeli s nimi tak, jak to umožňuje tvrdé právo silnějšího (Vašek, 1941, s. 14). Žalostný byl osud římských otroků i gladiátorů. V Římě se sice rozdávalo také obilí a víno pro chudé a byly pro ně pořádány i hry, ale to se také často dělo spíše z důvodů politických – zachování přízně davu (Vašek, 1941, s.15-16). Městské pokladny, povinně dotované majetnými úředníky města, sloužily k financování nepravidelných podpor poskytovaných chudině pod heslem „chléb a hry“. Péče o výživu dětí chudých rodičů a sirotků, která byla v Římě původně zajišťována jako dobrovolná aktivita jednotlivci, přešla od dob císařů Nervy a Traiana na stát. Císařové založili alimentační fond, ze kterého se půjčovalo drobným a středním rolníkům (Matoušek, 2007, s. 86-87).

U Židů se již vyskytovaly jisté záblesky lásky ke všemu lidstvu, ne pouze k soukmenovcům. Pamatovalo se i na chudinu. I přesto, že židovská morálka po stránce lásky k bližnímu stála nesrovnatelně výše než u tehdejších národů pohanských, činila ještě příliš velký rozdíl mezi soukmenovcem a cizincem (Vašek, 1941, s. 17-18). O formách a podobě

sociální péče ve starověkém Izraeli můžeme najít zmínky ve Starém zákoně, který vznikl zhruba od 9. do 2. století př. n. l. Již v prvních dvou stoletích našeho letopočtu byl ustaven systém chudinské péče. V každé židovské komunitě byly dvě chudinské pokladny. První z nich se jmenovala kupa (pokladnička) a každý týden se do ní vybíraly peněžní dary určené pouze pro místní chudé. Druhá chudinská pokladna se nazývala tamchuj. Byla to miska, do které se vybíraly milodary ve formě naturálií (potravin) (Matoušek, 2007, s. 31-32).

„Ve středověku židovské obce přebíraly péči o osamělé, chudé, nemocné, staraly se o živobytí chudých studentů a učenců, zajišťovaly vybavení chudých nevěst a žen v šestinedělí, pečovaly o sirotky, staraly se o vykoupení židů, kteří upadli do zajetí. Přímou pomoc s podporou obce poskytovaly většinou rodiny“ (Matoušek, 2007, s. 33). Ve středověku kromě toho existoval v židovských obcích i obecní útulek a ošetrovna pro chudé, pocestné a nemocné. Myšlenka charity se ale vine celou židovskou historií (Matoušek 2007, s. 33-34).

Šest století po Kristu vystoupil v Arábii prorok Muhammad se svým novým učením. Islámské náboženství předepisuje věřícím také dodržování desatera, které je obdobou starozákonního desatera židů zjeveného Mojžíšovi. Od počátku kladl Islám důraz na dávání almužen, péči o staré lidi, vdovy, sirotky, žebráky a ke slušnému zacházení s otroky. Ustanovil almužnu povinnou (zakát) a dobrovolnou (sadaka). Důležitou roli hrály i mešity, které byly nejen místem uctívání Boha, ale i dobročinným zařízením. Často k nim byly přičleněny i nemocnice, humanitární zařízení, chudinské kuchyně, karavanní stanice a fondy podpory. K získání zdrojů pro náboženské a charitativní účely byly zřizovány náboženské nadace (Matoušek, 2007, s. 38-41).

3.1.1. Křesťanský starověk

„Křesťanství vzniklo z judaismu pod vlivem řady dalších myšlenkových proudů pozdní antiky (mysteriózních kultů, gnoze). Ježíš z Nazareta vystoupil v době, kdy Izrael byl pod nadvládou Římanů a kdy někteří Izraelci toužebně očekávali příchod Mesiáše, který by je osvobodil od politického útlaku a který by bojoval proti římským okupantům, aby obnovil moc a slávu židovského království“ (Matoušek, 2007, s. 34).

Ježíšovým cílem však bylo osvobodit člověka od hříchu, pomoci mu navázat vztah s Bohem a zachránit jeho nesmrtelnou duši pro věčný život. Ze vztahu lásky k Bohu pak má vyplývat vztah lásky k druhým lidem. Na starozákonní požadavek lásky k člověku, která má být důsledkem lásky k Hospodinu, navazuje Nový zákon. Ježíš vyzdvihuje dvojí přikázání

lásky: Milovat Hospodina a milovat svého bližního jako sám sebe. Křesťanství je sociální náboženství, protože není orientováno jen na vztah jednotlivce k vyšší moci, nevede jedince jen k sebezdokonalování, ale snaží se i o zlepšení mezilidských vztahů a podmínek života společnosti (Matoušek, 2007, s. 34-36). Ježíš Kristus byl nejdokonalejším vzorem tohoto nového chápání vztahu k trpícímu člověku. Nauka apoštolů o lásce k bližnímu zdůrazňuje některé zásady pronesené Ježíšem Kristem nebo je podrobněji rozvádí (Vašek, 1941, s.20-21).

„První tři století našeho letopočtu přinesly křesťanským církvím brutální pronásledování. Ale i v těchto dobách mnozí křesťané, ač sami pronásledováni, praktikovali přikázání lásky k bližnímu“ (Matoušek, 2007, s. 37). Křesťané chápali náboženský život s opravdovostí a důsledností. Také charita jako mohutné mravní a sociální hnutí prostoupila veškeré křesťanské sociální prostředí. Již v nejstarších křesťanských dobách můžeme rozlišit dobročinnost soukromou a dobročinnost veřejnou. K soukromé dobročinnosti bylo mnoho příležitostí, protože v každé době se vyskytují jednotlivci, kteří potřebují pomoc. Dobročinnost veřejná byla prováděna nikoli jen jednotlivci, ale církví jako takovou. Do jejího oficiálního programu patřilo i pečovat o chudé. Tato péče tvořila přímo i část bohoslužby, kdy věřící přinášeli své dary v penězích a v naturáliích. Biskup poté určoval, kolik z toho dostanou strádající (Vašek, 1941, s. 22-24). Orgány, které charitativní práci mezi prvními křesťany vykonávaly, byli především biskupové daného města. Pomocníky biskupů v charitativní péči byli jáhnové, jejichž úkolem bylo mimo jiné znát chudé svého obvodu, pořádat jejich seznamy, spravedlivě přidělovat almužny, organizovat pomoc atd. Biskupům pomáhaly v charitativní činnosti také vdovy, které byly pro tuto činnost vybrány. Charita se starala především o sirotky a vdovy, dále pečovala o nemocné, chudé, práce neschopné, pocestné a cizince, ale také o křesťanské vězně a o ty, kdo byli odsouzeni k pracím v dolech anebo vypovězeni do odlehlých krajů do vyhnanství. Křesťané se starali také o to, aby byli pochováni mrtví. Charita se projevovala v dobách velkých pohrom, které postihly města a kraje (Vašek, 1941, s. 25-27).

„Charita u prvých křesťanů měla ráz universální: neomezovala se jen na vlastní obec, vztahovala se i na kraje vzdálené“ (Vašek, 1941, s. 28).

„Když byla dána Konstantinem Velikým Církvi svoboda, nezměnilo se nic na duchu Církve ani na základních myšlenkách křesťanské charity“ (Vašek, 1941, s. 29). Odpadla však ostrážitá opatrnost a úzkostlivé zakrývání, které chtělo utajit před pohany, kdo je křesťanem. Charitativní práce se mohla konat veřejně, bez obav, a tedy i intenzivněji. Majetek církve byl

pokládán za majetek chudých, neboť jeho účelem bylo v první řadě podporovat chudé. V této době se také začalo s budováním zvláštních ústavů, aby se v nich mohla lépe provádět péče o strádající. V ústavech bylo možné odborně vyškolit personál, opatřit různé pomůcky a prostředky. Tímto se péče dostala na vyšší, odbornější úroveň, což platilo především o ošetřování nemocných. Velká část oborů ústavní péče, na kterých si zakládá moderní lidstvo, má svou kolébku v charitativních ústavech starokřesťanské církve. Nejznámější takové ústavy byly:

Xenodochium – v něm se dostávalo pohostinství cizincům, pocestným a hostům. Někdy v něm bývali ošetřováni nemocní.

Nosokomium - bylo určeno pro ošetřování nemocných.

Brefotrofium – bylo pro výživu a opatrování nejmenších dětí. V dobách, kdy pohané pohazovali novorozeňata, byl takový ústav zvláště důležitý. Bylo ho však potřeba i později, kdy naprosto chudí rodiče nemohli uživit děti, nebo když dítě ve svém nejujtějším věku osiřelo.

Orfanotrofia, sirotčince – měly podobný účel jako sirotčince naší doby.

Gerontotrofium, starobinec – byl útlukem pro starce a stařeny.

Ptochotrofium, chudobinec – chudí a žebráci v něm měli nejen hmotné zaopatření, ale bylo postaráno i o náboženský život (Vašek, 1941, s. 29-32).

Úhrada dobročinnosti byla čerpána jednak ze stejných zdrojů, ze kterých se brala dříve, jednak z nových. Zůstávaly i nadále obětní dary věřících při mši sv. Konaly se jako dříve pravidelné sbírky i sbírky mimořádné za mimořádných pohrom. Vydatným zdrojem příjmů se stal nemovitý majetek (Vašek, 1941, s. 35).

„Ve 4. století vznikaly v Egyptě první křesťanské kláštery, z nichž se některé zabývaly též dobročinností. Přestože později ochota východních klášterů k pomoci a dobročinnosti vymizela, staly se příkladným místem praktikování křesťanské lásky kláštery na Západě“ (Matoušek, 2007, s. 88). V šestém a sedmém století se začalo křesťanství a tudíž i charita velmi slibně projevovat především v krajích tvořících dnešní Francii. Zde nastala v charitativní činnosti pronikavá změna. Z diecézní centralizace došlo k farní decentralizaci (Vašek, 1941, s. 35-36).

3.2 Vývoj v době středověku

Za vlády Karla Velikého (742-814), franckého krále a později císaře římské říše, byl vydán soubor zákonů a nařízení, v nichž se ukládala všem lenním pánům povinnost starat se o své poddané za všech okolností. Šlo o jeden z prvních pokusů upravit péči o nejchudší občany státním předpisem. Naplnění tohoto nařízení však nebylo vynutitelné. Soustavnější charitativní aktivity byly ve středověku záležitostí církve, která si pro ně vytvořila specializované instituce – útulky, které obvykle poskytovaly potřebným i minimální ubytování poblíž kostelů nebo v kláštorech (Matoušek, 2007, s. 88).

Středověká charita pracovala uprostřed těžkých sociálních a kulturních poměrů. Na počátku středověku se obyvatelstvo stále ještě nemohlo vzpamatovat ze čtyřsetletého stěhování národů. A když přestalo stěhování, zůstal válečnický duch. Pustošilo se, vybíralo se výpalné, kontribuce, pánilo a ničilo se dále. Vynořovaly se velké sociální problémy. Mnoho zavinilo špatné hospodářství státních správ, mnoho zavinil feudalismus. Středověký hospodářský a společenský řád se vyznačoval tuhou vázaností. Také časté mory vylihnily, ochudily a zpusťily celé kraje. Mezi způsoby podpory chudých patřily almužny u farních kostelů, almužny u klášterů, péče o chudé v hospitálech (špitálech), almužny rozdělované z výnosu různých dobročinných nadací. Všem chudým z farnosti se dostávalo podpory v mezích získaných prostředků. Zvláštní výsady se dostávalo těm farním chudým, kteří byli zapsáni do zvláštního seznamu neboli matriky. Práva a povinnosti těchto almužníků byla u různých far různá. U biskupských chrámů přejímala péči o chudé často kanovnická kapitula. Velkým dobrodincem chudiny byly kláštery. I středověká charita si byla vědoma, že nelze udílet almužnu slepě, ale že je třeba rozlišovat mezi lidmi, kteří skutečně potřebují pomoc a mezi lenochy a podvodníky. Jedním z hlavních prostředků péče o chudé ve středověku byly hospitály. Stále ještě tak, jak vyšly z dob starokřesťanských, sloužily řadě účelů: péči o chudé, o nemocné a zestárlé, o sirotky, o pocestné apod. Hospitály zřizovali biskupové, kláštery, faráři. Později si je začala budovat i města, pak se seskupovala k vybudování a vedení hospitálů i zvláštní bratrstva, pro své příslušníky si je zřizovaly i různé cechy. Někdy se stalo, že i laik dal některému řádu prostředky, aby hospitál vystavěl a udržoval v provozu. Hospitály byly většinou jen skromné budovy. Někdy to byl jen obyčejný měšťanský domek, který odkázal umírající dobrodinec, aby tam mělo na stará léta útulek pět, osm či deset zestárlých lidí. Někdy byly špitály zařízení okázalého vzhledu s okázalým majetkem (Vašek, 1941, s. 52-56).

Na vydržování špitálů přispívali lidé všech stavů: král, šlechtic, kněz, klášter, obchodník, řemeslník, sedlák, chudý pacholek. Pomáhalo se nejrozmanitějšími příspěvky: penězi, potravinami, plátnem na prádlo, topivem. V kláštorech se také rozvíjelo lékařství. Vedle tohoto klášterního lékařství vzkvétalo všude v Evropě i lékařství laické, praktické. Církev jako taková rozvoj lékařství podporovala a vítala jako pomoc trpícímu člověku. Druhým důležitým činitelem v péči o nemocné byly nemocnice. Právě jejich velký počet byl příčinou, že to byly většinou drobné ústavy, které se nemohly řádně rozvinout. Budovy středověkých nemocnic měly rozdílné vybavení. Některé byly prosté a jejich vnitřní vybavení bylo chudé. V žádném větším hospitálu nechyběla kaple (Vašek, 1941, s. 58-62).

Velkou pohromou středověku byly mory. Kromě toho se začaly množit také špitály pro malomocné neboli leproseria. Vznikaly u každého většího města. Kromě toho byly zakládány také ústavy pro slepce a choromyslné. Mezi další obory charitativní práce ve středověku patřila péče o sirotky a nalezence, vykupování zajatců a otroků, péče o pocestné, peněžní pomoc lidem v tísní, péče o zbloudilé dívky. Církev se zasloužila o zlepšení poměrů hospodářských, sociálních a kulturních, stejně tak o školství a pokrok vzdělanosti (Vašek, 1941, s. 64-72).

Oporu středověké charity tvořili:

Vladaři – mnozí středověcí vladaři byli lidmi velké víry a tedy i velké charity.

Biskupové – biskupové – světci viděli v charitativní práci jeden z nejpodstatnějších úkolů svého biskupského povolání.

Jednotlivci – díky dobročinnosti jednotlivců mohly být provedeny velkorysé charitativní akce.

Bratrstva – bratrstva se tvořila za nejrůznějšími účely, které směřovaly buď k oslavě Boží nebo k pěstění zbožnosti nebo k lásce k bližnímu.

Bekyně – podobaly se bratrstvům. Hnutí, které vyrůstalo z náboženské potřeby doby. Dívky a vdovy, které se chtěly věnovat službě Boží a bližního a nenašly přijetí v klášteře, si utvořily skupinky. Žily modlitbě, vychovávaly dívky, zabývaly se ruční prací, ošetřovaly nemocné atd.

Kláštery – byly hlavními nositeli středověké charity. Na mnohých místech se staly jediným bezpečným útlukem chudiny. Své poslání konaly v kláštorech jednotlivé řehole. Mezi nejvýznamnější řeholní řády patřili Antonité, řád Ducha svatého, Johanité, řád německých rytířů, řád křižovníků s Červenou hvězdou, řád sv. Lazara, Františkáni (Vašek, 1941, s. 74-83).

3.3 Vývoj od reformace do francouzské revoluce

Do vývoje charity zasáhla významně, zejména v některých zemích, reformace. Její představitel Martin Luther měl smysl pro utrpení lidí. Protestantství přišlo s myšlenkou obecní chudinské péče a zahájilo tím novou epochu v charitativní činnosti (Vašek, 1941, s. 94-96). „*Na podkladě Lutherových myšlenek vznikly v některých městech chudinské zákony*“ (Matoušek, 2007, s.89).

Za reformace však charita a dobročinnost velmi upadla (Vašek, 1941, s. 97). „*Protestantství vedlo také k dlouholetým náboženským válkám v Evropě v 16. a 17. století, nebo aspoň při jejich vzniku zde vydatněji, tam vzdáleněji spolupůsobilo. Ale těmito válkami – nejen třicetiletou – byla velká území vydrancována, zpusťována, nesmírné nemoci, hlad, ochuzení, mor, zmrzačení uvaleno na lidi.*“ (Vašek, 1941, s. 101).

„*Po úpadku se dobročinnost propadla do stavu strnulosti. Pro zlepšení chudinství se nic významnějšího nedělo. Chudé obce se pokoušely zaopatřit své chudé tím, že jim vystavovaly žebravé listy. Problémy chudinství byly podceňovány. Věřilo se, že je možné vyléčit případné sociální škody státně-policejními opatřeními. Tu a tam bylo sice slyšet z pozdější doby strnulosti, z 18. století, hlasy po nápravě, které poukazovaly na důležitost zaopatření chudých pro stát a na nedostatky tehdejší chudinské péče. V celku se však omezovala nejbližší staletí v chudinské péči na zákazy žebrání a jiné policejní opatření a málo znamenala pro pozitivní soustavnou sociální péči a pro důkladné odstranění různých strastí širších kruhů obyvatelstva*“ (Vašek, 1941, s. 103).

Již ve středním věku zasahovali stále více do dobročinnosti také laikové: vladaři, šlechtici a především města jakožto taková. Tak se kněží uvolnili více pro vlastní duchovní správu a města si více uvědomila své povinnosti k chudým a nemocným. Dostavil se však i stinný následek: města se starala jen o své příslušníky a byla často velmi necitelná k těm chudým, kteří byli cizí, tj. neměli domovské právo v dané obci. Nejen města, ale i šlechtici (vrchnost) zakládali špitály. Měnil se nejen subjekt provádějící chudinskou péči, ale měnily se i její úkoly. Města pokračovala především ve středověkém způsobu péče: odpomáhat okamžité bídě. K tomu však přistupovaly také další úkoly: cílem měla být nejen okamžitá pomoc, nýbrž skutečné odstranění bídy, dále mělo být zakázáno každé žebrání a konečně na místo náhodného a neuspořádaného almužnictví měla nastoupit spořádaná chudinská péče pod jednotným vedením, prostředky se měly soustředit a výkon dobročinnosti měl být svěřen

orgánům k tomu zvláště určeným, aby měly dokonalý přehled o situaci a potřebnosti (Vašek, 1941, s. 103-105).

Mezi významné osobnosti v charitě poreformační doby patřili např. sv. Karel Boromejský, sv. Jan z Boha a jeho Milosrdní bratři, sv. Kamil de Lellis – Kamiliáni, sv. Vincenc De Paul a jeho Milosrdné sestry, kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského – boromejky a další (Vašek, 1941, s. 111-123).

Obory charitativní práce po reformaci

Mezi obory charitativní práce, které potřebovaly charitativní činnost v období od reformace do osvícenství řadí Vašek (1941, s. 127-134) především:

Chudinství – Chudinská otázka zůstávala stále ještě nerozřešená a vystupovala ještě ostřeji než dříve. Řešení této otázky bylo ztíženo tím, že bylo těžké otázku chudoby odloučit od otázky žebroty, povalečství a tuláctví. Příčiny prudkého vzrůstu žebravosti v této době byly v tehdejších poměrech. Dlouhotrvající války mezi státy i války občanské ochuzovaly celé země, vyrhovaly celé skupiny lidí z jejich normálních hospodářských poměrů. Příčiny byly i mravní. Po celá staletí se státy stavěly zásadně špatně k chudinství a k žebrotě. Vycházely z předpokladu, že žebrota má příčiny v osobních poměrech nebo v osobní vině člověka a místo, aby reformovaly důkladně celý sociální řád, omezovaly se pouze na policejní prostředky a těmi chtěly vyléčit žebrotu. Ve všech zemích byli tuláci a žebráci také přísně trestáni. Jednou ze základních myšlenek poreformační chudinské péče byla myšlenka, že nositelem chudinské péče má být obec. Bylo to proto, že rozeznávat mezi chudými, zda je opravdu práce neschopný a tedy odkázaný na cizí pomoc či zda je povaleč, který chce žít jen z práce jiných, to dovedou jen lidé, kteří dotyčné znají. Bez lokalizace je těžká individualizace. Na počátku nového věku se ale začaly sociální poměry uvolňovat a prolamovat. Stěhování – natrvalo nebo dočasně – nebylo již tak řídkým jevem jako dříve. Obec postupně ztrácela přehled o svých rodácích a příslušnících. Samozřejmost zásady, že obec se má starat o své rodáky a příslušníky začala dostávat první trhliny. Ukazovalo se stále zjevněji, že část chudinské péče musejí převzít i vyšší veřejné svazky, zvláště stát. V chudinské péči byla zastoupena péče podpůrná i ústavní. Při podpůrné péči zůstávali chudí lidé ve svém přirozeném prostředí, dostávalo se jim však podpory, aby si mohli existenci uhájit. Navazovala na rodinu a přirozené svazky. V péči ústavní zůstává i v tomto období špitál poslední stanicí těch, které postihl krušný osud a kteří v rodině nenalezli bezpečný útulek a zaopatření. I v tomto období měl špitál v mnoha krajích ještě širší účel, sloužil jako

starobinec, chorobinec, nalezinec, někdy i jako nemocnice pro chudé a noclehárna. Stále více vznikají však i velké ústavy, které mají účel již mnohem přesněji a úzce vymezený. Tyto ústavy byly udržovány výjimečně státem, někdy obcí, ale velmi často nadacemi a soukromou dobročinností.

Nalezince - myšlenka nalezinců měla zapřisáhlé nepřítelé a velké příznivce. Nepřátelé uváděli, že nalezince pěstují u matek jen nesvědomitost a že se jimi podporuje nemravnost. Jiní dovozovali, že když nalezinců nebude, že bude osud dětí odložených ještě horší. V této době bylo v činnosti i velké množství sirotčinců v celé řadě evropských měst.

Nemocnice - v péči o nemocné v tomto období bylo možné pozorovat dvojí směr – jednak nemocnice, které byly majetkem řádů a pod vedením řádů, jednak nemocnice v majetku měst nebo jiných světských korporací a se světským ošetřovatelským personálem. Náboženských bratrstev, jejichž účelem bylo ošetřování v určitých nemocnicích, více a více ubývalo, nejprve mužských, potom i ženských. Místo nich nastupoval personál čistě světský. Lékařská služba v nemocnicích byla stále ještě nedostačující, protože počet lékařů byl neúměrně malý k počtu nemocných. Také myšlenka porodních asistentek odborně připravených pro svou těžkou úlohu pronikala jen s obtížemi.

Ústavy pro nervově choré - v této době se začínaly zřizovat zvláštní ústavy pro nervově choré. Celkově byl však i v této době osud choromyslných žalostný. Společnost se na ně dívala hlavně jen z hlediska, jak je udržet, aby nebyli nebezpečím pro ostatní.

Péče o vězně - péče o ty, kteří byli zavřeni v žalářích, byla žádoucí zejména proto, že při formách tehdejšího soudnictví se mohl dostat do žaláře snadno i nevinný. Rovněž zařízení žalářů i způsob zacházení s vězni byl často nelidský. V některých vězeních i nejzdravější vězňové umírali již za krátkou dobu.

Vykupování otroků - svůj význam neztratila v této době ani péče o zajatce. Počet otroků byl velký a jejich osud žalostný.

3.4 Sociální péče v období industriálního kapitalismu

Podle Matouška (2007, s. 95) reformační církevní hnutí v 16. století a osvícenská ideologie, která působila na panovníky a velmože v následujících dvou staletích, postupně vedly v některých evropských zemích k redukci počtu klášterů a jiných církevních institucí, které se předtím staraly o hendikepované. I to vytvářelo tlak na stát, aby se zabýval chudými

a hendikepovanými lidmi. Reformace svým důrazem na práci a ekonomickou činnost připravovala nástup industriálního kapitalismu. Pomoc chudým a potřebným, kterou církve v předchozích staletích doporučovala jako jeden z prostředků spásy, byla zastíněna požadavkem na tvrdou práci. Zesvětšťování a centralizace byly hlavními atributy absolutistických monarchií vznikajících na sklonku 18. století. V těchto státech se monarchové pokoušeli registrovat a řídit všechno, o čem soudili, že se registrovat a řídit dá. Josef II. zavedl v rakouské monarchii v roce 1782 tzv. farní chudinské instituty podléhající krajským úřadům a podporované z veřejných financí. Ty budovaly síť útulků pro chudinu. Josefínské reformy vedly ke zrušení mnoha klášterů. V budovách, které po nich zůstaly, byly zřizovány špitály, sirotčince, věznice, chudobince, blázince a jiná specializovaná, státem kontrolovaná zařízení pro hendikepované lidi. Tehdejší zákony vztahující se na chudé a jinak hendikepované byly z dnešního hlediska velmi represivní, ale v některých zemích již byla přijímána legislativa zmírňující tvrdost zákonů z doby předchozí. Tato změna však nemusela být trvalá.

Zrušením velkého počtu klášterů, které znamenaly mnoho pro udílení almužen, uzavřel Josef II. velkou část zdrojů, z nichž se chudině dostávalo podpory. Druhý dalekosáhlý zásah bylo zrušení jednotlivých špitálů. Josef II. chtěl centralizovat chudinskou péči v zemských chudinských fondech, ale nebylo prostředků. Nemínil však z chudinství církev zcela odstavit. Až do základů však odstranila její vliv francouzská revoluce. Její zásah byl jen důsledným a radikálním provedením idejí, které vyrůstaly již v dobách předrevolučních, nebyly však ještě tak silné, aby zcela zvrátily dosavadní řád. Stále více upadala víra, bez níž není možný intenzivní náboženský život a tedy ani intenzivní charita, která je jedním z projevů opravdového náboženského života. Revoluce sebevědomě slibovala, že rozřeší problém chudinství a žebroty. Vyhlásila právo chudého na podporu, prohlásila, že stát je povinen tomuto právu chudého učinit zadost (Vašek, 1941, s. 142-144). „*Vedoucí myšlenky v reformách revoluce byly: právo na podporu; rovnost podpory; zabránění nadací státem; splynutí všeho majetku dobročinných ústavů v rukou národa; poukázání úvěru asi 51 milionů franků na vydržování chudých a nemocných*“ (Vašek, 1941, s. 145). Stačily však pouhé dva tři roky, aby se fantastičnost revoluce na poli sociální péče ukázala v celé zhoubnosti. Revoluční zákony byly odvolávány zákon za zákonem. Bylo upuštěno od centralizace. Ústavy a zařízení byly znovu prohlášeny za samostatné právní osoby. Byly jim vráceny statky, pokud nebyly rozprodány. Jinak jim byla slíbena rovnocenná náhrada. Právo na podporu se omezilo na lidi skutečně potřebné. Sestry byly znovu povolány k práci do ústavů. Revoluční období

skončilo neslavně. Ale mnohé škody, které revoluce nadělala, se již nedaly vůbec napravit (Vašek, 1941, s. 146).

V XIX. století stále více sílila sociální péče veřejná. Společnost si stále více uvědomovala, že má povinnosti nejen vůči svým zdatným a zámožným příslušníkům, nýbrž i chudým a strádajícím. K tomu však bylo potřeba stále více prostředků. Tato vzrůstající břemena však nemohla převzít církve a nemohly je převzít ani menší skupiny obětavých dobrodinců. Za změněných poměrů byla velká část prostředků nutných pro sociální činnost opatřována daněmi tak, aby bylo břímě rozvrženo na nejširší okruh obyvatel, a aby byli jednotlivci zatíženi podle své finanční únosnosti. Toho bylo zapotřebí tím více, protože sociální pokrok přinesl velké zlepšení v názorech: od pouhého almužnictví se pokročilo k racionální sociální péči, která se již nespokojovala pouze s podporováním těch, kdo se již v bídě ocitli, nýbrž preventivně se snažila dosáhnout toho, aby lidé do bídy a do nemoci vůbec neupadli. Tento nový vyšší cíl v sociální péči znamenal zvýšené náklady. Dobročinnost soukromá se svými prostředky naprosto nestačila. Když však stát přispíval ze svých zdrojů, hájil si samozřejmě práva, aby on rozhodoval o používání, a tak stále více přejímaly veřejné svazky – stát, země, okresy, obce – sociální péči do svých rukou. A i tam, kde si církve v sociální péči plně zachovaly své někdejší pozice (nemocnice, sirotčince, starobince a jiné ústavy) se její relativní podíl při rychle se množících ústavech veřejných (stačí jmenovat jen nemocnice) zmenšoval (Vašek, 1941, s. 147).

3.5 Počátky sociálního zabezpečení

V druhé polovině 19. století se v průmyslových zemích západní Evropy a v USA šířily socialistické ideje opřené o kritiku tehdejšího stavu společnosti. Ve vlivných politických a hospodářských kruzích však převládal názor, že příčina sociálního selhání je ve většině případů osobní nedostačivost, neschopnost či lenost lidí, kteří se ocitli „na dně“ společnosti (Matoušek, 2007, s. 98).

Státní systémy sociálního zabezpečení, které postupně vznikaly, nepočítaly s tím, že by jich využívalo mnoho lidí. Služby a dávky byly nejprve adresovány jen těm, jejichž postavení bylo bez všech pochyb zcela zoufalé. Tato politika měla odstrašovat potenciální příjemce dávek a uživatele služeb od jejich zneužívání. Přesto na přelomu 19. a 20. století začaly některé politické strany a některé nevládní organizace prosazovat zavedení plošných

podpor hendikepovaným. Tento trend se prakticky prosadil až v období mezi první a druhou světovou válkou a zejména pak v době po druhé světové válce. Zajištění některých skupin lidí pro případ nouze, nemoci a stáří ale již předtím iniciovali někteří osvícení monarchové. V Rakousku byly penze pro státní úředníky zavedeny již během tereziánsko-josefinských reforem. Koncem 19. století se v Německu objevil první pokus o rozsáhlé sociální pojištění, tzv. Bismarckovy reformy. Hlavní Bismarckovou zásluhou bylo zavedení sociálního pojištění pro široké vrstvy zaměstnanců pro případ nemoci, úrazu, invalidity a stáří. Reformy zároveň zestátnily pokladny dělnických svépomocných spolků. Již v průběhu 19. století vznikaly v církvi nové iniciativy, které byly bezprostředním náběhem k dnešním formám sociální práce (Matoušek, 2007, s. 98).

V roce 1832 založila německá protestantka Amalie Sievekingová Ženskou společnost pro péči o chudé a nemocné, která poskytovala materiální a finanční podporu potřebným lidem. V Anglii a poté v USA začalo v sedmdesátých letech 19. století působit hnutí Společnost charitní organizace. Hnutí organizovalo kontakt s chudými formou osobních návštěv v domácnostech. V druhé polovině 19. století vznikly také církevní organizace pro mládež, v nichž našli mladí lidé příležitost k mimoškolnímu vzdělávání, sportu a rekreaci (Matoušek, 2007, s.98- 99).

Na konci 19. století vznikla v průmyslových zemích západní Evropy a USA jako samostatná profesní specializace „Sociální práce“ (Matoušek, 2007, s. 98).

3.6 Vývoj sociální péče v 1. polovině 20. století

Jak uvádí Matoušek (2007, s. 101-102), začaly se těsně před začátkem 20. století objevovat v Amsterdamu, New Yorku a Londýně také první specializované školy sociální práce. Nejdříve měly formu krátkodobých kurzů. Do začátku dvacátých let 20. století vznikly další desítky škol sociální práce v Evropě, v Severní i Jižní Americe. Některé byly založeny a podporovány církvemi, jiné byly světské. Církevních škol sociální práce v průběhu 20. století ubývalo ve prospěch škol světských. V tomto období začaly také v USA i v Evropě spolupracovat nevládní charitativní organizace se státními institucemi, v jejichž kompetenci bylo udržování veřejného pořádku a boj proti chudobě. Součástí státního systému sociálního zabezpečení se v prvních desetiletích 20. století stala i sociální práce jako obor. Navázala na systémy sociálního a zdravotního pojištění, byla propojena se zdravotnictvím

a školstvím. Rozvíjely se státní sociální služby. Vznikly první národní společnosti sociálních pracovníků.

I na vývoj křesťanské charity po světové válce je třeba nahlížet v rámci všeobecné sociální péče této doby. Po světové válce sociální péče podstatně změnila svou podobu. Nejdůležitější změnou bylo, že velkou část úkolů, které dříve plnily dobrovolné dobročinné organizace nebo jednotliví dobrodinci, přejímal do své kompetence ve stále větší míře stát. Sociální politika pracovala sice dost slibně už před světovou válkou, ale po válce se tempo jejího vývoje ještě zrychlilo. Státy a jiné veřejné svazky dávaly značné obnosy na nejrozmanitější účely sociální péče. Byly vydávány nesčetné zákony ve prospěch sociálně slabých a různým způsobem trpících. Byla vybudována zvláštní ministerstva sociální péče a vybavena potřebným aparátem jak odborných úředníků tak i ostatních pomůcek pro studium různých potřeb a pro pomoc. V poválečném zákonodárství tvořily sociální zákony, určené k povznesení sociálně slabých a trpících vrstev a skupin, vysoké procento. To vše mělo nutně vliv i na působnost křesťanské charity a ostatní dobrovolné činnosti. Mnoho práce odpadlo např. tam, kde bylo zavedeno sociální pojištění, nemocenské, úrazové, starobní pojištění a pojištění v nezaměstnanosti. Podstatně změnily situaci pro charitu i některé jiné zákony „pracovního práva“. Vedle charity pracovaly v dobročinnosti i jiné organizace. Některé z nich byly povahy čistě dobrovolné, jiné s charakterem buď vysloveně polooficiálním nebo alespoň takovým, že především stát používal jejich služeb, a proto je také vydatněji podporoval než jiné dobročinné organizace. V našich zemích byla velmi vlivným činitelem v sociální péči okresní péče o mládež se svými ústředími. Některé z těchto dobročinných organizací s pronikavým vlivem byly vybudovány i na mezinárodní základně, např. Červený kříž. Aby se pokrok v sociální péči ještě více urychlil a aby byly zapojeny i státy, v nichž sociální vývoj postupoval pomaleji, byly pořádány mezinárodní kongresy pro sociální pokrok (Vašek, 1941, s. 160).

Změna nastala také v cílech sociální péče. Mezi obory sociální péče patřily především: péče o dítě, péče o matky, péče o rodiny vůbec, péče bytová, péče o nemocné v ústavech, ošetřování nemocných doma, preventivní péče o zdraví dítěte, práce proti tuberkulóze, proti chorobám srdce, péče o mladistvé zločince, poradny povolání, různá vzdělávací zařízení, kurzy cizích jazyků, kurzy pro vedení domácnosti, pro ošetřovatelství, péče o hřiště, rekreační snahy, letní tábory, snahy o zlepšení zákonů, propaganda sociální péče atd. Už nešlo jen o základní potřeby, které uspokojovala dobročinnost minulosti, nešlo jen o pouhé uhájení holé existence, šlo o zvýšení životní úrovně, o lepší existenci, o zabezpečení

existence také do budoucna. Nová doba s sebou přinesla také nové potřeby, které minulost buď vůbec neznala nebo alespoň ne v takové míře: období nezaměstnanosti, období hospodářské krize, rozvrat rodinného života. Moderní sociální péče vykazovala řadu nových rysů i v pracovních metodách. Mnohem větší důraz kladla na poznání skutečných a měnících se poměrů. Používala v hojně míře sociální průzkum. Pracovala individuálně, odmítala šablonovitost. Pracovala metodou přizpůsobenou zvláště každému jednotlivému případu. V mnohem větší míře používala metody preventivní. Mnohem vydatněji používala zásadu: „pomocí k svépomoci“. Kladl se větší důraz na organizaci práce. V dobročinnosti byla nutná spolupráce různých činitelů. Zkušenost ukázala, že v moderní sociální péči nestačí jen osobnost a nadšení, nýbrž že je třeba také administrativního a technického aparátu, který usnadňuje a stupňuje výkonnost osob. Velký důraz se kladl na dobré odborné vyškolení sociálních pracovníků a pracovníc. Úkoly sociální péče se rozrostly a staly se tak složitými, že bylo třeba i specialistů, pro které je sociální služba životním povoláním, pro něž potřebují zvláštního odborného vyškolení. Pro sociální péči jsou nutné duch i odbornost (Vašek, 1941, s. 161-162).

I přesto, že se světská sociální péče vyvíjela stále intenzivněji, zůstalo ještě dost místa i pro křesťanskou charitu (Vašek, 1941, s.165-167).

„V meziválečném období a zvláště v době po skončení druhé světové války evropské státy bohatnou a zesiluje všeobecný pocit, nejsilnější samozřejmě u nejméně majetných, že hendikepovaní by měli mít na tomto bohatství účast. Ekonomická krize konce dvacátých let ukázala, že schopnost občanů vyrovnávat se s výkyvy hospodářství má svou hranici; po jejím překročení občané očekávají od státu, že jim pomůže vymanit se z těžkostí“ (Matoušek, 2007, s. 102).

3.7 Vývoj sociální péče v 2. polovině 20. století

V období po druhé světové válce se sociální pracovníci začali věnovat i prevenci sociálního selhání. Byly rozvíjeny různé programy zaměřené především na ohrožené děti a mládež, v nichž spolupracovali odborníci různých specializací s městskými úřady, s policií, s nevládními organizacemi (Matoušek, 2007, s. 103-104).

„Poslední desetiletí 20. století jsou v Evropě a v USA z hlediska sociálních věcí nazývána érou lidských práv. Všeobecnou deklaraci lidských práv přijala OSN v roce 1948. Sociální politika demokratických států je však více než tímto dokumentem ovlivňována

skladbou politických sil v jednotlivých státech a jejich schopností kooperovat. Konec šedesátých let přináší v západních společnostech politické otřesy. Mládež zkouší alternativní životní styl v komunách (hnutí hippies inspirované východními náboženstvími), sociální práce se přiklání k modelu založenému na posilování solidarity a odpovědnosti v občanských komunitách. V sedmdesátých letech nastává doslova boom dobrovolnických organizací, a to i necírkevních. Nejbouřlivěji se rozvíjejí v USA, kde má občanská svépomoc dlouhou tradici“ (Matoušek, 2007, s. 106).

„Od sedmdesátých let se také šíří hnutí svépomocných skupin. Jejich předobrazem může být svépomocná organizace Anonymních alkoholiků, založená v roce 1939 v USA“ (Matoušek, 2007, s. 106).

3.8 Sociální péče v současnosti

Společným jmenovatelem různých proudů v sociální oblasti je boj za sociální spravedlnost. Poměrně široce se dnes v Evropě přijímá jako ideál snaha o dosažení rovnosti příležitostí, tedy princip, podle něhož by nikdo neměl být hendikepován v přístupu ke vzdělání a k práci. Snaha o dosažení rovnosti v přístupu k výsledkům práce celé společnosti je dnes považována za utopickou. Integrace Evropy ve sféře systémů sociálního zabezpečení se vzhledem k různosti tradic a k rozmanitosti podob těchto systémů v dohledné době nepředpokládá. Pozornost se trvale věnuje řešení problémů spojených s chudobou, stářím, delikvencí, a to zejména delikvencí mládeže, s nezaměstnaností, s mentálním a tělesným hendikepem, s nemocí, se zneužíváním dětí a žen, s prostitucí, s etnickými menšinami atd. (Matoušek, 2007, s. 108).

Mezi významné problémy současnosti patří v Evropě i stárnutí populace. Jak uvádí Hlavačková (2012, s. 13) *„v poslednom čase sa v médiách stále častejšie používa pojem „strieborná ekonomika“. Je odvodený od strieborných, resp. šedivých vlasov starších ľudí. Starnutie populácie sa totiž stáva v Európe vážnym problémom a každá krajina sa s ním musí vysporiadať po svojom. Slovensko nie je výnimkou. Dalo by sa dokonca povedať, že je touto problematikou zasiahnuté viac ako štáty západnej Európy.“*

Překlad: *„V poslední době se v médiích stále častěji používá pojem „stříbrná ekonomika“. Je odvozený od stříbrných, resp. šedivých vlasů starších lidí. Stárnutí populace se totiž stává v Evropě vážným problémem a každá země se s ním musí vyrovnat po svém. Slovensko není*

výjimkou. Dalo by se dokonce říct, že je touto problematikou zasažené více než státy západní Evropy.“

Hlavačková (2012, s. 13) dále poznamenává, že sedmdesáté roky se na Slovensku vyznačovaly úspěšným prosazováním politiky zvyšování porodnosti. Dnes mají však tyto „Husákovy děti“ více než padesát let a po jejich odchodu do důchodu se o ně budou muset postarat porevoluční děti. Těch se však rodilo velmi málo. Přibližně za 20 let bude situace z tohoto pohledu opravdu mimořádně vážná.

SHRNUTÍ

Třetí kapitola zachycuje vývoj sociální péče ve světě. Je rozdělena do jednotlivých podkapitol dle významných historických období. V rámci každého období je charakterizován v hlavních rysech vývoj sociální péče ve světě, a to od starověkých forem až po současnost. V průběhu historického vývoje je možné v rámci jednotlivých období zaznamenat postupný posun od péče soukromé k péči veřejné. Dříve poskytovala podporu potřebným především rodina a tam, kde rodina chyběla, církev. V dnešní západní civilizaci se ti, kteří se nemohou spolehnout na solidaritu rodiny a komunity, obrací na stát a čekají podporu od něho.

První zmínky o sociálním zaopatření nacházíme již ve starověku. Pomoc však byla poskytována jen vybraným skupinám (válečným invalidům, válečným sirotkům apod.). Nové chápání ve vztahu k trpícímu člověku a rozvoj charitního hnutí přineslo křesťanství. Už v nejstarších křesťanských dobách můžeme rozlišit dobročinnost soukromou a veřejnou. Církev zakládala charitní ústavy – chudobince, starobince, sirotčince, ústav pro ošetřování nemocných a pro pocestné, později označované jako hospitály (špitály). Hlavními nositeli charity ve středověku byly kláštery. Už ve středověku však začali zasahovat do dobročinnosti také laikové a zejména města. Mezi obory charitní práce v období od reformace do osvícenství můžeme zařadit chudinství, nalezince, nemocnice, ústavy pro nervově choré, péči o vězně, vykupování otroků. Reformační snahy a osvícenská ideologie byly příčinou zrušení mnoha klášterů a církevních institucí, což na druhé straně vytvářelo tlak na stát, aby se sociální problematikou zabýval. Veřejná sociální péče postupně sílila v průběhu 19. století. Vznikaly veřejné ústavy. Almužnictví tedy přešlo v racionální sociální péči. Stát přejímal péči do svých rukou a postupně vznikaly státní systémy sociálního zabezpečení. Už od konce 19. století a zejména v průběhu 1. poloviny 20. století začaly vznikat také první specializované školy sociální práce. V průběhu vývoje můžeme rovněž vidět i změny v cílech a formách sociální péče, a to i v důsledku měnících se sociálních problémů.

II PRAKTICKÁ ČÁST - MAKROANALÝZA, ANALÝZA STŘEDNÍHO DOSAHU, MIKROANALÝZA

Metodologie druhé části práce

Na základě studia odborné literatury a dalších zdrojů byla zpracována první část diplomové práce nazvaná teoretická východiska práce, která umožnila základní orientaci v sociální problematice. Objasnila důležité kategorie z oblasti sociální politiky, sociálního státu a jejich vývoje. V rámci teoretických východisek byly rovněž zachyceny a popsány hlavní mezníky vývoje sociální péče ve světě, které by měly usnadnit pochopení a vzájemné souvislosti s vývojem sociální péče na území dnešní České republiky.

Téma práce zní „Historické proměny institucí sociální péče v Konici“ a je zaměřeno na problematiku vývoje sociální péče v Konici.

Hlavním cílem diplomové práce je rekonstruovat proces vývoje institucí sociální péče v Konici v kontextu historických proměn politického, hospodářského a sociálního klimatu české společnosti a poskytnout tak komplexní analýzu historických proměn uchopování kategorií souvisejících se sociální péčí.

V rámci druhé části diplomové práce bude tedy zpracována analýza vývoje institucí sociální péče v Konici za použití metody třístupňové analýzy – makroanalýza, analýza středního dosahu, mikroanalýza.

Makroanalýza bude zaměřena na charakteristiku dobového sociálního kontextu, který ovlivňoval politické, hospodářské a sociální klima společnosti ve vztahu k sociální politice a v rámci ní k sociální péči, v daném období. Tato makroanalýza bude východiskem pro analýzu středního dosahu, která se bude zabývat konkrétními proměnami sociální péče. V rámci mikroanalýzy budou poté tyto změny konkretizovány na příkladech vývoje sociální péče v Konici.

Druhá část práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, které zachycují vždy určitou etapu vývoje české společnosti. Každá z těchto kapitol obsahuje tři podkapitoly, které se vždy zaměřují na politický a hospodářský vývoj společnosti (makroanalýza), charakteristiku vývoje sociální péče (analýza středního dosahu) a vývoj sociální péče v Konici (mikroanalýza) v daném období.

4 ČESKÁ SPOLEČNOST OD POČÁTKU NOVOVĚKU DO ROKU 1918

4.1 Politický a hospodářský vývoj společnosti

4.1.1 Vývoj českého státu do roku 1648

„Historikové i učebnice dějepisu tradičně označují přelom 15.-16. století za rozhraní mezi středověkem a novověkem. Mají k tomu závažné důvody i v případě českého vývoje“ (Rada, 2002, s. 203).

V průběhu husitské revoluce se česká společnost ocitla v značné izolaci od ostatní Evropy. K jejímu překonání a opětovnému zařazení českých zemí do evropského dění přispěly převratné události, které zásadně změnily obraz světa a vedly k politickému, kulturnímu i ekonomickému propojení Evropy. Jednou z těchto změn byla mocenská expanze osmanských Turků, kteří ovládli na konci středověku východní Středomoří a Balkán a jejichž hrozba vedla v roce 1526 k položení základů tzv. podunajské monarchie (země Koruny české, rakouské země, uherské království) pod vládou rodu Habsburků (Rada, 2002, s. 203).

Český stát byl sice nejbohatší habsburskou državou, ale postavení země se ve srovnání se západní Evropou zhoršovalo (Sochrová, in Pašová, 2011, s. 9).

„Docházelo k častým protestům a povstáním. Vyvrcholením soupeření mezi českými stavy a králem za Matyáše I. bylo české stavovské povstání v r. 1618. Tímto náboženským a politickým konfliktem začala třicetiletá válka (1618-1648), která měla několik fází a přímo i nepřímo zasáhla většinu Evropy.“ (Sochrová, in Pašová, 2011, s. 9). Úplná porážka stavovského vojska v bitvě na Bílé hoře u Prahy dne 8.11.1620 znamenala katastrofální důsledky pro celou zemi (Sochrová, 2007, s. 12).

K závažné změně došlo vydáním ústavy – Obnoveného zřízení zemského (1627, 1628). Habsburkové měli sice v českých zemích vládnout jen z titulu českých králů, ale jako monarchové dědiční, a tím ztrácely zemské sněmy právo volby panovníka. O důležitých záležitostech politických a finančních rozhodovaly nyní především centrální úřady ve Vídni. Základní zákonodárná práva převzal namísto stavovských sněmů panovník (Rada, 2002, s. 268).

Dlouhodobý válečný konflikt těžce poznamenal život v zemích Koruny české. V době pobělohorské spočívala produkce velkostatků na nevolnické práci. Poddaní vedle

robotních povinností měli i vlastní hospodářství. V červnu 1680 vydal Leopold I. robotní patent, který potvrzoval robotu maximálně tři dny v týdnu, vyšší roboty při sklizních, ale zároveň žádal vrchnosti, aby se chovaly k poddaným s křesťanskou laskavostí. Patent také zakazoval svévolné zvyšování platů. Za Karla VI. byly v letech 1713, 1717 a 1738 vydány nové robotní patenty, které víceméně opakovaly nařízení výnosu z roku 1680 a zakazovaly nedovolené srovnávání poddaných (Rada, 2002, s. 275-280).

4.1.2 České země v době osvícenského absolutismu

Císařem Karlem VI. vymřela 20. října 1740 dynastie Habsburků v mužské linii. Podle pragmatické sankce se trůnu ujala arcivévodkyně Marie Terezie. Habsburská monarchie zaznamenala jistý ústup z velmocenského výsluní již v posledních letech vlády Karla VI., avšak roku 1740 před ní vyvstalo reálné nebezpečí úplného rozpadu. České země se staly předmětem uchvatitelských plánů říšských knížat (Bělina, 2003, s. 18-22).

České země byly prvořadou oblastí pro uplatňování sociální a ekonomické politiky osvícenského absolutismu. V administrativní moci stavů – zejména vyšší šlechty – byla oprávněně spatřována překážka jakékoliv reformy státního organismu (Bělina, 2003, s. 29).

„Roku 1749 došlo k zásadní změně státoprávního postavení zemí Koruny české v rámci habsburské monarchie. Dosavadní nejvyšší kanceláře česká a rakouská (jakási samostatná ministerstva pro správu českých a alpských zemí při panovnickém dvoře) byly zrušeny a zároveň zřízeny dvě nové ústřední instance, pro obojí země společné“ (Bělina, 2003, s. 30).

Nejnižší instancí veřejné správy se staly kanceláře jednotlivých panství (patrimonií, dominií) a v královských nebo svobodných ochranných městech městské rady. Roku 1748 byl dokončen a o osm let později revidován soupis poddanské půdy, takzvaný tereziánský katastr. V roce 1775 byl vydán robotní patent Marie Terezie pro Čechy a Moravu. Na návrh dvorního rady F.A. Raaba byla také provedena na komorních panstvích parcelace vrchnostenských dvorů mezi poddané (takzvaná raabizace) (Bělina, 2003, s. 30-39).

„Po Marii Terezii nastoupil na trůn její syn Josef II. (1780-1790). Dovršil osvícenské reformy. Snažil se přebudovat stát založený na privilegiích a podřízenosti jedněch druhým na společnost uznávající základní lidská práva a občanské svobody. Zrušil mnoho klášterů, které byly využity jako nemocnice nebo kasárna. Ponechány byly jen ty, které vykonávaly užitečnou

činnost – výchova mládeže, ošetřování nemocných, zemědělství. V r. 1781 vydal 2 velké patenty: toleranční patent – o náboženské svobodě, kterým bylo zrušeno výsadní postavení katolické církve, byla povolena nekatolická vyznání, což znamenalo konec rekatolizace. Faráři byli pověřeni vést matriky. Patent o zrušení nevolnictví, kterým byla odstraněna poddanost, otrocká podřízenost feudálnímu pánovi – osobně svobodní lidé (zachována byla roboty, naturální dávky a platy, jen byla ohraničena jejich míra) (Sochrová, in Pašová, 2011, s. 11-12).

Roku 1785 byly zahájeny práce na sestavení josefínského katastru, který poprvé evidoval veškerou zemědělskou půdu, panskou i poddanskou. Na jeho základě pak došlo roku 1789 k vyhlášení jednotné berní a urbaniální úpravy, která představovala nejdalekosáhlejší z agrárních reforem. Berní a urbaniální patent převáděl (s určitými výjimkami) robotu na peněžní plat a daňové zatížení poddanských usedlostí nesmělo překročit 30% hrubého výnosu pozemků. Vrchnosti se ovšem cítily citelně postiženy ve svých stoupajících nárocích a po smrti císaře Josefa II. přiměly jeho bratra a nástupce k odvolání reformy (Bělina, 2003, s. 33).

„V r. 1786 byl vydán I. díl Občanského zákoníku, čímž byly dobudovány pilíře občanského právního systému a stanovena rovnost občana před zákonem“ (Sochrová, in Pašová, 2011, s. 12).

„Dva souběžné dějinné procesy rozhodujícím způsobem zasáhly do dalšího utváření společenských poměrů: americká a francouzská politická revoluce a anglická průmyslová revoluce. Jejich působením byla rozkládána tradiční selsko-řemeslnická poddanská společnost a vytvářena moderní industriální občanská společnost“ (Urban, in Pašová, 2011, s. 12).

4.1.3 České země v době národního obrození

České dějiny první poloviny 19. století bývají tradičně vykládány jako dějiny českého národního hnutí, neboli národního obrození. Stejně jako ostatní Evropa prošly i české země během druhé poloviny 18. a v 19. století složitým procesem přeměny starých feudálně stavovských struktur v moderní občanskou společnost a národní hnutí, respektive formování novodobého českého národa bylo součástí těchto proměn (Bělina, 2003, s. 60-61).

V roce 1811 byl vyhlášen Všeobecný občanský zákoník, jehož některá ustanovení platila i v Československé republice až do roku 1949 (Bělina, 2003, s. 52).

Rakouské císařství (vzniklé r. 1804) bylo, vedle Ruska, obecně pokládáno za nejzaostalejší režim kontinentu. Toto období je v dějinách označováno jako františkovsko-metternichovský absolutismus (Bělina, 2003, s. 70-72).

Během třicátých let dochází k nebyvalému rozmachu českého hnutí (Bělina, 2003, s. 79- 81).

Revoluční vlna, která procházela roku 1848 západní a střední Evropou se pochopitelně nevyhnula ani Rakouskému císařství. Vypukla řada povstání a nepokojů, jak ve Vídni, tak i v Čechách. Tzv. kabinetním listem z 8. dubna 1848 reagovala vídeňská vláda na požadavky pražských peticí. Většina přání obyvatelstva jak v sociálním, tak národnostním ohledu byla vyslyšena. Jen jediný požadavek – spojení zemí koruny české – zůstal zatím nevyřešen (Urban, in Pašová, 2011, s. 14).

Revoluce se postupně rozšířila po celém císařství. Dne 7. 9. 1848 bylo císařským patentem zrušeno poddanství (roboty i feudální dávky – s finanční náhradou, půda přešla do vlastnictví rolníků, získali občanskou rovnoprávnost). Vídeňské události bezprostředně ovlivnily i dění v Praze, kde došlo v červnu k bojům na barikádách. Armáda ale pražské povstání potlačila a výsledkem byly zcela změněné politické a mocenské poměry. Potlačení pražského povstání bylo jen prvním aktem nástupu kontrarevoluce. Dne 2. prosince 1848 byl v Olomouci proveden nekrvavý „palácový převrat“. Dosavadní císař a král Ferdinand I. se poděkoval svým národům, vzdal se trůnu a místo postoupil „nezkompromitovanému“ osmnáctiletému Františku Josefovi I. (1848-1916) (Urban, in Pašová, 2011, s. 14-15).

„Ze svobod dosažených roku 1848 byla zachována jen rovnost občanů před zákonem, náboženská svoboda a zrušení poddanství. Podstatným způsobem byla omezena samospráva, která zůstala zachována jen na úrovni obcí, příznačné ale bylo, že i zde museli zvolení radní přísahat věrnost císaři“ (Bělina, 2003, s. 96).

Státní správa přišla zrušením poddanství o svůj nejnižší článek, tj. panství. Po několika experimentech se zaváděním krajů se začátkem šedesátých let ustálil systém, jehož nejnižší jednotkou byla samosprávná obec, nad ní politický okres v čele s okresním hejtmanem (politický okres se skládal z několika menších okresů soudních) a pak již následovaly nejvyšší zemské orgány, to znamená místodržitelství podléhající ministerstvu vnitra. Tento správní systém se v Čechách a na Moravě bez větších změn udržel až do roku 1950, kdy byl násilně odstraněn (Bělina, 2003, s. 96- 97).

4.1.4 Vývoj české společnosti od 2. poloviny 19. století do roku 1914

Dne 20.10. 1860 vydal panovník František Josef I. rámcový říšský zákon (Říjnový diplom), který formuloval určitou představu budoucího státoprávního uspořádání státu na historickoprávních federalistických principech. V 60. letech 19. století došlo také k zásadní diferenciaci české politické reprezentace. Vedle liberálně konzervativních staročechů dávali o sobě stále více vědět radikálně demokratičtí mladočeši (Bělina, 2003, s. 98-99).

Po nástupu O. Bismarcka do úřadu pruského ministerského předsedy roku 1862 se záhy ukázalo, že pruská politika směřuje k rozuzlení problému německé jednoty. Dne 3.7.1866 utrpěla rakouská armáda rozhodující porážku v bitvě u Hradce Králové (u Sadové). (Bělina, 2003, s. 99-101).

„Prusku se otevřela cesta ke sjednocení Německa a tomuto Německu cesta k 1. světové válce. Rakouské císařství ztratilo mocenský vliv v německých a italských záležitostech. Obrátilo tedy pozornost na Balkán, kde nalezlo roznětku světového konfliktu a tím i svoji zkázu“ (Bělina, 2003, s. 101).

V roce 1867 svolal císař říšskou radu, která přijala rozsáhlý celek zákonů, jimž se podle doby vzniku nejdůležitějších z nich říká prosincová ústava. Říšská rada se stala parlamentem. Další přijaté zákony zaručovaly lidem rovnost před zákonem, nedotknutelnost majetku, volnost pohybu a další občanská práva a svobody – shromažďování, slova, svědomí, vyznání, vědeckého bádání atd. Vedle toho byla vyhlášena nezávislost soudců a zřízen říšský soud. Do roku 1897 neplatilo všeobecné a do roku 1907 ani rovné hlasovací právo, což omezovalo rozvoj demokracie (Bělina, 2003, s. 103-104).

V 80. letech se postupně hlásili o slovo také sociální demokraté. Zrušení kapitalistického výrobního způsobu a nastolení nových, socialistických vztahů mezi lidmi považovali sociální demokraté za svůj zásadní a konečný cíl. Kromě dílčích požadavků z oblasti dělnického zákonodárství (např. zákaz dětské práce, omezení práce žen atd.) si sociální demokracie stanovila dva hlavní bezprostřední úkoly: osmihodinovou pracovní dobu a všeobecné hlasovací právo. Druhý požadavek byl splněn po velkých bojích v letech 1897 a 1907, osmihodinová pracovní doba přes drobná zlepšení za Rakouska nikdy uzákoněna nebyla. Sociální demokracie se stávala přitažlivou i pro některé kategorie úředníků, učitele a některé intelektuály (Bělina, 2003, s.110-119).

4.1.5 První světová válka a vznik Československa (1914-1918)

Výstřely sarajevského atentátu 28. 6. 1914 ukončily nejen život rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, ale celou epochu. Z celého systému rozporů mezi mocenskými bloky vzešla první světová válka. Šlo o válku dobyvačnou, která měla buď zásadně změnit nebo potvrdit dosavadní rozložení sil, udržet či získat kolonie a trhy (Bělina, 2003, s. 140).

Válečné události ovlivnily i zázemí. Potraviny, které byly odesílané přednostně na frontu, chyběly v týlu a rychle rostla jejich cena. Chybělo uhlí, které potřebovaly především továrny. Černý trh vzkvétal a peníze těch, kteří žili ve městech (hlavně dělníků, ale i úředníků a inteligence), putovaly do kapes sedláků a překupníků. Muže, kteří narukovali, musely v zaměstnání nahradit ženy. Nebezpečí náhlé smrti nebylo sice v zázemí tak hrozivé jako na frontě, ale podvyživení, vyčerpaní lidé nedokázali vzdorovat nakažlivým chorobám (Bělina, 2003, s. 141).

V Čechách vládla neobyčejně sklíčená atmosféra. V prosinci 1914 odešel do emigrace Tomáš Garrigue Masaryk. V září 1915 přijel do Paříže i E. Beneš. V prosinci navázal s Masarykem spolupráci také Milan Rastislav Štefánik. V průběhu roku 1916 sestavili všichni tři muži Českou, později Československou národní radu jako hlavní orgán protirakouského odboje (Bělina, 2003, s. 141-142).

Mezitím se výrazně změnila i domácí politická scéna, kterou oživila již první vítězství ruských vojsk. *„Mladočeskou iniciativu, odpovídající všem dosavadním českým tradicím, podpořily i další politické strany včetně sociální demokracie, které se v listopadu 1916 dohodly, že vytvoří dvě společné organizace – Český svaz, sdružující poslance ve vídeňském parlamentu, a Národní výbor, který měl působit jako nejvyšší národní instance doma.“* (Bělina, 2003, s. 144).

Hlavní demokratické principy jak vnitřního uspořádání, tak zahraniční politiky budoucího československého státu jako demokratické parlamentní republiky proklamoval Masaryk ve Washingtonské deklaraci z 18. října 1918, koncipované v USA a zveřejněné v Paříži (Bělina, 2003, s. 148-150).

Vojenská porážka donutila císaře Viléma II. a Karla I. přistoupit na podmínky míru stanovené W. Wilsonem a vyhlásit dalekosáhlé reformy. Rakousko-uherské císařství se rozpadlo na Rakousko, Maďarsko a nově založené národní státy – Československo

a Jugoslávii (Království Srbů, Chorvatů a Slovinců), zbývající části se připojily k obnovenému Polsku a Rumunsku. V říjnu 1918 dosáhli čeští a slovenští politikové v zahraničí uznání Československé národní rady za prozatímní vládu Československé republiky (Tomáš Garrigue Masaryk – prezident, předseda vlády a ministr vnitra, Edvard Beneš – ministr zahraničí, Milan Rastislav Štefánek – ministr války). V době, kdy Česká národní rada projednávala v Ženevě konkrétní postup ustavení státu s delegací pražského Národního výboru, vedenou Karlem Kramářem, došlo 28. října 1918 v Praze ke spontánní proklamaci republiky. Již večer 28. října vydal Národní výbor svůj první zákon – zákon o zřízení samostatného československého státu. Dne 30. října 1918 se přihlásila slovenská reprezentace Martinskou deklarací k neomezenému právu na sebeurčení slovenského národa a ke společnému československému státu (Bělina, 2003, s. 155-158).

4.2 Vývoj sociální péče

„Počátky a vývoj péče o potřebné ve starší době jsou u nás v mnohém analogické ostatním zemím Západu“ (Matoušek, 2007, s. 111) – viz kapitola č. 3

4.2.1 Vývoj ve středověku

Nejstarší organizovanou pomoc potřebným u nás poskytovala církev. Postupně se tato péče stala předmětem činnosti náboženských obcí řeholních řádů a jejich klášterů. Na neuspokojivé sociální postavení početných skupin obyvatelstva, postižených epidemiemi a hladomory, církev reagovala zakládáním ústavů při kláštorech a kostelech. Jednalo se o řádové nemocnice a útulky pro chudé, zmrzačené, staré, sirotky, slepce, ale často i lidi postižené nemocí nebo úmrtím hlavy rodiny, vysokým počtem dětí či živelnou pohromou. Některé z těchto ústavů byly zakládány i bohatými patricii. Nemocnice a chudobince byly nazývány špitály (z latinského hospitale). Nejčastěji je spravovaly jednotlivé řeholní řády. Síť špitálů byla budována především podél nejznámějších středověkých poutních tras, neboť jejich původní funkcí bylo poskytovat střechu nad hlavou zbožným poutníkům. Později se zejména městské špitály zaměřily na péči o chudé a nemocné (Matoušek, 2007, s. 111-112). V Čechách vznikaly špitály například v Praze, Olomouci, Brně, Litovli, Jihlavě, Žďáru, Tišnově, Kroměříži, Prostějově a dalších městech (Vašek, 1941, s. 57).

Do špitálů byli přijímáni přednostně ti, kteří měli tzv. nadační nárok tzn. dávali klášteru či špitálu v dřívější době dary nebo odkázali majetek, a až zbylá místa byla doplňována chudinou. Tato zařízení byla zvýhodňována nejen církví, ale i vlastníky daného území, takže měla nejen zaručeno právo k výběru daní z darovaných statků a obcí, ale získávala i finanční podíl ze soudně vyměřených pokut. Soustava špitálů však byla téměř zrušena husity v období revoluce, ale jelikož se ani oni neuměli vypořádat s chudobou či nemocemi jiným způsobem, bylo opět apelováno na lásku k bližnímu a byly pořádány sbírky na podporu chudých a nemocných. Ve 13. a 14. století došlo k nárůstu nemajetných, což způsobilo, že církev byla schopna postarat se jen o ty nejpotřebnější. Některá města proto převzala iniciativu: zaměstnávala a vyplácela veřejné lékaře, opatrovníky chudých. Tím částečně nahrazovala chybějící církevní sociální péči. Ve větších lokalitách byla otevřena městská zařízení, v nichž byla chudině poskytována bezplatná lázeňská péče. Nebylo výjimkou, že bohatí měšťané ve středověku zavazovali své dědice k pravidelné péči o chudé nebo přímo potřebným jedincům odkazovali finanční částky (Matoušek, 2007, s. 112).

„Na sklonku středověku spolky nábožensky založených žen, nazývaných bekyně, dobrovolně přijímaly životní styl jeptišek, aniž by ovšem složily kongregační slib. Ošetřovaly nemocné, pečovaly o odložené děti apod. Nepracovaly za mzdu, takže byly závislé na darech (odkazech) donátorů. Jejich záslužnou činnost velmi omezilo husitské hnutí, takže do poloviny 16. století – kdy zanikly – o nich nacházíme zmínky jen sporadicky. Ve středověku zůstávalo stále nejosvědčenějším prostředkem k získání okamžité podpory „prošení almužny od domu k domu“ (Matoušek, 2007, s. 112-113).

Množství těch, jejichž řemeslem či povoláním se stala žebrota, se neustále rozrůstalo. Žebráci se uchylovali k větším městům, především k Praze. Města byla donucena užívat represivní prostředky. Nejenže je hromadně vyháněla za městské hradby, ale často je trestala i „na hrdlech“. Veřejná opatření, která zpočátku nerozlišovala mezi tuláky, žebráky, nemocnými, dětmi, měla policejní ráz. Na sklonku středověku vznikala i u nás, stejně jako jinde v Evropě, cechovní sdružení a bratrstva. Cechy byly stavovskými organizacemi, které pečovaly o řemeslníky stejného řemesla a jejich rodiny. Cech mohl mít radu představených, která kontrolovala dodržování cechovních pravidel (Matoušek, 2007, s. 112-113).

4.2.2 Vývoj v období renesance a době osvícenské

V období renesance se postupně dostala do popředí nová společenská třída – měšťanstvo. To částečně přebralo dosud výlučné církevní sociální iniciativy. Organizovaná léčebná péče se rozvíjela souběžně se vznikem měšťanské správy města. První nemocnici založili v roce 1484 občané Menšího Města pražského – Městský špitál. Měšťanstvem byly založeny postupně další špitály. Bohužel často poskytovaly výhradně nouzové ubytování a základní ošetření, takže stravu a oblečení si museli vyžebrot. Od 16. století byly zakládány sirotčince – ústavy pro výchovu opuštěných dětí. Například na Malé Straně založilo náboženské bratrstvo Vlachů Vlašský špitál, který kromě péče o staré a nemocné jedince, zaopatřoval i osiřelé děti. Ošacení a stravu dostávali chudí také prostřednictvím nově vzniklého institutu „nadání“ – spravujícího dědické odkazy. Jejich péče měla stále pouze věcnou formu tzn., že pouze výjimečně poskytovaly finanční podporu. Iniciativu v péči o potřebné projevovala některá města i někteří šlechtici. Později se městské úřady pokoušely žebračky dělit na „domácí“ a „přespolní“, ti druzí byli z města okamžitě vyhnáni. Domácím byl vyčleněn prostor, kde byla žebrota trpěna. Jednalo se o prostranství v blízkosti kostelů, lázní, špitálů, hřbitovů. Jedno z královských nařízení přikazovalo městům pražským tzv. třídění žebračků. Toto třídění předpokládalo, že těm žebračkům, kteří prokážou, že se jiným způsobem nemohou uživit, jsou pobožní a získanou almužnu nepropíjejí, bude vydáno povolení i nadále žebrot. Ostatním, kteří by se v místě i nadále bez povolení zdržovali, hrozilo vymrskání a v opakovaném případě až useknutí ruky. Z toho je zřejmé, že státní (královská či městská) sociální péče si zachovávala dosavadní represivní charakter (Matoušek, 2007, s. 113-114).

V 16. a 17. století byl rozvoj měšťanské péče o chudé zbrzděn díky rekatolizaci země, při níž byla posílena moc církve a habsburské monarchie. V roce 1620 byla císařem Ferdinandem I. zřízena v místě bývalého Bohuslavova špitálu tehdy největší pražská nemocnice, nemocnice Milosrdných bratří, která svou funkci plnila až do 20. století. Šlo o první zařízení v zemích Koruny české, které bylo funkčně rozděleno na nemocnici poskytující zdravotní péči a špitál pro péči sociální. Následoval vznik dalších nemocnic a špitálů. Od poloviny 18. století procházela evropská společnost řadou změn jak v sociální, tak i v ekonomické sféře. Tehdy se také začínají prosazovat snahy budovat zařízení nejen azylová, ale i léčebná. V období své vlády vybuodovala Marie Terezie rozsáhlou soustavu

především obecného školství, škol vyššího stupně, učitelství a reorganizovala univerzitní studium. Výrazným sociálním problémem doby bylo množství zanedbaných dětí, jejichž rodiče sice byli pracovně způsobilí, ale o děti nepečovali. Kapacita existujících ústavů (nalezinců, sirotčinců) pro ně nestačila. Těmto dětem chudinská péče poskytovala ošacení a jejich rodičům bylo uloženo pod sankcí ztráty veškerých podpor posílat děti do tkalcovských škol, jakmile dosáhly věku šesti let. Tyto školy byly nižším typem „obecné školy“ a děti byly za práci placeny (Matoušek, 2007, s. 114).

4.2.3 Vývoj v letech 1780- 1863

Koncem 18. století přišla katolická církev pod vlivem osvícenských reforem o rozhodující postavení v oblasti péče o chudé. Josef II. zrušil některé hygienicky nevyhovující špitály. Místo nich císař zřídil nové zdravotně-sociální instituce: v roce 1789 chorobinec na Karlově s oddělením pro duševně nemocné staré muže a ženy, v tomtéž roce porodnici a v roce 1790 Všeobecnou nemocnici. Při nemocnici Milosrdných bratří založil oddělení pro duševně nemocné církevní hodnostáře. Císařovou další významnou iniciativou v oblasti péče o děti bylo vybudování nalezince ve Vídni (1784), v němž byla poskytována péče nejen osiřelým dětem, ale i dětem nemanželským. Pražský nalezinec z roku 1789 (v roce 1923 přejmenovaný na Zemský ústav pro péči o dítě), plnil funkci útulku pro nemanželské děti, než byly umístěny do pěstounských rodin. Později byla jeho kapacita rozšířena, takže nalezinec přijímal nejen děti narozené v jiných zařízeních (nemocnicích, trestnicích), ale i z ulice. Časem se stal největším v Praze, protože převzal i děti z Vlašského špitálu a nalezince sv. Máří Magdaleny. „Pravidla direktivná“ vydaná v roce 1781 Josefem II. určovala nejen řád nově zřizovaných institucí (nalezinců, sirotčinců, porodnic, nemocnic a chudobinců), ale de facto podporovala rozvoj ústavních forem péče. Na základě těchto předpisů byly do konce roku 1787 ve všech slovansko-německých zemích zavedeny např. farní chudinské ústavy, které se staly základem „veřejného chudinství“ a plnily své poslání až do vydání domovského zákona roku 1863. Byly financovány zejména veřejnými sbírkami a dědickými dary (Matoušek, 2007, s. 115).

4.2.4 Vývoj v letech 1863-1918

V roce 1863 nebyly sice farní ústavy formálně ze zákona zrušeny, ale jejich majetek byl převeden na příslušné obecní chudinské pokladny. V roce 1868 upravil chudinský zákon povinnost obce pečovat o občana, který se ocitl v nouzi a příslušel do obce domovským zákonem, samozřejmě až po vyčerpání možností osob, které byly o žadatele ze zákona povinny pečovat. Toto opatření zahrnovalo povinnost poskytnout chudým a jejich rodinným příslušníkům nezbytnou výživu, ošetření v nemoci, péči a výchovu jejich potomků. Výživou byla označena nezbytná péče – např. strava, obuv, ošacení, ubytování, otop a světlo – peněžní a naturální formou. Další formou péče bylo umístění do obecního ústavu (chorobinec, chudobinec) nebo do ústavu cizího (tzn. jiné obce) ovšem na náklady domovské obce. Do nákladů se započítávala pouze nutná výživa a zaopatření v nemocnici. Nemajetný občan obce mohl být ubytován v obecním domku (pastoušce), přičemž se postupně a určitý počet dní stravoval u obyvatel obce tzv. střídou. Rozsah vyživovací povinnosti se odvozoval z velikosti jeho majetku, nicméně pod pojmem „stravovat“ se rozumělo jedno prosté jídlo denně (Kinkor, in Matoušek, 2007, s. 115-116).

Jak uvádí Doležal (in Matoušek, 2007, s. 116) měla obec povinnost zaopatřit v případě „okamžité nouze“ nebo onemocnění i člověka, který v ní neměl domovské právo a náklady takto vynaložené pak vymáhala na jeho domovské obci. Pokud obec nedisponovala potřebnými prostředky k zajištění péče o chudé, přecházela finanční povinnost na vyšší správní územní jednotky. Postupně přešel značný podíl chudinských nákladů na jednotlivé země. Jednalo se zejména o úhradu:

- za ošetření chudých ve veřejných nemocnicích;
- za ošetření chudých choromyslných v zemských ústavech;
- porodů chudých nemanželských matek v zemské porodnici;
- částečně – nákladů za opatření chorých v tzv. chorobincích;
- za pobyt opuštěných chudých nemanželských dětí v nalezinci do šesti let věku.

V 19. století došlo v důsledku industrializace k rozvoji měst a zbídačování širokých vrstev obyvatel: Mnoho dětí bylo nuceno pracovat již ve velmi nízkém věku. Při zcela nedostačující péči o děti a mládež narůstalo tuláctví, kriminalita i žebrota. Občanský zákon z roku 1811 jako první zákonná norma zabezpečoval právní postavení dítěte v rodině, jeho nárok na výživu a výchovu, ochranu soudem, kterému byla uložena povinnost dozoru

a zákroku v případech potřeby zvláštních výchovných opatření. Na něj navazoval školní zákon z roku 1869, který upravoval i zřizování ústavů pro děti „zanedbané a zpustlé“, které pak přenechal zemskému zákonodárství. Tato opatření však nestačila, protože skutečná organizace péče o mládež s potřebnými institucemi a ústavy neexistovala. Soud sice mohl odejmout dítě z rodiny, která je zanedbávala, ale neměl je kam umístit. Je možné konstatovat, že péče o mládež v té době byla pouze na papíře. Trestní zákon z roku 1852 sice chránil mládež proti nezákonnému jednání jiných osob, ale ani ten nijak neřešil, jak dále pracovat s mládeží ohroženou kriminalitou nebo kriminalitu páchající. Aktivně byla péče o mládež vykonávána pouze v oblasti péče soukromoprávní (negarantované státem). Mezi významnější instituce je možné zařadit např. Jednotu pro blaho opuštěných káránců (mladistvých), Spolek pro blaho nuzných dětí, Moravsko-slezský ochranný spolek v Brně, Spolek pro vychovávání zanedbané mládeže aj. (Doležal, in Matoušek, 2007, s. 116).

Teprve počátkem 20. století byla náhodná a roztříštěná péče o potřebné děti, do té doby realizovaná převážně církví, postupně přeměňována na organizovanou, a to na principech individualizace a prevence. V roce 1902 byl zřízen Zemským výborem v Čechách Zemský sirotčí fond, který poskytoval příspěvek na děti v cizí péči. V roce 1904 vznikly nestátní okresní komise pro péči o mládež, které přejímaly patronaci nad potřebnými dětmi a rozdělovaly nejen příspěvky ze sirotčího fondu, ale i stravu a ošacení. Výkonnými orgány veřejné péče byli obecní úředníci, přičemž jejich činnost byla doplněna aktivitami soukromých spolků. V nich se angažovali jednak funkcionáři spolků, jednak dobrovolní spolupracovníci - především ženy z vyšších společenských vrstev. Postup při poskytování pomoci byl zhruba od počátku 20. století určován žádostí „potřebného“. Pokud tuto žádost „pomáhající uznal za oprávněnou, vyhověl jí a tím pro něj byla záležitost vyřízená. Pokud ovšem jednání „potřebného“ nevyhovovalo společensky uznávaným ctnostem (mezi nimiž byly na předních místech pracovitost a skromnost), žádost zamítl. Pomoc měla především vyhovět třem požadavkům: uspokojit životní potřeby obdarovaného, uspokojit morální potřebu dárce, uspokojit sociální potřebu společnosti. Nově projevy nouze i jiné formy života lidí, které si vynutila industrializace, inspirovaly nové formy sociální práce. Výrazným inovativním trendem byla snaha pomáhajících seznámit se lépe s potřebným, a tak mu účinněji pomoci. Postupně převládlo mínění, že jednorázový dar, poskytnutý tomu, kdo o pomoc náhodně zažádá, neodstraní chudobu, ale pomůže pouze dočasně. Společnost si zvolna začala uvědomovat, že potřebný jedinec v roli „žadatele“ je její součástí a že krátkodobá změna poměrů jednotlivce neodstraní příčiny chudoby“ (Matoušek, 2007, s. 117).

4.3 Vývoj sociální péče v Konici

4.3.1 Dějiny Konice

„Mlhová clona zakrývající nám veškeru minulost naši, jest, patříme-li zvláště na minulost Konice, tím hustší, an nezachovalo si městečko naše žádných starých památek písemných, jež by ji poněkud zaplašovaly, neboť většina jich (prý 2 skříně, v nichž bylo více pergamenů) v požáru r. 1809, jemuž i radnice za oběť padla, byla zničena.“ (Pamětní kniha farnosti Konice, s. 21)

„Konice patří k nejstarším osadám v okolí a je jediným městem na Dražanské vrchovině. Dříve patřila do okresu litovelského, od roku 1960 patří do okresu prostějovského. Roku 1970 byla Konice povýšena na město. S přidruženými obcemi Křemenec, Čunín, Nová Dědina, Ladín a Runářov má 2872 obyvatel (stav k 30.8.2010) a je správním střediskem rozsáhlé oblasti severozápadní části okresu. Jak uvádí tradice, je pravděpodobné, že přes Konici vedla už v epoše velkomoravské důležitá cesta z Moravy do Čech. Cesta vedla až z Polska přes Olomouc, Konici, Úsobrno a Litomyšl do Prahy. Konice byla důležitým mezníkem na této trase. Povozy vypravené z knížecího sídla Olomouce urazily za jeden den přibližně onen úsek do Konice. Tam bylo třeba si odpočinout, osvěžit se a zajistit vše pro další zvláště obtížný úsek cesty přes hornatou vysočinu až k celnici úsobrnské. Proto byla v Konici stáj pro koně neboli „konica“, kde se koně přepřahali a kde byla pravděpodobně i kovárna pro kutí a opravu vozů. Za tím účelem tu bylo chováno stádo koní. Že jméno Konice pochází od starobylého slova konica (konírna), svědčí i její dosavadní užívání v rodu ženském jednotného čísla (ta Konice) (Pašová, 2011, s. 24-25).

„Kdy byla osídlena místa, na nichž se rozkládá městečko Konice, je těžko říci, neboť pravěkých památek bylo na Konicku nalezeno celkem málo.“ (Kronika města Konice od roku 1922, s. 5) „První zmínku o Konici přináší listina z roku 1200 (označená ale jako falzum z doby asi o 100 let pozdější)“ (Pašová, 2011, s. 25).

„Zdá se, že prvním majitelem krajiny konické byl asi Vojtěch z Lešan, jenž v letech 1272-1285 byl úředníkem župy olomoucké. Leč s jistotou úplnou toho tvrditi nemůžeme“ (Burian, 1911, s. 1).

„Ve 13. století byla Konice zeměpanskou. Nová doba začala pro Konici a okolí koncem 13. století, kdy z rozsáhlého zeměpanského majetku v tomto kraji bylo vyděleno Konicko a bylo dáno Adamovi z Choliny jako náhrada za Zábřežsko, které potřeboval král Václav II. pro své účely. Bylo to roku 1289. Král Václav III. potvrdil tuto změnu roku 1305

a Jan Lucemburský roku 1316. Pro historii Konice je zejména důležitý rok 1351, kdy je poprvé uváděna jako městečko s tvrzí. V roce 1379 se stal majitelem rod pánů z Holštejna. Roku 1386 se stalo celé konické panství majetkem pánů z Cimburka. Panství Konice obsahovalo hrad Stražiště, městečko Konici s tvrzí, dvorem a patronátním právem a 14 vesnic. Rod pánů z Cimburka hraje v době husitské jako vůbec na celé Moravě vlivnou roli. Konici zasáhl přímo druhý vpád husitů roku 1423. Cimburkové prodali roku 1434 (intabul.1446) Konici s panstvím pánům ze Švábenic. Ti sídlili v Konici 220 let“ (Pašová, 2011, s. 25). Konice v 15. století nabyla svůj ještě větší význam tím, že měla právo hrdelné. Stejně důležité bylo i udělení výročního trhu (jarmarku) roku 1491 podle privilegia krále Vladislava II. Toto privilegium výročního trhu znamenalo pro Konici velký historický vzestup (Pinkava, 1993, s. 21).

„Do osudu městečka a jeho lidu zasáhly jako v celé zemi dvě velké události: povstání protestantských stavů proti císaři a třicetiletá válka. Nezdařeného odboje proti císaři se zúčastnili i oba Švábenští bratři Konický Jan a jesenický Kryštof. Po bitvě na Bílé hoře stihl trest i je. Jan nejprve pozbyl majetek, ale po zaplacení pokuty mu byl vrácen. Jan r. 1629 povolal do evangelické Konice na misie jezuity z Olomouce a při nich se obrátili na katolickou víru on sám s manželkou, třemi šlechtici a šestnácti osobami z lidu. Po misích v roce 1629 už byla fara určitě jen katolická.

Panství zpustošené třicetiletou válkou a s ním i městečko Konice se vzmáhaly k novému životu těžce už také proto, že se tu střídali až příliš často různí majitelé, kteří sledovali většinou jen majetkové machinace a možnost zisku. Tak po smrti Jana Ferdinanda Švábenského zdělila konické panství jeho dcera Jana Kateřina, provdaná za Melichara Ledenického z Ledenic a na Cetechovicích. Tato pak roku 1655 prodala panství svému manželovi a tím po 209 letech přestal na Konici vládnout rod Švábenských. Melichar Ledenický stále zpustošené a zadlužené panství brzy, a to r. 1659 opět prodal. Novým majitelem se stal Jan Baltazar Vetter z Lilie a v r. 1660 Petr Suda ze Srienavy v Polsku. R. 1676 koupil panství svobodný pán Rudolf Skrbenský z Hříšně, který je prodal r. 1680 rytíři Rudolfu Zellerovi z Rosenthalu R. 1680 je koupil Jan Jiří Hoffmann, rytíř z Kochersberku, který později koupil i panství Stražisko. Po jeho smrti roku 1697 panství zdělila jeho manželka Anna Eliška Hoffmannova, rozená hraběnka z Werdenberku. Ta stále ještě zadlužené panství konické i stražické prodala roku 1699 klášteru Hradisko u Olomouce. Když konické panství koupil klášter Hradisko u Olomouce, který byl majitelem od roku 1699 až do roku 1784, znamenalo to i celou řadu změn v poměrech a v životě poddaných. Především tu nastala změna velikosti panství. Po provedené koupi pak konické panství zaujímalo městečko

Konici a vesnice Runářov, Křemenec, Stražisko s Malenami, Čunín, Skřípov, Lhotu, Dešnou, Brodek a Přemyslovice. Klášter dal nejen přestavět a zvětšit kostel, ale také místo tvrze nechal vystavět nový barokní zámek (1705). Roku 1711 založil pro Konici novou pozemkovou knihu a v letech 1741-2 nechal vystavět starobinec zvaný špitál. Konice s okolím velmi utrpěla jak za války o dědictví rakouské (1741-1748), tak i za války sedmileté (1756-1763). Po zrušení kláštera Hradisko u Olomouce 18.8.1784 bylo panství konické přiděleno Náboženskému fondu. Kolem roku 1790 se na Konicko nastěhovalo na sta německých rodin a vznikly nové německé kolonie.

V posloupnosti majitelů panství nastala výrazná změna roku 1825, kdy dosavadní majetek náboženského fondu koupil brněnský továrník, zbohatlík z napoleonských válek Karel Příza, a to panství konické a stražické.

Významnou událostí bylo, že se Konice stala v r. 1848 jedním ze 44 volebních okresů vytvořených na Moravě a ve Slezsku pro volby do zemského a říšského sněmu. Rok 1848 přinesl definitivní pád poddanství a koničtí občané – rolníci, řemeslníci či domkaři se stali rovnoprávními občany státu, byli tedy právně rovni i osobám bývalé vrchnosti. Místo názvu panství se začal užívat název velkostatek, jehož majitelem byl dále Karel Příza. Počátek společenského řádu vzniklého po roce 1848 byl pro Konici nejen ve znamení likvidace dosavadního feudálního břemene, ale také obnovení obecní samosprávy a zřízení konického soudního okresu. Po zrušení vrchnostenských úřadů byly zřízeny c.k. úřady, které vstoupily v platnost již ode dne 1.1.1850. Konice se stala sídlem c.k. okresního soudu, který zaujímal 37 obcí s počtem 24 000 obyvatel, později přeměněného na okresní úřad, a dalších úřadů. Když Karel Příza dne 11.5.1852 zemřel, podělili se o majetek jeho tři synové Leopold, Eduard a Christian. Leopold dostal statek konický. Rod Přízů sídlil na zámku až do pozemkové reformy po 2. světové válce“ (Pašová, 2011, s. 25-27).

Vývoj počtu obyvatel v Konici: Roku 1618 bylo v Konici 78 usedlých rodin, roku 1677 – 43 rodin, roku 1753 – 124 usedlých rodin (i s domkaři a podruhy). Roku 1786 měla Konice 815 obyvatel. Roku 1793 zde bylo 120 domů a 950 obyvatel. Roku 1802 – 174 domů a 1103 obyvatel, roku 1869 – 315 domů a 2217 obyvatel, roku 1880- 322 domů a 2291 obyvatel (z nich bylo 80 národnosti německé). Roku 1900 – 332 domy a 2093 obyvatel, roku 1921 – 374 domy a 2193 obyvatel (jen 5 národnosti německé). Roku 1930 – 426 domů a 2157 obyvatel (z nich národnosti německé 22 a 7 židů), roku 1950 – 474 domy a jen 1725 obyvatel. Podle sčítání v roce 1970 měla Konice 1962 obyvatel (Muller, 1976, s. 8).

„Mezi nejvýznamnější památky v Konici patří farní kostel Narození P. Marie, hřbitovní kostelík sv. Jana Křtitele, zámek v barokním slohu s vzácnou freskovou výzdobou, barokní socha sv. Floriána“ (Pašová, 2011, s. 27).

4.3.2 Počátky sociální péče v Konici – vývoj do r. 1866

Šlechta na Moravě docílila již v první polovině 14. století toho, že získala na svých panstvích veškerou pravomoc nad poddanými, bez vlivu panovníka, takže panství fungovalo vlastně jako malý státěček. Majitel panství měl tedy nejen moc politickou, správní a soudní, ale dokonce i moc státní neboť disponoval všemi veřejnými právy. Poddanost lidu se projevovala peněžitými platy, naturálními dárkami a robotami. O jejich výši nemáme na Konicku až do roku 1590 žádné zprávy. Jisté však je, že mezi poddanými byla už tehdy značná hospodářská a sociální diferencovanost, výrazněji v městečku než na vesnici. Mezi těmito poddanými stál nejvýše rychtář neboli fojt, který byl zároveň hlavní osobou ve styku s vrchností. Na Konicku je první doklad o fojtovi z roku 1415, v Konici o rychtářovi z roku 1446 (Pinkava, 1993, s. 23).

„Každý poddaný byl pro majitele panství cenným zdrojem jeho bohatství z příslušných poplatků. Proto si majitelé panství střežili nejen své hranice pozemků, ale také své lidi“ (Pinkava, 1993, s. 24). Hlavním zdrojem obživy poddaných byla zemědělská půda, přestože byla poměrně neúrodná a kamenitá. Pro zajištění výživy chovali poddaní pokud možno co nejvíce dobytka, ale mnohdy nestačilo krmení, hlavně v létech nepříznivého počasí. Druhým velkým zdrojem živobytí byly lesy, které poskytovaly dřevo pro otop a stavby domků. Také se dřevo pánilo v milířích a prodávalo. Z roku 1583 známe i první obecní zastupitelstvo v Konici. O povinnostech poddaných na konickém panství se bohužel zachovalo velmi málo pramenů a při tom ještě pouze zlomkovitých. Co se týče poddaných z městečka Konice jsou známy jejich platy a dávky až z roku 1618 z dílčí listiny konického dílu, k němuž patřily také vesnice Křemenec a Runářov. Robotní povinnosti byly uvedeny zvlášť ve správních registrech, které se nezachovaly (Pinkava, 1993, s. 25-31).

Hospodářské a sociální těžkosti pociťoval poddaný lid každodenně na vlastní kůži. Panství v průběhu rušné doby pustlo, nastal také úbytek obyvatel. Situace se stále zhoršovala. Roku 1642 vpadla švédská vojska na Moravu. Také Konicko pocítilo vpád obávaných Švédů. V důsledku vleklých nepokojů mnohé usedlosti upadaly a pustly, nastalo vylidňování a ochromení obchodu a živností (Pinkava, 1993, s. 35-36). Ještě dlouho po třicetileté válce

bylo městečko zpuštěno. Roku 1669 bylo obydleno jen 45 domů, zatímco 17 bylo pustých (Burian, 1938b, s. 106).

V r. 1699 koupil konické panství klášter Hradisko u Olomouce. Ve vztahu k poddaným městečka provedla klášterní vrchnost několik změn a opatření. Konice s okolím také velmi utrpěla jak za války o dědictví rakouské (1741-1748), tak i za války sedmileté (1756-1763). Pruská vojska obsadila Konicko na jaře roku 1742 a bezohledně plenila. Přesto však v porovnání s některými jinými místy bylo konické panství jak roku 1741, tak i roku 1742 dost ušetřeno, takže klášter Hradisko z vděčnosti k Bohu nechal v Konici vystavět v letech 1741-2 starobinec zvaný špitál, v němž bylo umístěno 6 chudých starců, o něž pečovala jedna hospodyně, nepochybně také některá z chudých. Vrchnost ze svého důchodu zaopatřovala všem nejnutnější oblek a jídlo (Pinkava, 1993, s. 45-46). Špitál byl spojen s kostelem podzemní chodbou a měl vlastní kapli. Kaple je dosud patrna na jihovýchodní straně domu č. p 157-159, v jehož sklepě je i vchod do chodby, který je zazděn (Burian, 9.11.1940, s. 6).

Konice zakusila hodně i za války sedmileté, kdy byla jedním z důležitých strategických míst pro četná rakouská vojska císařovny Marie Terezie (Pinkava, 1993, s. 46).

Údaje o poměrech na panství ohledně půdy, majetku i povinnostech poddaných je možné najít v pramenech jako jsou např. dominikální fase z roku 1750, tereziánský katastr, který byl pro Konici pořízen v r. 1767, urbaniální fase z roku 1775, josefský katastr, pro Konici pořízen v r. 1787, které jsou cenným obrazem hospodářských i sociálních poměrů dané doby. K základním pramenům z 18. století lze zařadit i gruntovní neboli pozemkové knihy, založené a uchované pro Konici už od roku 1711 s retrospektivou již od konce 17. století. Chybí v nich však záznamy o nejchudších vrstvách obyvatel (Pinkava, 1993, s. 56-66).

V průběhu 18. století Konice hodně vzrostla, jak v počtu domů, tak ještě více v počtu obyvatel. Zvětšil se ale především počet chudších vrstev. Stav chudé vrstvy byl velmi vážný, proto byla vrchnost nucena postavit pro celou řadu bezzemků domky – a to v počtu 19 na rustikální půdě (Pinkava, 1993, s. 67). V Konici byla také částečně provedena tzv. raabisace, návrh Raaba z r. 1777, aby se dvory rozdělily poddaným a odevzdaly se jim také domy a dobytek za určitý roční nájem. Špitál byl rozprodán roku 1786 na pět obydlí: č. 156-160. V letech 1799-1801 byly prodány pozemky u cesty k Runářovu pod polem „Na ohradách“ a vystavěna řada domků, tzv. Bídov – kolonie chudých. Roku 1787 také došlo ke smlouvě s poddanými o abolicí robot (Pamětní kniha farnosti Konice, s. 39-40).

Hospodářské a sociální poměry poddaných v městečku Konici na prahu 19. století v základech zachycuje celkem obsáhlý historický popis ze 17. května 1802, pořízený pro spojené panství utvořené z dosavadních panství Konice, Paskov, Ptení a Malé Hradisko, které mělo sídlo v konickém zámku (Pinkava 1993, s. 71). Pokud se týkalo zdravotnictví, byla v Konici jedna porodní babička s ročním platem 6 zlatých. Lékaři (chirurgové) byli dva, oba dost úspěšní. Lékárna v Konici nebyla, veškeré léky se pořizovaly z městské lékárny v Prostějově (Pinkava, 1993, s. 75).

Nebyl zde chudobinec ani nalezinec. Pro chudé byl jako u každé farnosti podle předpisu institut chudých, který konal sbírky v kostele nebo po domech a co se nasbíralo, měsíčně se přidělovalo chudým. Celá porce na jeden den byla 4 krejčary, někdo dostával jen 3, 2 nebo jen jeden krejcar. Jmění sirotků bylo uloženo ve vrchnostenském sirotčím fondu, z něhož bylo možno si vypůjčit peníze na 5 % úrok. Na panství přibližně jen $\frac{3}{4}$ poddaných umělo číst a sotva $\frac{1}{3}$ psát. Hodně však uměli obě řeči – německy a moravsky (Pinkava, 1993, s. 75). Obyvatelé městečka se převážně živili v zemědělství, nebo jako povozníci a nádeníci. Z řemesel to byli hlavně tkalci a obuvníci, dále kováři, řezníci, bednáři, stolaři, krejčíři. Část řemeslníků, hlavně nová řemesla, přicházela i z dalekých míst. Průmyslová výroba byla před rokem 1848 tato: bělidlo příze (6 dělníků), pivovar (4 dělníci), palírna (3 dělníci), potašárna (1 dělník), v domácích tkalci, kteří pracují pro podnikatele prostějovské a moravskotřebovské (Pinkava, 1993, s. 79-84).

Do těžkého života poddaných zasahovaly v 1. polovině 19. století i mnohé mimořádné události. Byly to především již v prvním desetiletí napoleonské války, za kterých se i v Konici objevili francouzští i jiní vojáci při transportech. Lid byl těmito válkami zcela oslaben. Než se vzpamatoval, přišla další rána – zhoubná epidemie cholery, která si v Konici vyžádala osm obětí a v roce 1832 dalších 41 osob. Konici také soustavně sužoval tyfus a osypky (spalničky), na které v r. 1844 zemřelo přes 20 dětí, roku 1848 asi 15 dětí. A samozřejmě i tuberkulóza (souchotiny) (Pinkava, 1993, s. 84-85).

Nový majitel panství Příza založil roku 1841 dvě nadace po 1.000 zlatých, jednu pro vdovy a sirotky po padlých vojíněch panství konického a druhou na zakoupení obuvi chudým školním dětem, dále pořídil různá věnování kostelům v Konici, na Skřípově, v Brodsku a v Přemyslovicích. Sledoval tím především získání šlechtického titulu, kterého však stejně nedosáhl, zemřel 11. května 1853 (Pinkava, 1993, s. 86).

Revoluční události r. 1848 zasáhly i Konici. Slovanského sjezdu v Praze se zúčastnili také F. Snášel a J. Tauber, absolvent filosofie z Konice. V Konici byla také ustavena národní garda. Významnou událostí však bylo, zejména pro budoucí vývoj, že se Konice stala jedním ze 44 volebních okresů vytvořených na Moravě a ve Slezsku pro volby do zemského a říšského sněmu (Pinkava, 1995, s. 7).

Rok 1848 přinesl definitivní pád poddanství. Také koničtí občané, ať rolníci, řemeslníci či domkaři se stali rovnoprávními občany státu, byli tedy právně rovni i osobám bývalé vrchnosti. Místo názvu panství se začal užívat název velkostatek, jehož majitelem byl dále Karel Příza (Pinkava, 1995, s. 8). Byla také obnovena obecní samospráva. (Pinkava, 1995, s. 12-13). R. 1848 podala Konice žádost, aby zde byl zřízen okresní soud. Byl tu zřízen podkrajský úřad (Burian, 1938a, s. 123). Po zrušení vrchnostenských úřadů byly zřízeny císařsko královské úřady, které vstoupily v platnost již od 1.1.1850. Konice se stala sídlem císařsko královského okresního soudu, který zaujímal 37 obcí s počtem 24 000 obyvatel (Pinkava, 1993, s. 12-13). Když byl ale r. 1855 zrušen, byl vytvořen v Konici okresní úřad jako nejnižší politická a soudní instance (Burian, 1938a, s. 123).

Jako sídlo soudního okresu se Konice pozvedla a stala se střediskem života i v jiných oblastech. V Konici byla zřízena mimo jiné i lékárna a pošta (Pinkava, 1995, s. 12-13). V Konici kvetla řemesla. Řemeslníci byli sloučeni v cechy, jichž krátce před zrušením dle výkazu z r. 1852 bylo devět. Byly to cechy: tkalcovský, obuvnický, krejčovský, mlynářský a pekařský, řeznický, bednářský a hrnčířský, kolářský a kovářský, sedlářský a cech pospolitý, k němuž náleželi: stolaři, zámečník, sklenář, punčocháři, provazníci, klempíř, puškař, řemenář, kožišník, perníkář a kominář (Burian, 16.11.1940, s. 7).

V nastalém kapitalistickém řádu se však také stále více projevovala třídní rozdílnost i v Konici. Na jedné straně velkostatek, elita úřednictva, část obchodů a řemeslníků, na druhé straně rostoucí počet bezzemků – dělníků, nádeníků a chudého proletariátu. Tehdy už také začal z Konicka odchod lidí na Hanou, do měst a do ciziny za domněle „lepším chlebem“. Velké potíže konickým občanům působila také voda. Na jedné straně ohrožovala městečko záplavami, na druhé straně zde byla bída o dobrou pitnou vodu. Další krutou ranou byla pro Konici v létě 1866 válka mezi Pruskem a Rakouskem. Procházely tudy četné oddíly vojsk. Nejhorší však bylo, že Prusové s sebou dovezli cholera, na kterou v Konici zemřelo celkem 112 osob (z toho 7 pruských vojáků) (Pinkava, 1995, s. 13-22).

4.3.3 Vývoj v letech 1866 – 1918

Po válce se život v městečku značně pohnul, vzrostl zájem o veřejné a politické dění a tím se neustále dostávaly do popředí palčivé otázky tehdejší kapitalistické společnosti, zejména problémy sociální a národní. Rozvíjející se život však stále dusili hlavně místní úředníci a advokáti, kteří tu vytvořili jakousi vládnoucí elitu a odstraňovali osoby pro ně nežádoucí. Bídu bylo vidět všude. Někteří lidé odcházeli na práci na Hanou a do cizích zemí. Na Konicku se neměla o nic lépe ani tamní inteligence, jako např. učitelé a lékaři. Lid cítil, jak jej ovládají fabrikanti, velkostatek a sedláci, obchodníci, úředníci a četníci (Pinkava, 1995, s. 24-37).

V r. 1892 byl založen Hospodářský spolek okresu konického. Členů měl v celém obvodě poměrně dost, např. roku 1901 počet 248, roku 1902 počet 262. Za cíl si vytkl hospodářské povznesení Konicka. Pořádal hlavně přednášky a předplácel hospodářské časopisy (Pinkava, 1995, s.106).

Velkou událostí pro Konici a okolí byla stavba železniční dráhy. Doprava na ní byla zahájena r. 1889. Důležitými událostmi pro Konici a Konicko bylo dále zbudování měšťanské školy v Konici r. 1899 a založení tělocvičné jednoty Sokol r. 1900. R. 1909 byla vystavěna budova okresního soudu. Před tím byly okresní úřady umístěny v přízemí zámku (Kronika města Konice od r. 1922, s. 10-11).

Protipřízovská opoziční strana si úlohu chudého lidu rovněž uvědomovala a využila toho ve prospěch získávání většího počtu příznivců. Více si všímala a zaujala k chudým vrstvám více cítící a účinné sociální stanovisko. Když se pak roku 1904 dostala do vedení obce, učinila několik opatření pro ty nejchudší, hlavně až před volbami začátkem roku 1908. Byla to například akce polévkové kuchyně, zřízená pro chudé žáky konické i přespolní v době od Nového roku do 14.4.1908. Z darů dobrodinců dostávaly děti třikrát týdně obědy, polévku a buď moučné nebo masité jídlo. Bylo tak rozdáno přes 2000 obědů. Dárcovství se stalo věcí jakési společenské prestiže, takže darů se sešlo hodně. Mimo to byla uspořádána sbírka na ošacení osmdesáti chudých dětí na zimu. Peníze z poplatků na taneční zábavy plynuly do chudinského fondu, uloženého v záložně (Pinkava, 1995, s. 54-55).

„Dne 29. června 1914 se rozletěla zpráva o atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda, dne 28. července o vypovězení války Srbsku a v pátek 31. července byla vyhlášena všeobecná mobilizace mužů, narozených v letech 1872-92, do 24 hodin. Začala první světová válka“ (Pinkava, 1995, s. 57).

V konické kronice jsou ta léta líčena takto: „*Krutě doléhaly na konické občany nové a nové odvody v Litovli, zabavování dobytka a polní úrody, zvonů, nedostatek oděvů a potravin. Potraviny se vydávaly jen v omezeném množství na lístky – chleбенky, tučenky, cukřenky atd. Na radnici, kde byly některé potraviny vydávány, docházelo často k výstupům, neboť přiděly potravin byly naprosto nedostačující: co prošení a čekání dalo ve mlýnech, než se někomu podařilo potají koupit něco mouky! Nastala doba náhražek: nosily se polopapírové šaty, na nohou dřeváky, neboť nebylo kůže. Nebylo svíček, o Dušičkách na hřbitově vládla tma. Mýdlo i pivo se vařilo po domech, ale za mnoho nestálo. Na občany i na obec byl činěn úřady nezřízený nátlak k upisování válečných půjček. Tisk nezaručených papírových peněz snižoval jejich hodnotu a zvyšoval drahotu. Stříbrné a zlaté peníze zmizely, papírových se však vydávaly ohromné spousty, drobné mince (20 h) razily se dokonce ze železa (Kronika města Konice od r. 1922, s. 13-14).*

Obětí na frontách bylo 39 padlých, 13 zemřelých mimo frontu a 9 nezvěstných. Unaveny válkou se cítily i ženy doma, bez mužů a ve strádání životních potřeb. 28. říjen 1918 byl proto na Konicku přijat s radostí a s pocitem úlevy (Pinkava, 1995, s. 58-59).

4.3.4 Sirotčí spolek pro soudní okres konický

Již koncem 18. století byly při farních úřadech zřizovány ústavy zvané instituty chudých, které se staraly o nejnuznější lidi, tak zvané almužníky. Kapitál do ústavu plynul z darů, z pozůstalostních odkazů, z úroků z nadací, z poplatků za zábavy, z pokut apod. Také v Konici působil Institut chudých. Měl příjmy též z pokut, které ukládala obec a později i zřízený okresní soud. Zachovaly se také některé pokutové lístky. Trpkým sociálním jevem na Konicku byli i tzv. nalezcenci, děti z olomouckého nalezince, které byly dány do rodin na vychování. Největší množství jich bylo na Šubířově a také značný počet na Skřípově. Mnohé zemřely už brzy po převzetí. Ojedinele byly v Konici, případně i v Jesenci, Budětsku. V konických matrikách lze nalézt i dva smutné případy dětí, které byly nalezeny v pravém slova smyslu odhozené. Trpký býval ale i osud mnohých místních dětí v chudých a početných rodinách. Ve prospěch chudých lidí se pořádaly i různé akce. Zvláštností byl koncem února 1892 velký elegantní ples v zámeckém sále. Zúčastnila se na něm konická honorace v čele se starostou Přízou. Při hojné návštěvě byl i dobrý výtěžek pro chudé (Pinkava, 1995, s.107-108).

Roku 1902 byl založen spolek Jubilejní jednota lidumilů, odbor pro Konici a okolí. Valná hromada se konala 5. února 1903 po učitelské schůzi. Na Konicku měla 31 členů: dr. Karafiát a ostatní samí učitelé. Předsedou se stal Josef Vyhnánek, nadučitel z Budětska. Spolek se staral hlavně o nešťastné lidi v ústavu v Dřevohosticích. Spolek pak byl roku 1912 rozpuštěn (Pinkava, 1995, s. 110).

Na jaře roku 1911 byl založen v Konici Sirotčí spolek pro soudní okres konický. Předsedou se stal okresní soudce dr. Karel Jelínek. V červnu svolal spolek schůzi, zřejmě náborovou. Přes nepříznivé počasí se zúčastnilo 165 osob, téměř ze všech obcí a stran na Konicku. V září 1912 dosáhl spolek 148 členů a jmění 1135 K. S touto zprávou se zúčastnil předseda Jelínek i Prvního zemského sněmu sirotčích spolků a sirotčích rad v Markrabství moravském dne 3. října 1912 v Brně. V září 1913 nastala změna ve vedení. Spolek však nedosahoval úrovně, která by odpovídala potřebám v té oblasti. Na výroční valné hromadě 8. března 1914, kde se zúčastnilo jen 20 členů, předseda Tichý uvedl též nedostatečný počet členů vůbec – jen 117. Ve 13 obcích dokonce nebyl ani jeden člen. Byly to: Březina, Březsko, Hačky, Hrochov, Krakovec, Ladín, Nová Dědina, Pěčcín, Polomí, Ponikev, Velká a Malá Raková a Vojtěchov. Ve zprávě o činnosti uvedl mimo jiné, že spolek dal podnět ve čtyřech případech odebrat nesvědomitým rodičům děti a ustanovil jim poručníka, 3 děti byly dány do polepšovny, 2 do ústavu pro hluchoněmé, 2 do ústavu slepců a 2 umístil v cizích rodinách. V mnoha případech poskytl dětem zdarma službu dr. Karafiát. Spolek byl členem „České komise pro ochranu dětí“ a uspořádal pro ni při Dětském dnu 2. prosince 1913 sbírky. Zvolen byl i nový výbor. Ve výboru byly zastoupeny všechny obce okresu. Starost o chudé, zvláště staré občany, však zůstávala hlavně a stále na obci. V městečku byl pro nejpotřebnější vyhrazen obecní domek zvaný špitál či nemocnice, ale uváděný „bez čísla“. Jednalo se o domek č. 335, který získala obec do vlastnictví roku 1897 (Pinkava, 1995, s. 108-109). Sirotčí spolek byl v r. 1921 přeměněn ve spolek Okresní péče o mládež (Burian, 1939, s. 48).

SHRNUTÍ

Čtvrtá kapitola zachycuje vývoj české společnosti od počátku novověku do roku 1918. Země Koruny české byly od roku 1526 až do roku 1918 součástí Habsburské monarchie. Politické, hospodářské i sociální klima v této době ovlivnily výrazně především třicetiletá válka, dále osvěcenské reformy Marie Terezie a Josefa II, které přinesly významné změny, zejména vydáním jejich důležitých patentů – robotního, tolerančního a patentu o zrušení nevolnictví. Revoluční rok 1848 se nesl ve znamení zrušení poddanství a uznání rovnosti občanů před zákonem. Důležitým mezníkem, který zasáhl do života všech občanů byla první světová válka a na jejím konci v roce 1918 vznik samostatné Československé republiky.

Co se týká sociální péče, poskytovala u nás nejstarší organizovanou pomoc potřebným církev, která pro své aktivity zakládala různé ústavy. Ve 13. a 14. století už církev nebyla schopna postarat se o všechny nemajetné a potřebné, iniciativu tedy částečně převzala města a nově vznikající třída měšťanstvo. Byly zakládány první nemocnice (špitály) a od 16. století i sirotčince. O své rozhodující postavení přišla církev vlivem osvěcenských reforem. Za vlády Josefa II. byly zřízeny mnohé instituce – chorobince, porodnice, nemocnice, nalezince, sirotčince, chudobince, čímž byl de facto podporován rozvoj ústavních forem péče. Byly zavedeny farní chudinské ústavy, které tvořily základ veřejného chudinství. Zdrojem jejich financování byly především veřejné sbírky a dary. Vydáním chudinského zákona v r. 1868 přešla povinnost pečovat o své občany na obec. Na přelomu 19. a 20. století byly zakládány různé spolky, fondy a komise, které se zabývaly především péčí o děti.

V rámci vývoje sociální péče v Konici můžeme považovat za významný skutek vystavění starobince zvaného špitál v letech 1741-2, určeného pro 6 chudých starců. V průběhu 18. století, kdy v Konici vzrostl počet chudších vrstev, byla vrchnost nucena postavit domky pro řadu bezzemků. Po provedené raabisaci v r. 1777 byl rozprodán i špitál. Pro chudé byla v letech 1799-1801 vystavěna kolonie chudých zvaná Bídov. Konice neměla chudobinec ani nalezinec. Pro chudé fungoval jako v každé farnosti institut chudých, který konal sbírky. Významným počinem bylo založení 2 nadací v r. 1841 majitelem panství Přízou. S rozvojem kapitalismu se více projevovala třídní rozdílnost i v Konici. Rostl počet bezzemků – dělníků, nádeníků i chudého proletariátu. Mezi opatření učiněná pro ty nejchudší patřila na počátku 20. století například akce polévkové kuchyně a pořádání sbírek. Velký význam měly i soukromé dary od dobrodinců a pozůstalostní odkazy. Byly založeny různé spolky, z nichž nejvýznamnější byl Sirotčí spolek pro soudní okres konický, založený roku 1911 a později, v roce 1921 přeměněný ve spolek Okresní péče o mládež.

5 ČESKÁ SPOLEČNOST OD ROKU 1918 DO ROKU 1945

5.1 Politický a hospodářský vývoj společnosti

5.1.1 Vývoj české společnosti ve 20. letech 20. století

K vážným následkům války patřily ztráty na životech a trvalé zdravotní postižení po zranění, které se dotýkaly sociální situace mnohem širšího počtu jejich rodinných příslušníků (vdovy, sirotci). Také rozdělení dříve jednotného hospodářského prostoru rakousko-uherské monarchie vznikem nástupnických států mělo některé negativní hospodářské důsledky, protože přerušilo dosavadní hospodářské vazby a dopravní spoje. Velké rozdíly existovaly ve stupni industrializace mezi českými zeměmi a Slovenskem, respektive Podkarpatskou Rusí. Veškerý průmysl byl vážně narušen válkou. Návrat k mírové výrobě, příliv demobilizovaných vojáků, ztráta odbytišť, vedly k výrobním obtížím a růstu nezaměstnanosti, která vrcholila v únoru 1919. (Bělina, 2003, s. 165-166).

Hospodářská politika první československé vlády směřovala k odstranění následků války a vytvoření předpokladů pro hospodářskou samostatnost státu. Patřila k nim celní odlika od Rakouska a vytvoření nové československé měny. Podle měnové reformy z února 1919 bylo provedeno okolkování starých rakousko-uherských bankovek a zavedena koruna československá (v poměru 1:1 k bývalé rakouskouherské koruně). Jedním z nejradiálnějších zásahů do dosavadních majetkových poměrů se stala pozemková reforma (Bělina, 2003, s. 167).

Sociální politika, ovlivněná silnou pozicí socialistických stran po válce, patřila k nejpokrokovějším v Evropě. Byla uzákoněna osmihodinová pracovní doba, podpory v nezaměstnanosti, široce založené nemocenské a úrazové pojištění a vliv dělnictva na vedení podniků prostřednictvím závodních rad. Revoluční Národní shromáždění přijalo Ústavní listinu Československé republiky 29. února 1920. Československý stát byl vybudovaný na ideji jednotného československého národa jako stát demokratický a národní (Bělina, 2003, s. 168-171).

Překonání poválečných obtíží a vytvoření stabilní československé měny sice nevedlo k odstranění chronických nedostatků československé ekonomiky, vytvořilo však spolu s celkovým oživením světového hospodářství v polovině 20. let předpoklady k hospodářskému vzestupu. Příznivý hospodářský vývoj, který se týkal i zemědělství, však netrval dlouho. Agrární krize postihla nejdříve, už v roce 1928, zemědělskou výrobu,

orientovanou na vývoz. Byla provázena prudkým poklesem cen všech zemědělských produktů (Bělina, 2003, s. 181).

5.1.2 Vývoj české společnosti ve 30. letech (1929-1938)

Na podzim 1929 vypukla světová hospodářská krize, která poněkud opožděně zasáhla i Československo, kde kulminovala v létě 1933 a odeznívala déle než v ostatních zemích. Prudce rostla nezaměstnanost, v březnu 1933 bylo úředně registrováno na 978000 nezaměstnaných. Byly prosazeny rozsáhlé státní zásahy do hospodářství, k nimž zmocňoval vládu zákon o mimořádné moci nařizovací z 9. června 1933, prodlužovaný až do léta 1937. Ke zmírnění nejtěživějších sociálních dopadů krize sloužilo zvýšení státních příspěvků v nezaměstnanosti, nouzové stravovací a poukázkové akce, komunální a veřejné práce i odklad exekucí zadlužených podniků. Tato opatření však neřešila příčiny krizového stavu. Vláda byla nucena stále častěji sahat k represivním opatřením, aby tlumila výbuchy sociální nespokojenosti, hladové demonstrace a stávky. Sociální radikalizace byla provázena radikalizací nacionalistickou. Vzestup nacistického hnutí v Německu, který vyvrcholil 30. ledna 1933 jmenováním Hitlera kancléřem, povzbuzoval fašisty všech národností (Bělina, 2003, s. 181-182).

Po příchodu Hitlera k moci v Německu se ohrožení Československa ještě zvyšovalo úměrně rostoucí agresivitou nacistické politiky a neúspěchy snah o vytvoření protiváhy systémem kolektivní bezpečnosti (Bělina, 2003, s. 183-184).

„Po abdikaci Masaryka se v r. 1935 konaly prezidentské volby. Většinou hlasů byl prezidentem zvolen Dr. Edvard Beneš. Byla sestavena vláda „široké koalice“ 1935-1938 (slovenský agrárník Milan Hodža). Během roku 1937 byla ČSR stále víc v mezinárodní izolaci a připravovala se k obraně (zákon o obraně státu 1936).“ (Sochrová, in Pašová, 2011, s. 38)

O dalším osudu ČSR bylo rozhodnuto dne 29. září 1938 na konferenci velmocí v Mnichově, která se sešla z iniciativy britské a americké diplomacie a podnětu Mussoliniho za účasti Adolfa Hitlera, Benita Mussoliniho, britského premiéra Nevilla Chamberlaina a francouzského premiéra Eduarda Daladiera k jednání o německých požadavcích. Po půlnoci na 30. září podepsali přítomní dohodu, která plně akceptovala německé představy. Československo, jehož zástupci nebyli k jednání přizváni, bylo donuceno diktátem

evropských velmocí odstoupit ve dnech 1. až 10. října 1938 své pohraničí Německu (Bělina, 2003, s. 186-191).

5.1.3 Druhá světová válka (1939-1945)

Přijetím mnichovské dohody se značně zúžily možnosti dalšího vývoje samostatné republiky. Během druhé republiky česko-slovenské, která trvala po období od 30. září 1938 do 15. března 1939, zanikl demokratický charakter státu. Prezident Beneš abdikoval 5. října 1938 a brzy zemi opustil, zatímco rekonstruovaná vláda generála Syrového se snažila o navázání úzké spolupráce s Německem. Byla jmenována slovenská autonomní vláda v čele s dr. Jozefem Tisem. Byl přijat název státu Česko-Slovenská republika. Prezidentem byl 30. listopadu zvolen dr. Emil Hácha a příštího dne byla jmenována nová vláda v čele s Rudolfem Beranem. Slovenský sněm vyhlásil 14. března 1939 v Bratislavě nezávislý a samostatný slovenský stát. Téhož dne zaslalo Maďarsko ultimátum česko-slovenské vládě, ve kterém požadovalo okamžité odstoupení Podkarpatské Rusi, a zároveň zahájilo vojenské akce k její okupaci. Ráno 15. března 1939 překročily německé jednotky hranice a během dne okupovali vojáci Čechy i Moravu. Hitlerovým výnosem ze 16. března 1939 byl na území českých zemí zřízen Protektorát Čechy a Morava jako formálně autonomní součást Velkoněmecké říše. Po celou dobu jeho existence stál v čele autonomní správy státní prezident dr. Emil Hácha, byly zachovány české orgány a instituce včetně soudnictví, policie, četnictva a vládního vojska. Rozhodující moc v protektorátu měli ve svých rukou představitelé nacistického Německa. Cílem nacistů byla germanizace českého a moravského prostoru včetně obyvatelstva, které mělo být dosaženo částečným poněmčením a částečným vysídlením, případně likvidací českého národa (Bělina, 2003, s. 204- 208).

V emigraci prosadil dr. Beneš ustavení prozatímního státního zřízení ČSR. Tvořili jej prezident, vláda a Státní rada plnící úlohu parlamentu. Britská vláda uznala československou vládu za prozatímní, ponechala však prozatím otevřenou otázku poválečných hranic obnovené ČSR (Bělina, 2003, s. 212-214).

Koncem září 1941 byl do Prahy vyslán jako zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich, šéf Hlavního úřadu říšské bezpečnosti, aby uklidnil rozbouřenou situaci v protektorátu. Politikou cukru a biče se pokusil jednak získat českou dělnickou třídu zlepšením sociálních a pracovních podmínek k práci pro německé válečné úsilí, jednak bezohledně potlačit vůli k odporu. Dne 27. května 1942 byl v Praze na Heydricha proveden

atentát. Smrt zastupujícího říšského protektora však byla úvodem k německým represáliím. (Bělina, 2003, s. 220-224).

„Základem nové zahraničněpolitické orientace Československa se stala smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a SSSR podepsaná 12. prosince 1943 v Moskvě během návštěvy prezidenta Beneše“ (Bělina, 2003, s. 225).

Dne 3. dubna 1945 se vrátil ze šestiletého exilu, spolu se členy svého doprovodu a designovanými členy nové československé vlády, prezident dr. Edvard Beneš. Nová vláda byla výsledkem jednání mezi dvěma centry našeho zahraničního odboje, londýnským a moskevským, která probíhala v březnu 1945 v Moskvě (Bělina, 2003, s. 249).

„Košický vládní program obsahoval zásady budování státu a vládní politiky, zdůvodnění zahraniční orientace na SSSR, NF jako základ politického systému, národní výbory tvořily základ státní a veřejné správy, rovnoprávnost Čechů a Slováků, potrestání zrádců a kolaborantů, konfiskaci majetku nepřátel, nástin pozemkové reformy a zestátnění klíčového průmyslu“ (Sochrová, in Pašová, 2011, s. 40).

Bezpodmínečná kapitulace německých ozbrojených sil byla podepsána 7.5.1945 v Remeši (Bělina, 2003, s. 235).

5.2 Vývoj sociální péče

5.2.1 Vývoj v letech 1918-1945

„Nově vzniklý stát přejal v roce 1918 sociální legislativu z Rakouska-Uherska, ale další vývoj vyvolal potřebu nových sociálních opatření a vyžadoval vlastní a nezávislé postupy, citlivě reagující na domácí situaci.“ (Krebs, in Matoušek, 2007, s. 118). *„Ačkoli se po válce ekonomické poměry státu zlepšily, celosvětová krize třicátých let se nevyhnula ani Československé republice a podle údajů z roku 1937 zasáhla velký počet rodin. Zhoršení životních podmínek a vzrůstající nezaměstnanost měla za následek nový nárůst nemocnosti a úmrtnosti. Současně vzrostl i výskyt sociálně patologických jevů jako alkoholismus, prostituce, trestná činnost mladistvých a rodinné rozvraty“* (Matoušek, 2007, s. 118-119).

Velmi ceněna byla v této době tzv. státní služba, jejíž zaměstnanci byli „pod penzí“ a měli i další výhody. Platy zaměstnanců v soukromé sféře byly vyšší, ale riziko z budoucnosti větší. Životní úroveň dělníků byla závislá na vzestupu, nebo poklesu hospodářství. V klasickém rodinném hospodářství na venkově pracovala celá rodina. Tři pětiny dělnictva tvořili kvalifikovaní dělníci. Zbývající část dělníků žila na pokraji nouze. Dělníci žádali záruky stálého zaměstnání, sociální jistoty ve stáří, v nemoci i nezaměstnanosti, právo na slušné a přiměřeně levné bydlení, vliv na výši mezd, bezpečnost práce, řízení závodů, ale i na komunální a státní politiku. Podobně tomu bylo s rolníky, kteří tvořili velmi silnou vrstvu obyvatel českých zemí. Chtěli pozemky, které vlastnila šlechta. Základním cílem sociální politiky první Československé republiky bylo zlepšit sociální poměry širokých vrstev. Byla to snaha o nápravu těch největších sociálních rozdílů, daných majetkovou diferenciací společnosti (Augusta, Honzák, in Matoušek, 2007, s. 119). Podle Wintera a Kotka (in Matoušek, 2007, s. 119) lidé, kteří potřebovali větší či menší sociální ochranu, představovali dvě třetiny národa.

Do první, nejviditelnější a zpočátku největší skupiny, která potřebovala sociální ochranu, patřili váleční veteráni, invalidé a pozůstalí členové rodin těch, kteří se z války nevrátili. Pozůstalými byly jednak vdovy vojáků, jednak nezaopatřené děti. Mnozí z nich byli nuceni žebrot, aby přežili (Večeřa, in Matoušek, 2007, s. 120). Další skupinou, která byla ohrožena, tvořili nezaměstnaní, mezi něž patřila většina těch, kteří se vrátili z fronty, i pokud byli zcela pracovní schopní a bez vážnějších následků zranění. Bylo to proto, že zanikla válečná produkce a mírová výroba ještě nebyla v potřebném rozsahu vytvořena, ale i proto, že továrny stále více využívaly strojů, k jejichž obsluze bylo třeba mnohem méně lidí než při původní, hlavně rukodělné výrobě (Večeřa, in Matoušek, 2007, s. 120). Skupinou, která potřebovala ochranu státu se stali i nemajetní nájemníci. Ti byli vystaveni libovůli vlastníků domů, protože během války se nestavělo a vznikl značný nedostatek bytů. Nemajetní a nezaměstnaní proto často obývali zdravotně i hygienicky nevhodné sklepy, vagony, dřevěné provizorní domky bez podezdívek, což vedlo k vážnému ohrožení zdraví. Kvůli velké nabídce pracovních sil a omezené poptávce po nich byli ohroženi také všichni nekvalifikovaní a někteří kvalifikovaní pracovníci, protože byli nuceni přijmout jakékoli platové podmínky zaměstnavatelů, aby vůbec přežili. Ženy a děti dostávaly za stejnou práci podstatně nižší odměnu a byly ohroženy na zdraví často nesnesitelnými pracovními podmínkami. Sociální péče první republiky odpovídala zhruba společenské situaci kapitalistického státu s dožívajícími zbytky feudalismu a zřetelným politickým vlivem socialistických myšlenek. Byla zajišťována kombinací veřejnoprávních a soukromoprávních institucí (mezi které se

počítaly i instituce církevní). Viditelná hmotná nouze chudých a hendikepovaných působila především na zajištěné, majetnější vrstvy obyvatel. Z toho důvodu byly zakládány početné dobrovolnické organizace se sociálním zaměřením. Důsledky války přinutily k intenzivnímu rozvoji sociální péče všechny zúčastněné státy. Nejen v ČSR se stala prioritou péče o zdraví. Jednotlivá česká a moravská města zabezpečovala stravu dětí ve školních kuchyních, spolek České srdce organizoval stravovací akce na venkově, nově založená Ochrana matek a dětí zřizovala poradny, které měly především zbrzdit vysokou kojeneckou a dětskou úmrtnost. Vzniklo ministerstvo sociální péče, nové zákony daly právní bázi veřejné sociální péči, sociální pojištění zajistilo zaměstnancům materiální podporu pro případ nemoci, stáří, invalidity. Stát (členěný na země, okresy a obce) zřizoval ve spolupráci se soukromými spolky, podporovanými z veřejných fondů, síť institucí, o kterých předpokládal, že se budou vnitřně i organizačně doplňovat. Některé získaly celostátní význam: zejména Masarykova liga proti tuberkulóze, Ústředí prázdninové péče, Ústředí poraden pro volbu povolání a Československý červený kříž. Obecní samospráva měla samostatnou působnost zejména v chudinské péči, i když pod dohledem státní správy. Na úrovni okresů a zemí byl kombinovaný systém územní samosprávy a státní správy. Samospráva byla složena z okresních zastupitelstev a výborů, zemských výborů a zastupitelstev se samostatnou působností v humanitních, zdravotních, sociálních, kulturních a hospodářských zájmech okresů, příp. zemí. Mezi tyto zájmy patřilo i zřizování a podpora ústavů, podniků a zařízení pro duševní a tělesný rozvoj obyvatel s důrazem na postupné zlepšování bytových, zdravotních a sociálních poměrů (Matoušek, 2007, s. 121).

„Ústředním úřadem sociální správy bylo ministerstvo sociální péče (MSP), vybavené následujícími působnostmi:

- *sociálně politická problematika;*
- *péče o mládež;*
- *péče o válečné poškozence;*
- *bytová a stavební péče;*
- *ochrana spotřebitelů a družstevníků.*

V oblasti sociální péče spolupracovalo MSP s ministerstvem vnitra („chudinské“ záležitosti), ministerstvem veřejných prací (hornická péče), ministerstvem spravedlnosti (sociální otázky z oboru justiční správy), ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy (obor zdravotní a sociálně-hygienický), ministerstvem zemědělství (péče o zemědělce), ministerstvem obchodu (agenda péče o živnostníky) a ministerstvem zahraničních věcí (spoluúčast na všech otázkách

dotýkajících se mezinárodních zájmů“ (Matoušek, 2007, s. 121). „Dále se na sociálních aktivitách podílely odborné úřady a ústavy (Nečas, in Matoušek, 2007, s. 122-123):

- úřad pro péči o válečné poškozence;
- ústavy pro péči o mládež a jiné osoby ochrany potřebné;
- živnostenské inspektoráty;
- úřady (zprostředkovatelný) práce;
- orgány bezpečnostní správy;
- úřady jiných oborů státní správy (zastupitelské úřady v zahraničí);
- orgány zájmové samosprávy;
- ústřední sociální, nemocenská a úrazová pojišťovna;
- všeobecný a náhradní penzijní ústav;
- léčebný fond veřejných zaměstnanců;
- různá zájmová sdružení a stavovské organizace;
- péče dobrovolná s charitativní činností (organizovaná např. spolky na podporu chudých);
- sociální ústav.“

Do oblasti sociálních opatření garantovaných státem (veřejnoprávní) patřila:

- řízená distribuce potravin s nízkými cenami;
- péče o válečné poškozence (zahrnovala: peněžité důchody pro postižené, placenou léčbu, přeučování na zdravotně dostupnou výdělečnou činnost, zřizování výdělečných družstev invalidů, umísťování těžce postižených v útulcích, opatrování domovin a živností, přidělování trafik a biografů);
- péče o nezaměstnané;
- ochrana žen, dětí a mladistvých;
- veřejná chudinská péče;
- péče o mládež.

Oblast negarantovaná státem (soukromoprávní) se dělila o sociální činnost s oblastí veřejnoprávní (viz výše), ale některé úseky spočívaly výhradně na iniciativě nestátních poskytovatelů péče. Ti měli podstatný podíl v těchto úsecích:

- péče o mládež;

- *sociálně-zdravotní poradenství – např. protituberkulózní;*
- *péče rekreační;*
- *péče hygienická a zdravotní – především činnost Červeného kříže;*
- *péče zaměřená na boj proti sociálně patologickým jevům – alkoholismus, prostituce, pohlavní choroby;*
- *ochrana ženských zájmů;*
- *ochrana matek a dětí;*
- *poradenství pro volbu povolání;*
- *volnočasové aktivity dětí a mládeže;*
- *podpora studentů a chudé školní mládeže.“*

Významným rysem nestátní sociální péče v meziválečném období byla angažovanost středních vrstev. Z veřejných prostředků nebyly dobrovolné organizace financovány téměř vůbec, takže byly nuceny pořádat sbírky a takové akce, aby mohly dál rozvíjet svoji činnost. Ve veřejnoprávní sféře se postupem doby státu podařilo sjednotit zdravotní, sociální a výchovné složky zemských a okresních péčí v Čechách a docílit tak komplexního pojetí sociální péče. Státní orgány však nadále na základě zákona přenášely na dobrovolné organizace část svých úkolů: veřejné poručenství, ochranu dětí v cizí péči a dětí nemanželských i sociálně-zdravotní péči prováděnou v poradnách. Státní péče v těchto oblastech byla vykonávána jen omezeně (Matoušek, 2007, s. 123).

5.2.2 Vzdělávání sociálních pracovníků a jejich profesionalizace

Do této výše zmíněné situace nastoupila první generace odborně vyškolených sociálních pracovníků, které byly však bez ochrany titulu, slušného zabezpečení a zajištěné existence považovány za postradatelné. Proto i v této „průkopnické“ éře sociální práce zaujímali vedoucí pozice lékaři, právníci, pedagogové. S rozvojem sociální péče začala vzrůstat potřeba profesionálních sociálních pracovníků, kteří museli získat odborné vzdělání. Počátečním pokusem byl desetidenní kurz, pořádaný Českou zemskou komisí pro péči o mládež v roce 1917. Na podzim roku 1918 zřídila Česká zemská komise Ženskou vyšší školu pro sociální péči s ročním studiem. Později byla výuka rozšířena na dvouleté pomaturitní studium a škola přejmenována na Vyšší školu sociální péče. Oblast sociální péče

však nebyla připravena přijmout první absolventky z roku 1921, které se chtěly aktivně zapojit do procesu budování systému ochranné a pomocné péče. Veřejnost i úřady odmítaly akceptovat odbornost nově vzniklého povolání sociálních pracovníc. Docházelo k funkční záměně s profesí ošetřovatelek a pěstounek. Výkon profesionální sociální práce za mzdu byl pokládán za nadbytečný, protože byl tradičně spojen s amatérskou dobročinnou službou. V roce 1927 byla poprvé v našich zemích zformulována definice sociální práce, a to jako snaha za zlepšení hospodářských, existenčních, právních a zdravotních poměrů lidí, kteří nejsou schopni se hájit samostatně. Bylo zřejmé, že je třeba přesně vymezit obsah povolání sociální pracovníce (Matoušek, 2007, s. 123-125).

Jak uvádí Matoušek (2007, s. 125), poskytovalo studium na Vyšší škole sociální péče vzdělání v teoretických předmětech (základy práva, somatologie, psychologie, sociologie apod.), které bylo doplňováno exkurzemi do sociálních a zdravotních zařízení a průběžným praktickým výcvikem ve vybraných zařízeních. Praxe studenti vykonávali na úseku péče o mládež, protituberkulózní péče či v některém zařízení podle vlastní volby. Absolutorium bylo podmíněno závěrečnou ústní zkouškou, s povinností předložit písemnou práci. Vyučujícími byli převážně univerzitní profesori, docenti a odborníci z praxe. Školu vedla po celou dobu její existence M. Slavíková. Úlohu této školy později převzala nově založená Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče v Praze. Ta vznikla z podnětu lékařů, zejména zásluhou profesora sociálního lékařství Univerzity Karlovy H. Pelce. Byla vybudována s podporou Rockefellerovy nadace při Státním zdravotním ústavu v roce 1935. Původně byla zaměřena na sociálně-zdravotní oblast, absolventky měly umět spolupracovat s lékaři v poradenství. Po dohodě mezi ministerstvem zdravotnictví a ministerstvem sociální péče byly osnovy upraveny tak, aby jak v teorii, tak i v praxi nastala rovnováha mezi zdravotními a sociálními disciplínami. Ústav měl vysokou úroveň. Výuka byla rozdělena na období teoretických přednášek, nemocniční praxe a praxe v sociálních a zdravotních institucích. Na úseku sociální péče se zasloužili o její rozvoj především manželé Krakešovi.

Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče zanikla v padesátých letech, protože v této době převládl na rozhodujících místech názor, že v budoucnosti nebudou sociální pracovníce potřeba. Vyšší škola sociální péče a Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče byly nástavbové školy vyššího typu, které vychovávaly sociální pracovníce pro celé území republiky. Střední sociální školy vznikaly jako součást odborných škol pro ženská povolání v Československu od roku 1926. První byla Škola pro sociálně zdravotní pečlivost, založená v Turčanském Svatém Martině z podnětu Františka Mareše, druhá střední sociální škola na Slovensku byla založena v Bratislavě. V českých krajích byly zřízeny dvouleté

sociální školy navazující na odborné školy pro ženská povolání. V roce 1927 byla zřízena Dvouletá sociální škola ve Vesně v Brně, po které následovaly sociální školy v Hořicích v Podkrkonoší, ve Vysokém Mýtě, v Ostravě, Jihlavě a Českých Budějovicích. Od školního roku 1936/1937 bylo studium na středních školách zakončováno maturitou. V Brně byla zavedena v roce 1946 vysokoškolská forma studia sociální práce. Za okupace byly vysoké školy zavírány, ale např. brněnská sociální škola otevírala každoročně 1-2 třídy pro maturantky, kterým hrozilo totální nasazení. V letech 1930-1935 byla otevřena diskuse týkající se společenského statusu nové profese (Matoušek, 2007, s. 126). Podle Vostřebalové (in Matoušek, 2007, s. 126) tehdy ještě nebyla sociální práce považována za samostatnou profesi, a tedy ani oficiálně uznávána a náležitě hodnocena. Příčiny této situace podle ní spočívaly:

- v krátké tradici moderní sociální péče v ČSR;
- ve faktu, že se jednalo o převážně ženské povolání, na které se pohlíželo spíše jako „na sport zámožných nebo nouzové zaopatření chudých dívek, než se provdají“, nikoli jako na samostatnou profesi;
- vedení a rozhodování o sociální péči (v úřadech, ústavech, korporacích a spolcích) bylo svěřeno odborníkům tradičních profesí, přičemž lékař, právník či úředník mluví jinou řečí než sociální pracovnice, má na zřeteli jiné cíle a pochopitelně v práci uplatňuje složky, které považuje pro svůj obor za podstatné.

V letech 1935-1940 již podle Mertla (in Matoušek, 2007, s. 127) tvořila sociální práce uznávaný prvek života společnosti a podléhala ideovým i organizačním změnám, kterými procházela celá společnost. Moderní sociální péče byla považována za racionalizovanou a systematicky organizovanou veřejnou i soukromou péči o sociálně slabé.

„V letech 1918-1948 sociální pracovnice působily v níže uvedených oblastech (Matoušek, 2007, s. 128):

- *péče o rodiny a jednotlivce;*
- *chudinská péče (obce, okresy) ;*
- *sociální a právní ochrany mládeže;*
- *ústavní péče;*
- *rekreační péče;*
- *sociální první pomoc;*

- *sociální poradny, vystěhovalecké stanice, noclehárny, zaopatřovací ústavy, přechodné útulky, nádražní mise;*
- *poradenství pro volbu povolání, poradenství osvětové, sociálně-zdravotní.“*

5.2.3 Ústřední sociální ústav

„V roce 1919 byl založen Ústřední sociální ústav při ministerstvu sociální péče v Praze. Byl zaměřen na studium sociálních věd, propagační činnost a měl také funkci poradního sboru ministerstva sociální péče. Díky tomuto ústavu měl náš stát kontakt nejen s evropskými, ale i zámořskými státy a napojení na mezinárodní organizace. Ústav měl nesporně zásluhu na koncipování řady sociálních zákonů i na jednom z nejpropracovanějších systémů sociálního pojištění své doby“ (Matoušek, 2007, s. 128).

Návrhy zákonů, které se týkaly sociální problematiky byly v ústavu nejen zpracovány, ale i odborně konzultovány, a to dříve, než byly projednávány parlamentem. Pro děti v sociální nouzi založil Ústřední sociální ústav Ústřední dětskou ochranovnu. Ta během diagnostického pobytu dítěte rozhodovala ve spolupráci s pedagogy o jeho umístění v dětském domově, v „rodinné kolonii“ nebo v odborných ústavech. Oblast pěstounské péče byla stabilizována v roce 1930, kdy Pražská obec zřídila tzv. kolonie pěstounské péče. Na venkově byly po dohodě s odborem péče o mládež, lékařem a místní školou vyhledávány rodiny drobných zemědělců, zřízenců, továrních zaměstnanců a dělníků, kteří již měli vlastní děti zaopatřené mimo domov a nebo žili v bezdětném manželství. Poměry každého pěstouna byly důkladně prošetřeny a ověřeny. Po umístění dítěte byla prováděna nepravidelná a neohlášená kontrola péče pěstounů o svěřené dítě. Kontrolu prováděly sociální pracovnice z Odboru péče o mládež v Praze. Pokud byla péče nevyhovující, došlo po poradě s jednatelem kolonie (ve většině případů učitel, učitelka nebo tajemník péče o mládež) k přemístění dítěte do jiné rodiny (Matoušek, 2007, s. 128-129).

5.2.4 Další oblasti působnosti sociálních pracovníc

Sociální pracovnice byly zaměstnány také v Sociálním ústavu v Krči tzv. Masarykových domovech. Systém pavilonů umožňoval oddělenou péči o dospělé, a to podle typu postižení. Zcela detašovány byly dětské ústavy. Měly charakter ozdravoven a zotavoven,

děti byly přijímány na dobu několika týdnů s podpůrnou léčbou doplněnou školní výukou. Po dobu pobytu bylo úkolem sociální pracovnice zlepšit rodinné poměry, aby se zotavené dítě mohlo vrátit do vyhovující rodinné situace. Protože stát nemohl všem sociálním problémům věnovat pozornost, v určitých sférách se i nadále uplatňovaly dobrovolné organizace. Prakticky veškerou dobrovolnou sociální péči však znemožnily násilné zásahy státu během okupace a po převratu v roce 1948. Veřejná sociální péče v mnohém navazovala na zkušenosti soukromé sociální péče, zvláště církevní. Z oblasti veřejné sociální péče byla největší pozornost věnována dětem a mládeži. Proto byly státem zřízeny z podnětu sociálních pracovnic Poradny pro matku a dítě. Síť poraden měla postupně nahradit církevní péči, přičemž jejich provoz byl zajišťován absolventkami odborných sociálních škol. Tak se charakter sociální práce měnil z charitativní v plánovitou a legislativně upravenou činnost. Další uplatnění nacházely sociální pracovnice také v úřadovnách Okresní a městské sociální péče (především v odděleních péče o mládež), zdravotních ústavech a v Československém červeném kříži. Sociální pracovnice zavedly a do praxe prosadily individuální případovou práci, na základě řádného sociálního vyšetření, a usměrnily nahodilou zdravotní a sociální pomoc k záměrnému preventivnímu podchycení případu a jeho průběžnému sledování. Tak se rozšířily jejich kompetence. Nejširším polem působnosti sociálních pracovnic zůstaly různé typy poraden. Většina jich byla zřizována dobrovolnými organizacemi v třicátých letech. Později některé z nich byly převedeny pod působnost státu. Již v roce 1932 existovaly:

- poradny pro volbu povolání;
- poradny pro duševní zdraví;
- městské sociální poradny;
- poradny pro „úchylné děti“;
- poradny pro matky a děti;
- tuberkulózní poradny;
- venerické poradny.

Zavedeny byly téměř ve všech okresech. Jejich převedením ze soukromého do veřejného sektoru měla tato rozvinutá síť získat pravidelné finanční dotace státu, které by umožnily sociálním pracovnícím ušetřit čas věnovaný doposud získávání příspěvků. Další náplní poraden byla přímá spolupráce se spolky Masarykovy ligy proti tuberkulóze, Okresními péčemi o mládež, Charitou a spolky Československého červeného kříže. Kromě oblasti státní správy byla běžná spolupráce veřejné péče s péčí dobrovolnou. V meziválečných letech byla spolupráce dobrovolných a profesionálních sociálních pracovníků ve většině oblastí sociální

práce nutná. Dobrovolníci mnohdy plnili funkci prostředníků, vyjednávačů mezi profesionálem a adresáty péče (Matoušek, 2007, s. 129-132).

5.2.5 Charita v letech 1918-1945

Na začátku organizované charitní činnosti na Moravě stáli olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan, kaplan na Svatém Kopečku u Olomouce P. Ludvík Antonín Bláha a katecheta v Hranicích na Moravě P. Jan Stavěl. V létě 1921 vytyčil P. Bláha na Velehradském setkání hlavní body organizace Charity na Moravě a v celé ČSR. Na základě toho byl jmenován arcibiskupem Stojanem do funkce prvního ředitele Charity pro olomouckou arcidiecézi. 7. února 1922 byl v Olomouci ustaven Svaz charity a 14. března téhož roku vznikl v Brně diecézní Svaz charity. Vedle řeholních ústavů a dobročinných ústavů ve správě byly členy Svazů i spolky, jejichž posláním byla charitativní činnost (<http://brno.charita.cz/>).

Ve farnostech existovaly farní chudinské ústavy a nadace, které podporovaly chudé a staré lidi, a některé tyto nadace zakládaly a provozovaly i ústavy. Svazy zakládaly ve farnostech farní odbory Charit pod názvem Ludmila, jejichž cílem bylo sdružovat charitativní katolické spolky i jedince kvůli sjednocení a účelnému uskutečňování křesťanské dobročinnosti. Ve stanovách byl deklarován vztah k diecéznímu Svazu charity. V průběhu let se stala Charita mohutnou organizací, která sdružovala v ČSR několik set významných sociálně-zdravotních ústavů, jež pečovaly o mládež i o dospělé, o zdravé i o duševně nebo tělesně postižené. V mimoústavní péči organizovala Charita v každém okrese i v každé farnosti ošetrovatelskou a zdravotní službu v rodinách chudých, kterou vykonávala zcela bezplatně. K této službě školila Charita ošetrovatelky v soukromých dvouletých řádových ošetrovatelských školách, určených i pro veřejnost (<http://old.charita.cz>).

5.2.6 Stavovská sdružení sociálních pracovníků a jejich činnost

Aktivity vyvíjené především Organizací sociálních pracovníků měly pozoruhodný rozsah. Od poloviny dvacátých let byla vedena evidence všech volných pracovních míst, a absolventi tak neměli problém najít práci. Díky časopisu Sociální pracovníci (vydávanému od roku 1932 do roku 1948) měla zainteresovaná odborná i laická veřejnost možnost

seznamovat se s novými trendy v sociální práci, publikovat své názory či návrhy řešení a mít přehled o akcích pořádaných spolkem. Samostatnou součástí činnosti spolku byla vedle stavovské a vzdělávací práce i propagační činnost. Únorové události roku 1948 násilně ukončily veškeré aktivity spolku. Organizace sociálních pracovníků byla donucena zastavit samostatnou činnost a veškerý majetek předat orgánům ROH (Matoušek, 2007, s.135- 137).

5.3 Vývoj sociální péče v Konici

5.3.1 Vývoj v letech 1918 - 1938

Po vyhlášení samostatného československého státu vykonával státní svrchovanost prozatímně Národní výbor. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony zůstaly prozatímně v platnosti. Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní, župní a obecní byly podřízeny Národnímu výboru a prozatímně úřadovaly a jednaly podle dosud platných zákonů a nařízení (Kronika města Konice od r. 1922, s. 19-20).

První rok samostatnosti byl však zkalen epidemií španělské chřipky, na kterou v Konici mnoho lidí zemřelo. Z nedostatku zdravé vody vypukla na Konicku i úplavice, která si rovněž vyžádala mnoho obětí. O prázdninách byla proto zřízena v tělocvičně měšťanské školy provizorní nemocnice Červeného kříže pro ty, kteří onemocněli touto nemocí (Kronika města Konice od r. 1922, s. 27-29).

Pokrokem bylo v roce 1923 vybudování zemské odborné hospodářské školy, prozatímně umístěné v budově okresního silničního výboru. Slavnostní otevření nové budovy se konalo 28. září 1924. Škola se stala střediskem hospodářského pokroku celého kraje. (Kronika města Konice od r. 1922, s. 33-34) Její absolventi založili v roce 1924 svůj vlastní spolek, který mimo jiné kladl velký důraz i na podporování hospodářské školy a podporování nemajetných žáků. Již v prvním roce svého působení utvořil fond k podporování chudých žáků zemské odborné hospodářské školy v Konici, který byl v roce 1931 změněn v „Jedličkův fond“ na počest předsedy hospodářského spolku Antonína Jedličky z Hvozdu (Kolečkář, 1938, s. 128-129). V roce 1931 byla při zemské odborné škole hospodářské zřízena také zemědělská poradna, která udělovala rolníkům zdarma veškeré rady, mající vztah k zemědělské výrobě (Miček, 1938, s. 128).

V roce 1928 byla v Konici dostavěna budova obecního chudobince na Příhonech, která zatím od dubna 1928 sloužila školním účelům (Kronika města Konice od r. 1922, s. 45).

Dne 22. prosince 1929 o 10. hod. dopoledne byl městské radě v Konici slavnostně odevzdán první vánoční strom republiky, postavený na náměstí péčí humánních spolků v Konici. „*Tak se městečko Konice přiřadilo mezi četná města republiky, v nichž o vánocích po způsobu dánském po několik dnů ozdobený strom kouzlí vánoční náladu a prosí o dárky pro trpící chudobnou drobotinu. Pod vánočním stromem v Konici vybralo se za dobu od 22. prosince 1929 do 6. ledna 1930 necelých 500 Kč, obec darovala 1000 Kč*“ (Kronika města Konice od r. 1922, s. 55).

Dne 18. května 1930 byla také slavnostně otevřena jubilejní mateřská škola Na Příhonech. Na její vybudování poskytlo městské zastupitelstvo v Konici podporu 85000 Kč (Kronika města Konice od r. 1922, s. 57) Od 1. září 1932 však musela být dočasně uzavřena pro nedostatek finančních prostředků (Kronika města Konice od r. 1922, s. 73).

Dne 2. prosince 1930 se konalo 2. sčítání lidu. Toto sčítání dosvědčilo, že životní podmínky na Konicku jsou daleko horší než v průmyslových krajích, kde obyvatelstva hodně přibýlo, např. na Zlínsku, Ostravsku a jinde (Kronika města Konice od r. 1922, s. 58).

V 30. letech prožívala Evropa a celý svět hospodářskou krizi. Její účinky zasáhly i naši republiku. V Konici, kde nebyli tovární dělníci, se hospodářská krize zpočátku nejevila tak hrozivým způsobem jako v průmyslových krajích, kde bylo dělnictvo hromadně propouštěno. Koncem r. 1931 dosáhl počet nezaměstnaných v Konici 80 osob. Hospodářská krize se však stupňovala a v r. 1932 vzrostl počet nezaměstnaných v Konici na 112. Rok 1933 však přinesl nejcitelnější zhoršení krize. Počet nezaměstnaných se pohyboval kolem 120 (Kronika města Konice od r. 1922, s. 67-77). Nezaměstnaní dostávali od vlády stravovací poukázky (v r. 1934 v ceně 12 Kč), za něž si mohli vybírat u obchodníků potraviny. Kromě těchto dostávali chléb, cukr, děti mléko, uhlí a brambory. Na Vánoce pak zvláštní poukázky pro děti. Počet nezaměstnaných se měnil. Průměr činil 70. Tito dobrovolně a nenuceně denně pracovali na pracích všeobecně prospěšných za účelem rozšíření okresní silnice v Zákopanici, kde skopávali stráž pod hospodářskou školou. Později se však ukázalo, že mnozí podpory nezaměstnaným zneužívají. Také okresní výbor vytýkal, že do seznamů nezaměstnaných jsou zapisovány osoby, které nemají nárok na přiděl stravovacích lístků, a nařídil, aby sociální komise před odesláním seznamu tento řádně revidovala (Kronika města Konice od r. 1922, s. 90-116).

V r. 1934 byli poprvé poděleni chudí z nadace přes. T.G. Masaryka a také příjmem z nadace manželů Koehlerových, Wichtlových a Jana Svobody. Rovněž byla vykonána sbírka po domech na chudé k zamezení žebroty a bylo sebráno 657 Kč 78 h. (Kronika města Konice od r. 1922, s. 96).

O sirotky a nemanželské děti se starala Okresní péče o mládež (např. v r. 1934 to bylo celkem 435 dětí, z nichž bylo 50 dětí manželských, v r. 1936 celkem 400 dětí, z nichž 35 bylo manželských). V Konici otevřela také polévkový ústav (Kronika města Konice od r. 1922, s. 106). Při Okresní péči o mládež byla zřízena poradna pro volbu povolání pro celý okres. Řídil ji obvodní lékař Ferdinand Spurný s odborným učitelem Františkem Strakou (Kronika města Konice od r. 1922, s. 148). Okresní péče o mládež v r. 1921 zřídila a vydržovala i Lékařskou poradnu a Rodinnou kolonii v Runářově pro 8 sirotků. V letech 1922-1934 působil v Konici rovněž odbor Moravského abstinentního svazu a v letech 1921-1936 místní odbor Masarykovy Ligy proti tuberkulóze (Burian, 1939, s. 48).

Pro chudé darovalo určité finanční obnosy také mnoho soukromých osob (např. na uctění památky zemřelých příbuzných atd.). Angažoval se i spolek Červeného kříže, který pořádal kurzy první pomoci a cvičení protiletdecké obrany. Také dorost Červeného kříže pilně pracoval, pořídil si loutkové divadlo, pomáhal chudým členům na sanatorní léčení, přispěl na ošacení a o Velikonocích pohostil chudé staré občany (Kronika města Konice od r. 1922, s. 147-148).

Nezaměstnanost trvala i nadále. V r. 1938 bylo pracujícím dáváno od obce za hodinu práce 1.50 Kč, ale mzda se odečetla od přidělených stravovacích lístků. Na úhradu byl vybírán určitý poplatek ze zábav. Bezplatné léčení poskytla obec 42 chudým a z Masarykova fondu bylo poděleno 25 chudých. Okresní péče o mládež za předsednictví Vlad. Dosoudila, přednostu okresního soudu, zakoupila bývalý okresní silniční dům a upravila jej pro dětský domov, v němž bylo umístěno 20 dětí, z nichž bylo 15 dětí evakuovaných - ze Svitav 9, z Mikulova 2, z Runářova 4 (Kronika města Konice od r. 1922, s. 161-168).

Hospodářské poměry v Konici popisuje Bohuslav Mrákava ve svém článku pro Národohospodářskou propagaci z r. 1938 takto: „*Také o vodovod usiluje Konice řadu let. Praměny s dostatkem vody byly již prozkoumány a zajištěny, projekty gravitačního vodovodu leží vypracovány, ale ke stavbě nedochází pro nedostatek peněz. Jest Konice mezi těmi obcemi, které ve finančním hospodářství nejsou soběstačné a musejí se dožadovati výpomoci ze zemského vyrovnávacího fondu. Proto se stavba vodovodu oddaluje. Konice nemá větších průmyslových podniků. Je tu většina drobných domkářů s malými kousky štěrkovité půdy,*

kteřá nestačí k obživě. Mnoho rodin nalézá zaměstnání v konfekčních továrnách v Prostějově, v poslední době i u firmy Rolný v Brodce u Konice. Pracovní síly jsou zde laciné. Výrobou tovární upadlo zde obuvnictví až do r. 1920 tak rozšířené. Větších rolníků je v samé Konici málo. K hospodářskému povznesení rolnictva na okrese pracuje úspěšně okresní hospodářský spolek, lidová škola hospodářská, profesorský sbor odborné školy hospodářské a spolky absolventů této školy pořádáním přednášek, kursů a výstav zemědělských. Jako v přirozeném středisku okresu soustřeďuje se v Konici hodně živnostnictva. Jeho chloubou je v r. 1928 postavený nádherný Živnostenský dům, ozdoba Konice. Živnostenský dorost vzdělává se v živnostenské škole pokračovací, odborné škole krejčovské a v učňovské besídce. Pro nejširší vrstvy lidové pořádá Okresní osvětový sbor v zimních měsících lidovou školu večerní.“ (Mrákava, 1938, s. 103-104).

5.3.2 Vývoj v letech 1939 - 1945

Začátkem ledna r. 1939 určovala zvláštní komise z německých a československých důstojníků přesné hranice. Její činnost způsobila pobouření mezi majiteli půdy, která měla být zabrána. Němci se většinou snažili zabrat lesy. Majitelům zabraných pozemků byl sice zakázán přístup na ně, ale později museli žádat „oberlandrath“ o propustku přes hranice s udáním cíle a účelu. Na tuto žádost jim byla vystavena propustka pouze na určitou dobu. Po uplynutí této doby museli žádat znovu. Mnoho lidí, kteří odešli ze zabraného území, pozbylo domovské právo, a proto se je snažili opět získat v některé obci, hlavně v té, v níž dříve rodina domovské právo měla. Přílivem obyvatelstva se však dostavila nouze o byty a byla zřízena bytová komise, která se měla starat o ubytování (Kronika města Konice od r. 1922, s. 171-175).

Česká péče o mládež svou činnost rozšiřovala zřizováním nových odborů. Koncem roku 1939 jich měla 7, a to např. veřejné poručenství pro právní ochranu mládeže, lékařskou poradnu, ošacovací odbor a hospodářsko finanční. V dětském domově bylo umístěno 29 dětí a v rodinách 9. Převzala do své péče 42 dětí uprchlíků ze zabraného území. Již začátkem roku - 15. ledna byl ustaven zvláštní výbor, který se měl starat o uprchlíky. Od 15. května však již nebyla poskytována podpora a pomoc uprchlíkům. Byla vypsána sbírka Národní pomoci, která v Konici vynesla 525,70 K. Také zdravotní poměry se zhoršily. Vyskytlo se několik případů spály i tyf (Kronika města Konice od r. 1922, s. 183-184).

Byly zavedeny potravinové lístky. Toto opatření pomohlo chudým, kteří si nemohli opatřit drahé potraviny a měli tak zajištěn sice skrovný příděl za stanovené ceny a zvláště měli-li více dětí, na něž bylo v přidělu více pamatováno. Zatajování zásob mělo za následek četné prohlídky, zvláště u rolníků. Největší nedostatek byl v tucích. Později nastala bída o šatstvo i obuv. O chudé se obec starala zřízením vývařovny v obecné škole, kde i děti dostávaly oběd. Zejména proto, aby bylo zamezeno žebrotě. Byl zřízen také sezónní útulek pro děti zemědělců a zemědělských dělníků v době o žňových polních pracích (Kronika města Konice od r. 1922, s. 194-199).

V r. 1941 přistoupila obec k Národohospodářskému sboru kraje olomouckého. Aby obec odpomohla bytové nouzi, chtěla postavit 3 domy pro přestěhovalce a sociálně slabé. Než ke stavbě došlo, byl ale vydán zákaz staveb (Kronika města Konice od r. 1922, s. 206-209). Po zrušení Červeného kříže byla v únoru 1941 provedena domovní prohlídka u předsedy Bohumila Buriana. Veškeré knihy musely být odevzdány a jmění, které bylo uloženo na vkladní knížce u Rolnicko občanské záložny v Konici asi 15000 K, bylo zabaveno a převedeno na Německý červený kříž. Zachráněna byla pouze bedna s vojenskými pokrývkami asi 17, dále slavníky, podhlavníky, povlaky, košile. Bylo zachráněno i 100 konzerv kondenzovaného mléka pro děti v lékárně. Tyto byly později vydávány na lékařský poukaz nemocným dětem. Dětská péče žádala na základě výnosu ministerstva sociální péče o vrácení peněz, ale obdržela pouze 1000 K s výstrahou, aby se neopovažovala dále žádat. Pouze dětská péče o mládež nerušeně pokračovala ve své práci (Kronika města Konice od r. 1922, s. 214-215).

Útlak sílil a dostoupil vrcholu v červnu 1942 po zabití říšského protektora Reinharda Heydricha. Mnoho přednostů úřadů v Konici bylo přeloženo na nižší hodnosti. Byly zatýkány i celé rodiny, jejichž členové byli v zahraničí. Byla vyhlášena pracovní povinnost ročníků 1921 a 22. Dále byl pořízen seznam pracovních sil pro zemědělství hlavně žen, které musely pracovat na polích velkostatku, který byl pod vnucenou správou. Každý hospodář musel vést podrobný výkaz svého hospodářství – osevních ploch a výtěžku jak z polí, tak z dobytka, a podle toho mu bylo stanoveno množství, jež musel odvést. Hospodáři schovávali zásoby, aby měli pro sebe a pro příbuzné ve městech, protože příděl potravin na poukázky byl nedostačující. Ti obyvatelé, kteří neměli pole ani příbuzné na venkově, dojížděli do vesnic a tajně potraviny nakupovali. Tak se vyvinul černý obchod. Rovněž příděl masa byl na lístky. I v této pohnuté době občané Konice darovali nebo odkázali z různých pohnutek obecnímu

chudinskému fondu finanční obnosy, které byly potom rozdělovány chudým (především o Vánocích) (Kronika města Konice od r. 1942, s. 216-226).

V r. 1944 bylo nařízeno zvýšit rozpočet chudinského fondu, který podle toho vykazoval potřebu 57620 Kč, ale úhrada činila pouze 1520 Kč, nedostávalo se 56100 Kč. (Kronika města Konice od r. 1942, s. 243)

Ihned po příjezdu Rudé armády byla utvořena národní garda, která zajišťovala bezpečnost proti incidentům, které tu a tam prováděli jednotlivci poražených fašistických vojsk. 28. července 1945 se konala ustavující schůze MNV (Kronika města Konice od r. 1942, s. 259-261).

„12 životů konických občanů, kteří zahynuli v koncentračních táborech nebo v bojích, jsou pro ostatní konické občany mementem, že tato historie, rozsévající smrt, utracení lidských životů, mrzačení a strádání se nikdy nesmí opakovat“ (Kronika města Konice od r. 1942, s. 249).

SHRNUTÍ

Pátá kapitola je věnována letům 1918-1945. Po vzniku samostatného československého státu v r. 1918 se musela jeho vláda nejprve vypořádat s hospodářskými a sociálními důsledky války. Byla vytvořena nová měna a v r. 1920 přijata Ústava ČSR. Po překonání obtíží se zprvu hospodářství vyvíjelo příznivě. Na konci 20. a v průběhu 30. let však veškeré snahy o prosperitu zmařila světová hospodářská krize. Kromě těchto problémů se však objevovaly i sílící tendence nacistického hnutí, které postupně vedly k přijetí mnichovské dohody a rozpoutání druhé světové války, která probíhala v letech 1939-1945. Výsledek druhé světové války a především přijetí Košického vládního programu ovlivnily politickou orientaci naší země na dlouhou dobu.

Politické a hospodářské události mezi dvěma světovými válkami a v průběhu druhé světové války samozřejmě měly vliv i na rozvoj sociální péče u nás. Nově vzniklý stát nejprve přejal sociální legislativu z Rakousko-Uherska. Během dalšího vývoje však bylo nutné zavést řadu nových sociálních opatření. V důsledku hospodářské krize se zhoršila nemocnost, úmrtnost a vznikly nové sociální problémy. Sociální ochranu potřebovali

především váleční invalidé, vdovy vojáků, nezaopatřené děti, nezaměstnaní a další. Sociální péče byla zajišťována kombinací veřejnoprávních a soukromoprávních institucí (včetně církevních). Byly zakládány četné dobrovolnické organizace. Vzniklo ministerstvo sociální péče a bylo přijato v této oblasti mnoho nových zákonů. Na sociálních aktivitách se podílela řada úřadů a ústavů. Do popředí se postupně dostávala i otázka vzdělávání sociálních pracovníků. Byly pořádány kurzy a zřizovány i školy sociální péče. Sociální pracovníci působili v tomto období především v oblasti chudinské péče, péče o rodinu a jednotlivce, ústavní péče a v různých poradnách. Při ministerstvu sociální péče byl zřízen i Ústřední sociální ústav. Péče se postupně stávala plánovitou a legislativně upravenou činností.

Také Konici sužovalo po 1. světové válce mnoho nemocí a sociálních problémů. Svými aktivitami značně pomohl především Červený kříž. Významným pokrokem pak bylo v roce 1923 vybudování zemské odborné hospodářské školy, jejíž absolventi založili vlastní spolek, který utvořil fond k podporování chudých žáků zemské odborné hospodářské školy v Konici, později, v roce 1931 změněný v „Jedličkův fond“. V roce 1928 byla v Konici dostavěna budova obecního chudobince na Příhonech. Konice se také připojila v r. 1929 k tradici veřejných sbírek pod vánočním stromem pro chudé a trpící děti. Významnou událostí bylo také v r. 1930 otevření jubilejní mateřské školy Na Příhonech. Hospodářská krize se projevila i v Konici, kde citelně vzrostl počet nezaměstnaných. O sirotky a nemanželské děti se starala Okresní péče o mládež, která zde otevřela také polévkový ústav a některé poradny. Pro chudé darovalo určité finanční obnosy i mnoho soukromých osob. Angažovaly se i různé spolky (zejména Červený kříž). Konice získala také svůj dětský domov, a to když Okresní péče o mládež zakoupila bývalý okresní silniční dům a upravila jej pro dětský domov, v němž bylo umístěno 20 dětí.

Česká péče o mládež v Konici postupně rozšiřovala svou činnost zřizováním nových odborů. Koncem roku 1939 jich měla 7. O chudé se starala i obec zřízením vývařovny v obecné škole. Průběh války se však negativně podepsal na poskytování péče, zejména po zrušení Červeného kříže.

6 ČESKÁ SPOLEČNOST V LETECH 1945-1989

6.1 Politický a hospodářský vývoj společnosti

6.1.1 Poválečný vývoj v Československu - nástup a důsledky stalinismu (léta 1945-1968)

Principem poválečného politického života se měla stát národní jednota. Byla vytvořena Národní fronta Čechů a Slováků, orgán, ve kterém měli být zastoupeni představitelé všech povolených stran, a na jehož půdě se měly v první instanci a závazným způsobem řešit vznikající problémy. Zákonodárná moc byla v prvních měsících nahrazována prezidentskými dekrety, které zásadním způsobem měnily podobu státu. Dekrety z 24. října 1945 byly znárodněny doly a klíčový průmysl, potravinářský průmysl, banky a soukromé pojišťovny. Právní situace v zemi se příliš nezlepšila ani poté, co 28. října 1945 zahájilo svou činnost prozatímní Národní shromáždění. Provizorium, představované prozatímním Národním shromážděním a vládou vzešlou z dohod politických stran, mělo být v roce 1946 nahrazeno řádnými orgány, sestavenými na základě výsledků voleb. Ve volbách zvítězili komunisté a stali se nejsilnější stranou. Do čela nové vlády se postavil komunist Klement Gottwald (Bělina, 2003, s. 251-258).

Neměnnou zásadou politiky Národní fronty, nepodléhající jakékoli diskusi a nikdy veřejně nekritizovanou, bylo spojenectví se Sovětským svazem (Bělina, 2003, s. 260-261).

Dne 20. února 1948 oznámili ministři stran národně socialistické, slovenské demokratické a lidové oficiálně prezidentu republiky, že odstupují ze svých úřadů. Komunisté byli na tento krok připraveni a již následujícího dne přišli s vlastním návrhem řešení vzniklé krize. Požadovali, aby prezident demisi přijal a doplnil vládu o ministry podle jejich představ. Dne 25. února 1948 přistoupil Beneš na komunistické požadavky, přijal demisi demokratických ministrů a jmenoval vládu složenou téměř výlučně z komunistů a jejich nejuvěrnějších spojenců. Ihned po svém únorovém vítězství přistoupili komunisté k budování totalitního politického systému, kterým byla veškerá reálná moc soustředěna do rukou úzkého okruhu nejvyšších funkcionářů komunistické strany, stojících mimo jakoukoli demokratickou kontrolu. Zákonodárné orgány i vládní instituce se staly pouhými vykonavateli stranických příkazů. Dne 7. června 1948 abdikoval prezident Beneš. O týden později zvolilo Národní shromáždění prezidentem Klementa Gottwalda (Bělina, 2003, s. 260-269).

Po uchopení moci zahájil komunistický režim likvidaci soukromého sektoru československého národního hospodářství. Od dubna 1948 přijal parlament řadu znárodnovacích zákonů, týkajících se podniků s více než 50 zaměstnanci a dalších firem. Ke znárodnění největších průmyslových a těžebních komplexů došlo již po roce 1945. V rozporu s přijatými zákony postihlo záhy znárodnování i podniky menší. Následovala masová likvidace soukromého řemesla, maloobchodu a živností. Stát, a jeho prostřednictvím komunistická strana, se stal monopolním pánem nad československou ekonomikou. Poslušným nástrojem centrálního řízení se staly také odbory, pověřené nyní hlavně dohledem nad plněním plánu a zvyšováním pracovní výkonnosti. Za tímto účelem byly organizovány nejrůznější „socialistické soutěže“ a údernická hnutí. Byla zahájena rozsáhlá přestavba průmyslu, vycházející z koncepce Československa jako strojírenské velmoci. Za účelem koordinace vývoje jednotlivých ekonomik uvnitř sovětského bloku byla v roce 1949 zřízena Rada vzájemné hospodářské pomoci. Jejím strategickým cílem bylo dosáhnout úplné nezávislosti tohoto uskupení na kapitalistickém světě. Po smrti Klementa Gottwalda byl prezidentem zvolen Antonín Zápotocký (Bělina, 2003, s. 271- 274).

„Již od poloviny roku 1952 byla připravována měnová reforma, kterou komunistické vedení chtělo řešit hrozivě narůstající problémy v zásobování, vyvolané přestavbou průmyslu a úpadkem zemědělské výroby. Vyhlášena byla 30. května 1953 s platností od následujícího dne. Zároveň byl zrušen lístkový systém prodeje potravin a průmyslového zboží a zavedeny jednotné maloobchodní ceny. Pro většinu obyvatelstva znamenala tato opatření šok. Životní náklady prudce vzrostly, úspory ztratily svou hodnotu. Poprvé od února 1948 došlo k masovým projevům nespokojenosti a protivládním demonstracím“ (Bělina, 2003, s. 274).

Po úmrtí A. Zápotockého roku 1957 byl zvolen prezidentem Antonín Novotný, první tajemník komunistické strany. Vývoj směrem k centralizaci potvrdila i nová, socialistická ústava, přijatá v roce 1960, která v zásadě likvidovala doposud existující prvky slovenské autonomie. Oficiální název našeho státu byl změněn na Československá socialistická republika (ČSSR) (Bělina, 2003, s. 277).

Lidem se dařilo poněkud lépe. Sociální a nemocenské pojištění se po přestavbě na sklonku 50. let zařadilo mezi nejkompexnější v Evropě. Kvalita služeb ve zdravotnictví byla sice nízká, ale byla pro všechny. Téměř všichni se měli stejně. Sice asi milión našich občanů žilo pod hranicí chudoby, ale byli to většinou důchodci a ty nebylo příliš vidět a jen zřídka slyšet. Uniformitu příjmů doprovázela uniformita spotřeby (Bělina, 2003, s. 279).

„Rozdíly v rodinných příjmech závisely především na počtu ekonomicky činných členů rodiny. To vedlo k vysoké zaměstnanosti žen. Ani jim však socialismus nezaručil slibovaná práva. Jejich platy byly nižší než platy mužů ve stejné kategorii, a vzhledem k nízké úrovni služeb a neustálým nedostatkům v zásobování disponovaly mnohem menším množstvím volného času. To se negativně odráželo na situaci rodiny, přinášelo problémy při výchově dětí.“ (Bělina, 2003, s. 280).

6.1.2 Československo v letech 1968-1989

V roce 1968 došlo v Československu k pokusu o vybudování „socialismu s lidskou tvář“. Do čela strany byl povolán Alexander Dubček. Antonín Novotný rezignoval na úřad prezidenta a 30. března byl jeho nástupcem zvolen Ludvík Svoboda. (Bělina, 2003, s. 281-283).

Snahy o reformu socialismu však ukončil vpád vojsk Varšavského paktu (s výjimkou Rumunska) v noci z 20. na 21. srpna 1968 (Bělina, 2003, s. 286). V říjnu 1968 byl přijat zákon o československé federaci, který poprvé v historii zakotvil rovnoprávné postavení českých zemí a Slovenska. Na základě sovětské volby se novým vedoucím činitelem strany a fakticky i státu stal Gustáv Husák. V několika vlnách pak následovala čistka v celé československé společnosti, která v zásadě skončila na jaře 1971. Stranická legitimace, jeden ze zcela konkrétních instrumentů, se stala „životnostenským listem“, či „pracovní knížkou“, a otevírala cestu ke snadné kariéře (Bělina, 2003, s. 288-297).

Počátkem roku 1977 vyzvalo hnutí Charta 77 normalizační režim k demokratické otevřené diskusi na legálním základě. Podepsáním tohoto textu vzniklo občanské hnutí s neomezeným politickým spektrem. Náplní jeho činnosti byl dohled nad dodržováním lidských práv v Československu, upozorňování na nezákonnosti a porušování komunistické ústavy a snaha o zahraniční publicitu. Paralelně s Chartou působil Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Základ hnutí tvořila umělecká a vědecká inteligence. Období let 1970-89 se vyznačovalo naprostou absencí právního stavu. (Bělina, 2003, s. 303-305).

„To vše konečně vyvrhlo v listopadových dnech roku 1989. Komunistický režim, který sám sebe rozkládal, dospěl podobně jako brzy předtím v Polsku či v Maďarsku, k neslavnému konci. Listopad 1989 uzavřel jednu kapitolu národních dějin“ (Bělina, 2003, s.308).

6.2 Vývoj sociální péče

6.2.1 Vývoj v poválečném období

Vývoj sociální soustavy, který začal v období první Československé republiky, byl v prvních letech po obnovení státu v roce 1945 pod silným vlivem změn v sociální politice i sociální práci ve vyspělých průmyslových západoevropských zemích. První změny začaly ihned po roce 1945, kdy došlo k první vlně znárodnování majetku. Těmito opatřeními včetně první poválečné peněžní reformy se zvýšil vliv státu na přerozdělování majetku, snížila se sociální a příjmová diferenciaci a tím se podstatně změnila třídní i sociální struktura obyvatelstva. Byly tak položeny základy k relativně rovnostářské společnosti, včetně sociálních opatření ji provázejících, jakým bylo všeobecné národní pojištění. Zárodek těchto změn byl již obsažen v Košickém vládním programu z dubna 1945. V Československu byla silná předválečná tradice charitativní sociální péče a vliv měl i exil západní, proto u nás nebyla v prvních poválečných letech sociální politika výrazně odlišná od tehdejší sociální politiky západoevropské. Hned po válce byly státem zřizovány čtyřleté vyšší školy sociálně-zdravotní, do nichž se transformovaly dřívější odborné školy pro ženská povolání. Orientovány byly především na zdravotní a výchovatelskou činnost. Současně byla v roce 1945 dekretem prezidenta republiky zřízena Vysoká škola politická a sociální se třemi fakultami: politickou, novinářskou a sociální. Sociální fakulta měla svoji pobočku i v Brně a později v roce 1947 tam byla zřízena samostatná Vysoká škola sociální. Obě tyto školy však byly za dva roky zrušeny a spojeny s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze (Matoušek, 2007, s. 139-140).

V době II. světové války byla činnost charity značně omezena, hlavně na provoz ústavů. Po válce se okresní a obvodní charitní ošetrovatelské stanice se svými diplomovanými a dobrovolnými sestrami staly velmi vyhledávaným útočištěm všech nemocných a trpících. Tisíce lidí s podlomeným zdravím, zestárlých a práce neschopných vyhledávalo pomoc Charity, hledalo vhodný ústav pro sebe nebo pro příslušníky své rodiny. Charita v olomoucké arcidiecézi měla v roce 1948 nejvíce charitních sociálně-zdravotních ústavů. Byly to dětské domovy a sirotčince, zotavovny pro mládež a dospělé, studentské domovy, internáty, svobodárny, domovy pro pracující dorost, domovy pro zestárlé a práce neschopné, ústavy pro tělesně či duševně choré, řádové ústavy pro výchovu řeholního dorostu, řádové nemocnice s právem veřejnosti a ošetrovatelské školy s právem veřejnosti. Charitní ošetrovatelskou

a zdravotní službu v rodinách vykonávalo v roce 1948 v olomoucké arcidiecézi 100 profesionálních a 59 dobrovolných ošetřovatelek (<http://old.charita.cz>).

6.2.2 Vývoj od roku 1948 do konce 50. let 20. století

V roce 1948 byl pluralitní politický systém vystřídán systémem sovětským, tj. vládou jedné politické strany, diktaturou proletariátu. Ze Sovětského svazu byl převzat model centrálního plánování i v oblasti sociální politiky a sociální péče, což byl tehdejší termín pro sociální práci. Znárodněním výrobních prostředků se předpokládalo, že tímto způsobem se navždy odstraní nezaměstnanost, chudoba, třídní rozdíly a sociální problémy, které je doprovázejí. Proto byly sociální problémy v nově se formující socialistické společnosti chápány jako pouhé přežitky kapitalistického společenského řádu, které automaticky zaniknou, jakmile zmizí jejich ekonomická základna, která je plodí, a zvítězí socialismus. Stát, vedený a reprezentovaný Komunistickou stranou Československa (KSČ), převzal, tj. znárodnil, podstatnou část majetku jedinců i korporací (církví, spolků, družstev) a převzal i privátní fondy důchodového, sociálního, nemocenského a úrazového pojištění a připojištění. Tím na sebe přebral sociální ochranu a sociální zabezpečení veškerého obyvatelstva. Takto získané finanční prostředky stát investoval do prvního dvouletého plánu poválečné obnovy i do dalších pětiletých plánů a do nových oblastí výroby, z jejichž zisků měl v úmyslu důchodové pojištění a fondy financovat. Podniky a odvětví, do nichž byly finanční prostředky získané znárodněním investovány, však nebyly vždy ziskové. Sociální politika a v důsledku toho i sociální péče, či později používaný pojem sociální služby, byly plně závislé na státních úřadech a byly jimi financované a organizované. Sociální péči se nevěnovala velká pozornost (Matoušek, 2007, s. 140).

„Sociální práce, kterou dříve realizovala řada charitativních organizací, se tak stala vlastně nežádoucí disciplínou. Vážně se diskutovalo o tom, zda je vhodné používat sám pojem „sociální problém“ a zda by nebylo vhodnější pouze mluvit o negativních sociálních přežitcích kapitalismu“ (Šolcová, in Matoušek, 2007, s. 141). Rovněž se nepovažovalo za vhodné používat termín chudí lidé, neboť ti patří do kapitalistické společnosti. Místo toho se doporučovaly termíny „osoby s nedostatečným příjmem“ nebo „občané s omezenou možností spotřeby“. Předpokládalo se, že v socialismu bude stále plná zaměstnanost garantovaná státem. I všechny druhy případné pomoci „těžko přizpůsobitelným skupinám obyvatelstva“

musí zabezpečit stát. Všechny finanční prostředky byly na tuto činnost přidělovány z rozhodnutí centrálních úřadů, které se řídily usneseními politického byra KSČ, příp. závěry jejích sjezdů. Centrální orgány KSČ rozhodovaly i o zvýšení důchodů, o reorganizaci sociálních dávek, o kategorizaci finančních příspěvků nezletilým apod. (Průcha, in Matoušek, 2007, s. 141). Realizátory všech těchto rozhodnutí byly národní výbory, spadající pod ministerstvo vnitra, (krajské, městské, okresní a místní), kde pracovaly sociální pracovnice či sociální pečovatelky. Rozsáhlé změny nastaly v celém systému sociálního zabezpečení. Již 30. června 1948 bylo zrušeno domovské právo a nahrazeno československým státním občanstvím. Tím až na dočasné výjimky přešla na stát povinnost sociálního zabezpečení všech občanů. O rok později byl zrušen Ústav pro péči o uprchlíky a všechny závazky vůči těmto lidem také převzal stát. Přibližně ve stejné době byly státem převzaty všechny charitativní ústavy, domovy odpočinku, dětské domovy, výchovné ústavy, řízené až dosud církvemi. Československý ústav práce byl vládním nařízením ze dne 29. května 1951 zrušen, neboť dělal „zbytečné výzkumy místo nábory pracovních sil“. Jediným zaměstnavatelem a jediným zabezpečovatelem sociálních opatření se stal stát, řízený KSČ. Zákon o všeobecném národním pojištění (č. 99/1948 Sb., vypracovaný podle britského modelu ještě před převratem v únoru 1948) poskytoval minimální sociální zabezpečení všem občanům, současně však byli všichni na této jediné formě zabezpečení zcela závislí. Bývalí vlastníci podniků, jejichž majetek byl znárodněn, neměli ani svoje úspory, ani majetek, který by mohli prodat, a jako příslušníci buržoazie od státu dostávali jen nepatrné sociální dávky ve stáří. Postupně byly totiž zrušeny sociální pojišťovny (do kterých si výdělečně činní lidé ukládali část svých příjmů) a jejich prostředky byly převedeny do Ústřední národní pojišťovny, která měla svoje úřadovny v krajích a okresech. Tím lidé přišli o důchodové připojištění, jež bylo použito pro financování obnovy a rozvoje hospodářství. V následujících letech bylo odděleno od pojištění důchodového (jež přešlo na Státní úřad důchodového zabezpečení) nemocenské pojištění (bylo převedeno pod Ústřední radu odborů). Těmito reformami byly oba druhy pojištění zestátněny a staly se jednotné pro všechny zaměstnance. Stát tyto finanční prostředky přerozděloval podle hlediska třídního původu. Tyto nerovnosti byly zdůvodněny ideálem „spravedlivé nápravy třídních nerovností „z let předchozích. Sociální péče byla redukována především na poskytování finančních dávek, což zcela eliminovalo individuální snahy i individuální potřeby. V první polovině padesátých let pokračovala redukce sociálních služeb, které byly předávány z rukou charitativních či dobrovolnických pod přímé řízení státu (Matoušek, 2007, s. 141-142).

Souběžně probíhaly změny i v sociálním školství. Byly vytvořeny školy středního typu, tzv. vyšší školy sociálně-zdravotní (do roku 1952) nebo později vyšší školy specializované pro výchovu středního zdravotnického personálu, které měly speciální větve pro vychovatelky se sociálním zaměřením (které byly později přiřazeny k pedagogickým školám). Z původních 28 vyšších škol sociálně-zdravotních však zůstala po roce 1953 jediná čtyřletá sociálně zdravotní škola v Praze (vedená jako tzv. vyšší sociální škola, ale i ta byla v roce 1953 změněna na školu hospodářskou, s obory pro státní, občanské a trestní právo, a dalším výnosem byl název změněn na školu „sociálně-právní“. Od roku 1959 existovala při této škole dvouletá nástavba s názvem Střední škola sociálně-právní v Praze. Adekvátní typ škol byl později vytvořen i při zdravotnických a ekonomických školách v Brně a Bratislavě. Ve stejném roce bylo na těchto školách zavedeno i dvouleté studium pro absolventy středních všeobecně vzdělávacích škol. Pojem sociální byl stále trnem v oku pracovníkům tehdejších ministerstev, neboť výchova sociálních pracovníků nepřímou potvrzovala skutečnost, že i v socialismu existují lidé, kteří potřebují sociální pomoc. Proto byla od roku 1962 tato škola prakticky zredukována na dvouleté studium pro studenty s maturitou na jiných školách druhého stupně. Vedle politické ekonomie, základů československého práva, ekonomiky práce, zdravotní péče, psychologie, defektologie, statistiky a základů administrativy byl důraz kladen na předmět „sociálně-právní ochrana“. Pod tímto názvem se skrývala sociální práce. Sociálně-právní ochrana byla zaměřena na sociálně-právní ochranu mládeže, na osoby staré a práce neschopné, na pracující v závodech a na oblast bytové péče. Jen nepatrné procento absolventů zaměstnávaly národní výbory, do jejichž agendy spadala tehdy problematika sociální, nebo pracovali jako personální či náboroví referenci v závodech, jako referenti pro výchovu kádrů nebo jako vedoucí mimoškolní a mimopracovní výchovy učňů. Ve druhé polovině padesátých let, po smrti J.V. Stalina a K. Gottwalda, začalo „tání“ stalinského režimu v Sovětském svazu a následně i u nás. Stále byl však uplatňován sovětský model v ekonomice. Objevoval se však i názor, že sociální služby nemohou být jen věcí příslušných komisí národních výborů, že všechno občanstvo musí myslet na osoby, které tyto služby potřebují a že „určitý typ lidí má přirozený zájem o sociální práci“ a bylo i oficiálně konstatováno, že zájem těchto lidí byl „promarněn“ direktivním přístupem (Kerner; Pavlok, Šmíd; Musil, in Matoušek, 2007, s. 143).

Charita v tomto období postupně ztratila možnost působit v sociální oblasti. Usnesením vlády přebraly národní výbory do své správy od 1. ledna 1960 sociální ústavy, které dosud provozovala Česká katolická charita (105 ústavů). Ponecháno jí bylo pouze 6

ústavů pro umístění katolických církevních osob, čímž sociální činnost Charity prakticky zmizela. Dílo Charity bylo tvrdě paralyzováno (<http://old.charita.cz>).

6.2.3 Vývoj v 60. letech 20. století

Od začátku šedesátých let se stále častěji ozývala kritika stávajícího systému. Sociální politika i sociální práce byly stále plně postátněny a centrálně řízeny. Ústava ČSSR z roku 1960 oficiálně deklarovala přechod Československa do fáze socialistické společnosti. V té době docházelo k určité renesanci institucí sociální politiky, např. někde se mohly řádové sestry z nucené internace vracet do léčeben pro nevyлéčitelně nemocné nebo psychicky hendikepované osoby. K formulaci nové koncepce sociální politiky a znovuoobnovení sociální péče včetně následného obnovení sociálního školství došlo až v druhé polovině šedesátých let, kdy se proti dosavadní politické linii KSČ zvedla vlna odporu. To se projevilo snahou o reformu společenského systému, kterou ukončila až invaze států Varšavské smlouvy 21. srpna 1968. Již otevřeně se mluvilo o chybách v sociální politice. Tehdy také vycházely první učebnice sociálního zabezpečení a jednalo se o obnově sociální práce jako vědního oboru (Matoušek, 2007, s. 144).

V roce 1969 vznikla Společnost sociálních pracovníků. Tato organizace se v roce 1973 změnila v sekci sociálních pracovníků a byla součástí České lékařské společnosti J.E.Purkyně. V roce 1990 bylo založeno Občanské fórum sociálních pracovníků ČR (Matoušek, 2007, s. 145).

V době reálného socialismu byly sociální problémy často interpretovány jako „nemoci“. Řešení sociálních problémů ústavní zdravotnickou péčí nebo jí podobnou represivní institucionální formou (např. zavíráním pacientů do psychiatrických léčeben, protialkoholních léčeben, léčeben dlouhodobých nemocí či domovů důchodců nebo ústavů pro mentálně retardované nebo jinak hendikepované osoby) začalo být zpochybňováno a začínaly se objevovat první ke klientům ohleduplnější alternativy. Zásluhou České lékařské společnosti J.E. Purkyně a její sekce sociálních pracovníků bylo i udržení sociálního školství, kterému hrozilo v šedesátých letech zredukování vyšších sociálních škol pouze na školy střední. Tato organizace předložila již v roce 1983 tehdejšímu ministerstvu školství požadavek na zřízení vysokoškolského studijního oboru sociální práce. Jeho prosazení se částečně podařilo až v roce 1988 (Matoušek, 2007, s. 145-146).

6.2.4 Vývoj v 70. a 80. letech 20. století

V období tzv. normalizace spadalo sociální zabezpečení do působnosti ministerstva práce a sociálních věcí, částečně i do působnosti ministerstev vnitra a spravedlnosti. Dávky důchodového zabezpečení administroval Úřad důchodového zabezpečení. Služby sociální péče a dávky poskytovaly národní výbory. Při okresních a krajských národních výborech byly zřízeny posudkové komise sociálního zabezpečení, dávkové komise a komise péče o rodinu a děti. Komise péče o rodinu a děti mohly zřizovat i místní a městské národní výbory. Předsedy komisí byli poslanci národních výborů, členy komisí byli zástupci společenských organizací. Rozhodující pravomoci v sociálních věcech měly okresní národní výbory; místní národní výbory rozhodovaly o přidělení některých dávek a navrhovaly opatření, jež vykonávaly okresní orgány. Okresy byly také zřizovateli většiny ústavů sociální péče, krajské úřady zřizovaly jen velká zařízení s regionální působností. V sedmdesátých letech se sociální práce pomalu rozvíjela. Byla obnovena a rozšířena činnost sociálně-právních škol. Byla prodloužena mateřská dovolená (z 18 týdnů v roce 1964 až na dva, později dokonce na tři roky). Byla rozšířena pečovatelská služba o staré lidi. Začínaly se objevovat domovy soustředěné péče pro staré lidi, byly školeny geriatrické sestry pro práci v terénu, vznikaly geriatrické ambulance a denní stacionáře pro staré lidi. Velmi zdatně pracovaly okresní odbory péče o dítě intenzivně spolupracující s pracovníky ve zdravotnictví. Organizačním odborem republikového ministerstva práce a sociálních věcí byly vydávány také metodické příručky pro sociální pracovníce. Výraznými postavami byli v té době M. Krakešová, J.A.Trojan, R. Bureš, Z. Tax, D. Charvátová, V. Schimmerlingová, V. Novotná-Kvízová a J.Obrdlíková. Velké závody a jiné výrobní jednotky byly druhou oblastí, ve které se zcela přirozeně rozvíjela sociální práce. Mnohé sociální služby, které až dosud poskytovala státní správa, se v posledních letech „normalizace“ přesouvaly na závody. Ve zdravotnických zařízeních, ale především ve velkých výrobních závodech se v šedesátých a sedmdesátých letech rozšířily odbory péče o pracující. Jejich pracovníci se snažili pečovat o mladistvé zaměstnance, o ženy s malými dětmi, o svobodné matky, o pracovníky se změněnou pracovní schopností, ale i o zlepšovatele, novátory, účastníky socialistických soutěží, aktivní sportovce reprezentující závod apod. Projevoval se zájem o osoby v předdůchodovém a důchodovém věku, pro které se organizovaly kurzy, kluby důchodců, setkávání s bývalými pracovníky. V této době vycházely i první články o pouliční prostituci, o prostituci žen z domácností, o využívání dostupných léků jako drog, psalo se o bídném postavení cikánského obyvatelstva,

kteřé bylo přesídleno do pohraničních oblastí, odkud byli vysídleni Němci, upozorňovalo se na to, že tomuto obyvatelstvu byl násilně změněn styl života jim vlastní i hierarchie jejich hodnot, a psalo se o důsledcích toho, že tato skupina obyvatel si zvykla žít ze sociálních příspěvků. Psalo se o alkoholismu, který byl rozšířen zvláště v některých dělnických profesích, a hledaly se formy prevence (Matoušek, 2007, s. 146-148).

Specializované vysokoškolské vzdělání sociálních pracovníků bylo sice zrušeno, střední vzdělání se především zaměřovalo na výkon správních předpisů, sociální práce byla jako obor podceňována a degradována, ale přesto se rozvíjela. V polovině osmdesátých let se ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí zrodilo úsilí o sociální plánování. Na mnoha pracovištích byly vytvořeny oborové plány sociálního rozvoje. Plánovalo se, že by na každých 2500 zaměstnanců měl připadat jeden sociální pracovník. Počet sociálních pracovníků byl však minimální, chyběli i pro tzv. odborné sociální služby. Alarmující byl nedostatek sociálních pracovníků, kteří by byli schopní řešit problematiku celých závodů, které se měly „transformovat“ na jiný výrobní program. Chyběli sociální pracovníci s vysokoškolským vzděláním. Ještě před převratem v roce 1989 se objevila myšlenka znovu poskytnout sociálním pracovníkům vysokoškolské vzdělání (Matoušek, 2007, s. 149-150).

Také v Charitě došlo k postupným změnám. V roce 1988 založil pražský arcibiskup František kardinál Tomášek v souvislosti se zemětřesením v Arménii Výbor křesťanské pomoci. Postupně vznikaly podobné výbory v některých farnostech na území celé republiky (<http://brno.charita.cz/>).

6.3 Vývoj sociální péče v Konici

6.3.1 Vývoj v letech 1945 - 1960

Místní národní výbor hned po svém vzniku začal pracovat na zaházení stop fašistické okupace, na úpravě městečka a na národní očištění. Veden směrnicemi vyšších orgánů a dekrety prezidenta republiky, prováděl obnovu a výstavbu našeho hospodářství. Pro jednotlivé úseky práce byli zvoleni příslušní referenti, kteří měli ke spolupráci vytvořeny komise. Ke dni 15.5. 1946 byl proveden soupis obyvatel městečka pro zásobování potravinovými lístky. K tomuto dni měla Konice 1859 obyvatel (Kronika města Konice od r. 1942, s. 262-270).

Po válce také pokračovala tradice postavení vánočního stromu na náměstí, pod který se sbíraly finanční prostředky. Do sbírky se zapojilo i žactvo a učitelstvo. Finanční prostředky byly vypláceny rodinám i k svátku matek (Kronika města Konice od r. 1942, s. 275-280). Postupně byly obnoveny i sbírky na Československý červený kříž (Kronika města Konice od r. 1942, s. 291).

Ke zlepšení zdravotní péče o obyvatelstvo přispělo také zřízení záchrané stanice od 1. ledna 1947. MNV dostal darem od ministerstva zemědělství vybavený sanitní vůz. Koncem května byl dán do provozu také místní rozhlas. V tomtéž roce vypukla v Konici epidemie břišního typu (Kronika města Konice od r. 1942, s. 277-278).

Dne 25.2.1948 byl ustaven Místní akční výbor Národní fronty, jehož úkolem bylo provést očistu veřejného života ve všech složkách Národní fronty. V měsíci březnu byly znárodněny i podniky v Konici (Kronika města Konice od r. 1942, s. 281-283).

„V roce 1949 bylo v naší obci podáno 38 žádostí o sociální důchod a z toho bylo 34 žádostí kladně vyřízeno. Tak se starým práce neschopným lidem dostává to, o čem dříve jen snili. Místo žebračenek – sociální důchod“ (Kronika města Konice od r. 1942, s. 292).

Od 1. ledna 1950 byly v obcích zřízeny matriční úřady. Aby byla spolupráce MNV s občanstvem co nejtěsnější, byla celá obec rozdělena na 6 úseků, v nichž pracovali důvěrníci lidové správy. Tito členové MNV přicházeli do styku s občany svého úseku a tam zajišťovali nejdůležitější úkoly. Svoji činnost zahájila také rada žen, která vypomáhala při žňových pracích a zapojila se i do úpravy mateřské školy. V ní byl od 1. listopadu 1951 zřízen celodenní provoz. Na celodenní péči se přihlásilo 16 dětí. Při národní škole byla zřízena také družina mládeže, která byla umístěna v budově zámku. Provoz družiny mládeže byl ale značně ztížen nedostatečným zařízením a nedostatkem místností. V říjnu 1952 byly dány do provozu zdejší jesle. Jesle byly vybaveny pro počáteční zahájení práce. Bylo přihlášeno celkem 8 dětí (Kronika města Konice od r. 1942, s. 294-305).

Po provedené měnové reformě dne 1. června 1953 byl odstraněn i vázaný lístkový systém, který zanechala doba okupace i po několik dalších roků. Do tohoto dne byly vydávány potravinové lístky pro každou osobu. V konické kronice jsou zaznamenány tyto měsíční přiděly některých potravin pro jednu osobu a na 1 měsíc: cukr 1,4 kg, maso 1,35 kg, chléb 6 kg, mouka 6 kg, vejce 2 ks, margarín 0,35 kg, sádlo 0,12 kg, mléko 1/8 denně.

Odbouráním lístkového systému byl zaveden volný trh všeho zboží. Ceny byly v porovnání k starým cenám volným sníženy. Před měnovou reformou, o níž se dozvědělo obyvatelstvo města šeptandou, byly obchody přeplněny lidmi, kteří vykupovali různé věci, často i nepotřebné, takže v den vyhlášení měnové reformy byly téměř všechny obchody vyprodané. V dalších dnech byla prováděna na MNV výměna peněz (Kronika města Konice od r. 1942, s.308- 309).

V červnu 1953 byla v Konici dobudována také porodnice v budově bývalé Hospodářské školy. Celkový náklad na přestavbu si vyžádal 2140000 Kč ve staré měně. Porodnice měla 15 lůžek. Dne 23.6. se zde narodilo první dítě. Ve stejném roce byl v Konici dokončen i Okresní ústav národního zdraví, jehož náklad si vyžádal 1880000 Kč ve staré měně. Kromě 2 lékařů, kteří ordinovali ve svých ordinacích, bylo v ústavu umístěno oddělení protituberkulosní, zubní ambulance, dětská poradna, odborný lékař oční a ušní. Kromě toho bylo později v určité dny otevřeno i oddělení plicní, kožní a poradna pro matky (Kronika města Konice od r. 1942, s. 309-343).

K dalším změnám došlo od 1. ledna 1957. MNV převzal některé podniky do svého hospodaření: holičství, kadeřnictví, sklenářství, radioopravnu, stolařství, sochařství a opravnu hasících strojů. Kromě toho byly v tomto roce při MNV ustaveny následující stálé komise: komise zemědělská, finanční a rozpočtová, komise pro místní hospodářství, komise pro výstavbu, komise školská a kulturní, komise péče o pracující, komise bytová, komise trestní (Kronika města Konice od r. 1942, s. 337).

Vzhledem k tomu, že na konci 50. let zaměstnanost na Konicku stále stoupala, bylo třeba rozšiřovat i družstevní podniky, aby co nejvíce lidí z Konice mohlo být zaměstnáno přímo v místě. Přístavbu provedla např. Kožetvorba i lidové oděvní družstvo. Aby se neustále zlepšovaly služby obyvatelstvu, zřídil MNV i nové provozovny a sice holičství, kadeřnictví, opravnu radií a televizorů, kamenosochařství, stolařství, sklenářství, zahradnictví a autoopravnu (toto zařízení nahradil v r. 1961 nově založený podnik – komunální služby). Nově instalováno bylo i 100 osvětlovacích těles veřejného osvětlení (Kronika města Konice od r. 1942, s. 350-359).

6.3.2 Vývoj v letech 1960 - 1968

Podle usnesení strany a vlády bylo třeba provést územní reorganizaci okresů a krajů. S reorganizací bylo započato v jarních měsících r. 1960, aby volby do národních výborů všech stupňů a Národního shromáždění proběhly již v nové územní úpravě. Reorganizaci předcházely veřejné schůze, na nichž se občané vyjadřovali k nové úpravě. Konice, která dříve patřila k okresu Litovel, přešla v rámci nové úpravy k okresu Prostějov. Okres Litovel byl zrušen, část tohoto okresu přešla k okresu Prostějov a část k okresu Olomouc (Kronika města Konice od r. 1942, s. 362).

V r. 1960 byla v Konici dokončena úprava dětských jeslí. Byl přistavěn zadní trakt budovy. Kromě toho bylo zavedeno také stravování důchodců. Důchodci dostávali obědy za velmi nízké ceny, stanovené podle výše důchodu, což mělo být dalším důkazem toho, jak pečuje KSČ a vláda o člověka. O rok později byla v Konici zrušena porodnice. Poslední porod v ní byl dne 17.6.1961. Ke zrušení došlo v důsledku jejího malého vytížení. Byla provedena adaptace místností a zřízena zde poliklinika. Dalším významným opatřením, které mělo přispět ke zvyšování životní úrovně pracujícího lidu, zejména rodin s dětmi, bylo usnesení Ústředního výboru KSČ a vlády republiky, podle něhož byly od počátku školního roku 1960/61 žákům všeobecně vzdělávacích škol, odborných učilišť a učňovských škol a škol odborných poskytovány bezplatně učebnice a všechny školní potřeby (Kronika města Konice od r. 1942, s. 368- 377).

K velkým změnám v péči o děti došlo ve školním roce 1961/1962 i v dětském domově pro děti školního věku v Konici, Vrchlického 369. DD byl mimoškolním zařízením s kapacitou 25 dětí ve věku 6-15 let. Děti navštěvovaly Základní devítiletou školu v Konici. Do dětského domova byli umísťováni sirotci, polosirotcí, děti z nevhodného rodinného prostředí na soudní usnesení. Umísťování dětí řídil Dětský domov třídící v Brně, Hlinky 140. Provozovatelem dětského domova byl Odbor školství a kultury rady Okresního národního výboru v Prostějově. Dětský domov byl zálohovaná jednotka ONV – finančního odboru v Prostějově a dotována měsíčně dle pevného rozpočtu. O děti v dětském domově pečovalo 7 zaměstnanců - ředitel, 2 vychovatelky, 2 kuchařky z toho jedna na poloviční úvazek, 1 uklízečka a 1 prادلena-švadlena. O zdraví dětí pečovala ústavní lékařka. V tomto školním roce vystřídal s. ředitelku Marii Novákovou s. ředitel. Josef Tománek. Touto výměnou nastala v domově velká změna (Kronika Dětského domova v Konici od šk. roku 1961/1962).

Dětský domov v dřívějších dobách po svém založení plnil především funkci zaopatřovací bez zvláštního zřetele na citovou výchovu dítěte. Panoval zde přísný řád

připomínající skoro kasárenský režim – budíček, rozcvička, snídaně, úklid, ranní nástup atd. Děti se neúčastnily žádných prací v domácnosti, neměly přístup do kuchyně, všechny oděvy a pomůcky fasovaly označené značkou, na společné vycházky chodily ve dvojstupech apod. Z domova odcházely po dokončení školní docházky v 15 letech. Většinou do ubytoven podniků, v nichž se učily, zcela bez vybavení. Bez praktických znalostí a zkušeností pak často podléhaly nástrahám života. Nový ředitel s. Josef Tománek se rozhodl přebudovat internátní domov na dětský domov rodinného typu a této snaze věnoval všechny roky svého působení v Konici. Z denního programu zmizely nástupy, povely, rozcvičky, procházky „ve štrúdlu“ (Zpravodaj Konice č. 1/99, s. 10). Celý dětský domov dostal novou tvář a chod. Všechny místnosti byly vymalovány, natřeny a většinou vybaveny novým zařízením a nábytkem. Ložnice byly doplněny záclonami, závěsy, obrazy. Postele dokoupeny, natřeny, vybaveny novými matracemi, prošívanými příkrývkami a povlečením. Jídelna byla vybavena novým zařízením a koberci. Kuchyň byla restaurována a zakoupen nový příborník. Nezapomínalo se ani na turistické výstroje. Bylo zakoupeno 8 stanů, 22 spacích pytlů a 25 párů lyží. Patronát nad dětským domovem měl Výbor žen při MNV v Konici. Ženy se o dětský domov dobře staraly. Do domova pravidelně docházely a radily. Dětem nahrazovaly „tety“ a zvaly si je do svých rodin (Kronika Dětského domova v Konici od šk. roku 1961/1962).

Také činnost komisí, které byly zřízeny při MNV, zaznamenala změny. Podle usnesení strany a vlády se staly komise samostatnými pomocnými orgány MNV, které byly schopny řídit jednotlivé pracovní úseky. Toto se také většinou komisím podařilo. Výbor žen (v r. 1962 měl 27 členek a 20 aktivistek) ve spolupráci s komisí péče o pracující projednával ve svých zasedáních plynulé zásobování obyvatelstva, byl nápomocen mateřské škole, jeslím, dětskému domovu a družině mládeže. Tato činnost pomáhala MNV při plnění jednotlivých úkolů. Mimo komise byl ustaven také aktiv pro občanské záležitosti, který se zaměřoval na vítání nových občanů do života, svatební obřady a loučení se zesnulými občany. Komise pracovaly podle předem připraveného plánu (Kronika města Konice od r. 1942, s. 383).

V Konici, která byla střediskovou obcí pro severní část okresu Prostějov, fungovala zejména výrobní družstva. Velká většina obyvatel obce i okolí nemusela dojíždět do vzdálenějších míst za prací, ale nacházela zaměstnání přímo v místě. V obci byly tyto závody: Oděvní průmysl, pobočný závod Oděvního průmyslu Prostějov, který zaměstnával 417 dělníků. Dále zde bylo Lidové oděvní družstvo, kde bylo zaměstnáno 306 pracovníků. Toto družstvo mělo pobočné provozovny v Brodku u Konice a v Kladkách. Kožetvorba zaměstnávala téměř 300 zaměstnanců. Měla provozovny také ve Skřípově, Horním Štěpánově

a Prostějově. Ústředí tohoto podniku bylo v Konici. Lidové družstvo kovozpracující zaměstnávalo 152 dělníků. Okresní stavební podnik, stavební správa Konice zaměstnávala 102 pracovníků. Tyto závody řídily buď jejich vlastní závody nebo Krajský svaz výrobních družstev v Brně. Občanům sloužily také: 3 samoobsluhy smíšeného zboží, 2 prodejny Masna, 1 drogerie, 1 prodejna elektrických spotřebičů, 1 textilního zboží, 1 prodejna oděvů, 1 prodejna obuvi, 1 stavebnin, 2 prodejny zeleniny, 2 prodejny Bufet, 1 koňský výsek, 3 pohostinství, 1 mlékárna, 1 prodejna nábytku, 1 pekárna, která zásobovala pečivem celé Konicko (Kronika města Konice od r. 1942, s. 387).

Vzhledem k tomu, že vzrostl počet dětí, které docházely do mateřské školy až na 62 dětí, přestaly už místnosti pro tento stav dětí stačit. Musela být provedena přístavba mateřské školy v Konici. Poněvadž stále stoupala také zaměstnanost žen, zvyšovala se i návštěvnost dětských jeslí. I když byla provedena přístavba, nestačilo to pro uspokojení všech zaměstnaných žen. Bylo zde v celodenní péči 30 dětí (Kronika města Konice od r. 1942, s. 389). Po zrušení porodnice byla její budova adaptována na polikliniku. Práce byly dokončeny během roku 1961 a od počátku roku 1962 zde byla otevřena poliklinika. Byla v ní umístěna následující oddělení: neurologické, kožní, krční, nosní, ušní, oční, ortopedické, ženské, interní, roentgen, oddělení dětské, zubní a plicní, dále zde byli obvodní lékaři pro obvod Konice I. a obvod Konice II. Odborní lékaři dojížděli na jednotlivá oddělení většinou jednou týdně z Prostějova (Kronika města Konice od r. 1942, s. 391).

Okruh aktivistek Výboru žen i jejich činnost se postupně rozšiřovaly. Ženy se podílely na práci v místním Jednotném zemědělském družstvu, na zkrášlení obce a všude, kde bylo třeba pomoci. Svou práci měly rozdělenou na jednotlivé úseky – školství, zemědělství, stravování důchodců, dětská zařízení atd. Výbor žen měl patronát nad jeslemi a dětským domovem. Organizoval lékařské přednášky, které byly hojně navštěvovány. Řešil aktuální problémy na úseku zásobování, pomoci, kulturních akcí, projednávání stavu ve školní družině, v jeslích a mateřské škole, zajišťoval kurzy vaření pro ženy i pro muže. Výbor žen se scházel nejprve 2krát za měsíc, později 1krát za měsíc. Výbor žen řídila rada MNV. Předseda MNV se pravidelně zúčastňoval jejich schůzí (Kronika města Konice od r. 1942, s. 396-397, Kronika města Konice od r. 1964, s. 8-23).

Ve školním roce 1964/65 byla změněna věková hranice pro děti v dětském domově v Konici. Byly přijímány děti ve věku od 6 do 18 let, kapacita zůstala 25 dětí. Činnost dětí byla řízena výchovnými plány- ročním, měsíčním a týdenním výchovným plánem. Učitelé

navštěvovali dětský domov a prováděli hospitace u vychovatelů, vychovatelé hospitovali ve třídě. Vychovatelé se zúčastňovali pedagogických porad, schůzí Sdružení rodičů a přátel školy a třídních schůzek. V domově prováděli inspekce mimo jiné např. inspektor ONV, školní inspektor ONV, Okresní výbor KSČ v Prostějově, školský a finanční odbor ONV v Prostějově. Domov navštívili i předseda, tajemník MNV. Děti pravidelně 1x měsíčně prohlížela lékařka, která také kontrolovala každý týden jídelníčky. Byly provedeny další vnitřní i vnější úpravy domova – např. nová fasáda budovy, zídka na dvoře, provedeno oplocení dětského domova. Ve školním roce 1966/67 došlo v dětském domově opět ke změně věkového rozmezí dětí na 3-18 let. Dětský domov se rozšířil o děti předškolního věku a byl svým charakterem rodinným typem s vnitřním označením. Název zněl: „Dětský domov pro děti předškolního a školního věku v Konici, Vrchlického 369.“ Kapacita zůstala nezměněna 25 dětí. Domov poskytoval kompletní výchovu a zabezpečení do osamostatnění každého dítěte. Do DD byly přidělovány děti s dlouhotrvajícím pobytem, které nemohly být adoptovány ani dány do pěstounské péče a nemohly být vychovávány ve vlastní rodině. Všechna činnost dětí byla řízena ročním, měsíčním a týdenním výchovným plánem, který navazoval na „Návrh osnov pro mimoškolní výchovu“ a „Nástin komunistické výchovy“ a osnovy „Mateřské školy.“ Všechny děti byly členy pionýrské organizace, pravidelně navštěvovaly pionýrské schůzky, zúčastňovaly se bramborových brigád, sběru šípků, bylin, odpadových surovin. Do domova jezdily také četné návštěvy za účelem získávání zkušeností z rodinného typu (Kronika Dětského domova v Konici od šk. roku 1961/1962).

S velkými potížemi se v Konici potýkala bytová komise. Bytová situace byla opravdu tíživá. Žadatelů o byty bylo mnoho, ale bytů bylo málo. Bytová komise nemohla mnohdy vyhovět ani majitelům rodinných domků. O družstevní výstavbu neměli žadatelé bytů zájem (Kronika města Konice od r. 1964, s. 16, 24).

Úkolem MNV v Konici bylo mimo jiné stále sledovat i zdravotní otázku v obci, což vykonával za pomoci obvodního lékaře. Toto bylo řešeno pravidelně na plenárních zasedáních MNV. Byl vypracován plán ozdravných opatření a do jeho realizace byly zapojeny další složky, a to Československý červený kříž, zástupci ROH apod. Byla sledována čistota v obchodech, pohostinstvích za spolupráce dohlížejícího výboru Jednoty. Byl dokončen vodovod, čímž byly vyřešeny potíže s vodou. Dříve, hlavně v letních měsících, bylo vody nedostatek a většina vody v Konici byla závadná. MNV se snažil i o rozšiřování služeb obyvatelstvu. Bylo povoleno 23 soukromých činností v obci, aby tak bylo zamezeno fušerství na tomto úseku. V Konici byly vesměs všechny služby, které zajišťoval jednak

Okresní podnik služeb Prostějov, dále potom výrobní družstvo a Okresní stavební podnik. Zvláštní pozornost věnoval MNV problémům spojeným s výchovou dětí a mládeže. Prostřednictvím školské komise spolupracoval s českým svazem mládeže, školou i s rodiči. Sledoval, aby na kulturní akce, do kina a na taneční zábavy nebyl dovozen vstup jednak mladistvým, pro které byly tyto podniky zakázány, dále osobám, které se provokativně chovaly, zvláště v kině. Vzhledem k tomu, že se v hospodářském životě rozmohly nekázeň, lajdáctví, neodpovědnost, nekvalitní práce a šířily se nešvary jako spekulace některých podniků i jednotlivců, korupce a rozkrádání společenského vlastnictví, zaměřoval se MNV také na otázky jako byl poměr k práci, disciplína a morálka na pracovištích, poměr k socialistickému vlastnictví, jeho ochraň, podpora celospolečenských zájmů, občanské soužití apod. Přípomínky a stížnosti občanů se vyskytovaly hlavně na úseku bytového, zásobování, zajišťování služeb zdravotního a sociálního zabezpečení a občanského soužití (Kronika města Konice od r. 1964, s. 30-56).

6.3.3 Vývoj v letech 1968 - 1989

V srpnových dnech r. 1968 odešlo mnoho lékařů za hranice. Mnozí se nevrátili a lékařů byl proto nedostatek. Také nemocnice v Prostějově už nestačila. Bytová situace zůstávala i nadále tíživá a v oblasti zásobování se stály na nedostatkové zboží fronty (Kronika města Konice od r. 1964, s. 62-63).

K velkým změnám došlo v r. 1970 v dětském domově v Konici, a to především v koncepci domova. Ten byl přebudován na dvě bytové jednotky pro dvě samostatné rodiny – buňky. Jedna bytová jednotka byla v přízemí pro 12 dětí, druhá v I. poschodí pro 13 dětí. Obě bytové jednotky měly samostatný vchod. V každé rodině pečovaly o děti dvě vychovatelky, které rovněž pro děti připravovaly jídlo. Za pomoci Místního národního výboru v Konici, Národního podniku Kovo zpracujících v Konici a Výboru žen při MNV v Konici byla v akci „Z“ provedena také montáž – instalace ústředního topení. Nová koncepce dětského domova byla slavnostně otevřena – zahájena dne 28.5.1970 za přítomnosti národních výborů, organizací a korporací. Název zněl „Dětský domov Konice“, jeho provozovatelem byl ONV, odbor školství v Prostějově. Ve školním roce 1971/72 došlo ke změně věkového rozmezí dětí přijímaných do dětského domova, a to od 2 do 20 let a od r. 1975 dokonce od 2 do 24 let. Děti žily podle nové koncepce ve dvou heterogenních buňkách. Buňky přiblížily dětem život

co nejvíce způsobu života v rodině. 2 vychovatelky se střídaly po 24 hodinách. Ve školním roce 1972/73 byla kapacita snížena na 20 dětí. Rodiče dětí umístěných v dětském domově povinně platili ošetrovné – výživné, které jim stanovil okresní soud dle jejich příjmů a vyhlášky o placení ošetrovného z roku 1967. Celá výchovná činnost byla řízena ročním, měsíčním plánem, osnovami a nástinem programu komunistické výchovy a mimotřídní výchovy. Výchova byla uplatňována v důsledku závěrů XIV. sjezdu KSČ. Prosazována byla důsledně výchova k socialistickému vlastenectví a proletářskému internacionalismu, bylo rozvíjeno uvědomělé přátelství k Sovětskému svazu i k ostatním zemím socialismu. Předepsaná kvalifikace pro vychovatelky byla Pedagogická škola – obor vychovatelství nebo učitelská (středoškolské vzdělání). Dětský domov měl také stabilní kruh přátel, a to např. Kovožpracující družstvo Konice, Jednotné zemědělské družstvo „Úsvit“ Budětsko, Drůbežářské podniky Přemyslovice. Tito podporovali děti hmotně i po stránce výchovné (zvali je do divadla, kina, na besídky, výlety) (Kronika Dětského domova v Konici od šk. roku 1961/1962).

Sociálně zdravotní komise při MNV věnovala péči přestárlým občanům a sociálně slabým důchodcům. K zajištění péče o přestárlé občany se jednalo o domu stálé pečovatelské služby. O občany, kteří museli být ošetřováni, se staraly pečovatelky. Starým občanům s nízkým důchodem byla poskytována finanční výpomoc. Např. v r. 1972 byla tato pomoc poskytnuta 84 důchodcům v celkové částce 16800 Kč., v r. 1975 29 důchodcům v celkové částce 16000 Kč, v r. 1976 žilo v Konici 485 důchodců, z toho 113 sociálně slabých, jednorázová pomoc byla poskytnuta 22 z nich ve finanční částce 200-300 Kč. V r.1979 byla tato výpomoc poskytnuta sociálně slabým důchodcům, jejichž důchod nepřesahoval 600 Kč, u manželských dvojic 1100 Kč. Tuto výpomoc zajišťovala sociálně zdravotní komise (Kronika města Konice od r. 1964, s. 80-145). K 1.1.1982 bylo ve městě 488 důchodců, z toho 99 manželských dvojic. Sociálně slabých bylo 122, z toho 19 manželských dvojic. Po úpravě důchodů, kdy jednotlivec dostal nejméně 880 Kč a dvojice 1500 Kč, byl proveden nový soupis. K 31.3. 1982 bylo v Konici 495 důchodců, z toho 98 manželských dvojic. Z toho 109 sociálně slabých a přestárlých a 18 manželských dvojic. – ONV uvolnil pro sociálně slabé a přestárlé 31.000 Kč, pak 10.000 Kč z MěNV (Kronika města Konice od r. 1964, s. 265).

Nová školská koncepce kladla také zvýšený důraz na předškolní přípravu dětí. Po otevření nové Základní devítileté školy se podařilo zajistit k 15.1.1977 otevření dvou tříd mateřské školy v bývalé budově Základní devítileté školy ve Fučíkově ulici. Stále se však

nedařilo plně uspokojit požadavky obyvatel na umístění dětí do jeslí. Potřeba nových jeslí byla stále akutnější, neboť se zvyšoval počet dětí v „jeslovém“ věku. Bylo tedy jednáno s farním úřadem o odprodeji farské zahrady, na jejímž pozemku měly jesle stát (Kronika města Konice od r. 1964, s.130,142).

Zdravotní péči o obyvatele zajišťovalo Zdravotnické středisko v Konici, které bylo součástí polikliniky. Bylo zde poskytováno základní zdravotní ošetření a služba obvodního lékaře. Péči o děti do 15 let zabezpečovala dětská obvodní lékařka. Dále zde působil ženský odborný lékař a zubní lékař. Mimo to zde působila řada odborných ambulancí, většinou 1-2 x týdně. Např. v r. 1978 měla dopravní zdravotní služba 6 vozů. Počet obyvatel, připadající na zdravotní obvod byl 3100, dětí do 15 let 735, důchodců nad 60 let 581. Průměrný počet vyšetřených za jeden den v ordinaci obvodního lékaře byl asi 50 osob (Kronika města Konice od r. 1964, s.139- 140). Lékařská služba první pomoci fungovala v Konici v pondělí až pátek od 16.30-8.00 hod. ráno, v sobotu a v neděli nepřetržitě. Zubní pohotovost byla jen v Prostějově (Kronika. města Konice od r. 1964, s. 225).

V r. 1980 byly při MěNV vytvořeny tyto komise: finanční, sociálně-zdravotní, výstavby, pro mládež a tělesnou výchovu, pro ochranu veřejného pořádku, pro místní hospodářství, kultury a školství, výbor lidové kontroly, protialkoholní sbor, sbor pro občanské záležitosti (Kronika města Konice od r. 1964, s. 150).

Komise sociálně zdravotní a pro obchod čítala 9 členů. Vedla seznamy důchodců a sociálně slabých důchodců. Podle toho seznamu dostávala i nadále od ONV jednorázovou doplňkovou výpomoc pro přestárlé a sociálně slabé občany. Dále se komise starala o zásobování ve městě, o umístění dětí do mateřské školy a do jeslí, oboje byly přeplněné, zvláště jesle, přibíraly se jenom nutné případy, vedla pořadník dětí do jeslí, sledovala vyvažování v restauraci Jednota pro důchodce. Město se proto také intenzivně staralo o výstavbu nových jeslí na pozemku farní zahrady. Komise měla na starosti také zdravotní situaci ve městě. Sledovala zdravotní obvod Konice I a ambulance polikliniky. Stav nebyl vždy uspokojivý (Kronika města Konice od r. 1964, s. 156-157,202).

V r. 1982 byly na základě zvýšených pravomocí střediskových obcí a MěNV ustaveny nové komise MěNV v Konici, jak uložil ONV v Prostějově. Při tom bylo nutno provést i v některých jiných komisích změny, aby nově zvolené komise odpovídaly požadovanému počtu poslanců. Nově byly ustaveny správní komise pro ochranu veřejného pořádku a správní

komise péče o rodinu a děti (Kronika města Konice od r. 1964, s. 257). Komise péče o rodinu a děti sledovala chování dětí o prázdninách, zvláště z rozvrácených manželství. Spolupracovala nejvíce se Svazem žen, Protialkoholním sborem, Komisí pro ochranu veřejného pořádku, Komisí pro školství a kulturu a se závodem Oděvního průmyslu (Kronika města Konice od r. 1964, s. 326-327). Komise péče o rodinu a děti se scházela jedenkrát za měsíc a zabývala se těmito otázkami: podle pokynů ONV vedla seznam dětí z rozvedených a neúplných rodin a z rodin, kde probíhalo rozvodové řízení, vedla seznam rodin, kterým musela být věnována mimořádná péče (pro přestupky dětí, špatný prospěch a chování). Zabývala se prevencí ochrany mládeže před škodlivými vlivy a za tím účelem spolupracovala s Komisí pro školství a kulturu. Tato komise měla předsedu a členy stejné jako Správní komise péče o rodinu a děti. Správní komise péče o rodinu a děti sledovala chování zvláště o prázdninách, na tanečních zábavách a v rozvrácených rodinách, hlavně narušenou výchovu a to i represivně: napomínání, dohled a stanovení omezení proti škodlivým hnutím a vlivům na výchovu. Spolupracovala i s dalšími komisemi MěNV a složkami NF (Kronika města Konice od r. 1964, s. 266). Správní komise péče o rodinu a děti se scházela podle potřeby k řešení problémů ve výchově dětí, které bylo nutno projednat a řešit rozhodnutím správní komise (Kronika města Konice od r. 1984, s. 72-73).

Protialkoholní sbor sledoval boj proti alkoholismu, zásobování nealkoholickými nápoji a spolupracoval s komisí pro ochranu veřejného pořádku. Prováděl propagaci nejen ve škole, ale i v závodech (letáky). Ovšem i boj proti kouření.

V oblasti sociální péče v Konici hrály významnou roli i průmyslové podniky, které zde působily a staraly se o své pracující. Mezi nejdůležitější podniky patřily: Moděva Konice, Oděvní průmysl Prostějov, závod Konice 17, Mechanika Prostějov – střediska v Konici: středisko 10 opravna čerpadel, středisko 11 – provozovna u železničního nádraží – výroba vah, Okresní stavební podnik Prostějov, byla tu střediska: malířů a natěračů, klempířů a pokrývačů, stolařů, zámečnicků, zedníků a obkladačů. Cíl -výrobní družstvo invalidů Prostějov (bývalá Kožetvorba Konice) a další (Kronika města Konice od r. 1964, s. 177-182).

Moděva měla od 1.1.1982 ve vlastní péči mateřskou školu v Konici s kapacitou 73 dětí, v níž bylo umístěno 10 dětí členů. Kolektivy BSP měly uzavřené patronátní smlouvy se 4 mateřskými školami, pro něž pořizovaly hračky a pomůcky. Z fondu kulturních a sociálních potřeb družstvo poskytovalo svým zaměstnancům návratné půjčky na stavby, opravy a koupi rodinných domů, družstevních bytů a nábytku (Kronika města Konice od r. 1964, s. 299-300). Družstvo se podílelo finančně i na stavbě jeslí. Všichni zaměstnanci využívali závodního

stravování. Členové dostávali poukazy na tuzemskou i zahraniční rekreaci. Bylo pamatováno i na životní jubilea a na důchodce (Kronika města Konice od r. 1964, s. 370-372). Věnovali peníze také na fond solidarity. Jednotlivé BSP uzavíraly socialistické závazky a na jejich podkladě byl vyhlášen celodružstevní závazek (Kronika města Konice od r. 1984, s. 34).

Závodní výbor ROH Oděvního průmyslu přispíval zaměstnancům finanční částkou na pionýrské tábory, organizoval zájezdy pro děti, kulturní a sportovní akce, zájezdy pro dospělé, rekreace a ambulantní léčení. Závod Oděvního průmyslu měl uzavřeny patronátní smlouvy s MěNV v Konici o provozu jeslí, se Základní školou v Konici (Kronika města Konice od r. 1984, s. 96-97). Hlavním posláním výrobního družstva invalidů CÍL bylo poskytovat pracovní příležitosti zdravotně postiženým občanům. V družstvu pracovalo 72% zdravotně postižených z 1200 členů (Kronika města Konice od r. 1984, s. 100).

V Konici byly v provozu dvě mateřské školy:

1. mateřská škola- ve školním roce 1984/85 pracovaly v mateřské škole 4 učitelky (včetně ředitelky), 3 kuchařky, vedoucí stravovny, 2 uklízečky a 1 topič. Bylo zapsáno 63 dětí. Děti byly 1x v roce prohlédnuty školním lékařem a 2 x za rok zubním lékařem. Stravovna 1. mateřské školy vařila obědy a svačiny i pro děti 2. mateřské školy. V lednu 1985 proběhla kontrola hygieničkou, která stanovila maximální kapacitu školy na 45 dětí.

2. mateřská škola – ve školním roce 1984/85 chodilo do mateřské školy 87 dětí a pracovalo zde 6 učitelek. Svačiny a obědy se dovážely z 1. mateřské školy. Školu navštěvoval dětský lékař. Děti byly kontrolovány i zubní lékařkou.

Jesle MěNV Konice – v jeslích pracovalo 7 sester, z toho 4 odborné a 3 pomocné. V roce 1985 chodilo do jeslí 32 dětí ve věku od 6 měsíců do 3 let. Děti byly z Konice i z okolních obcí. Dětem se věnovala lékařská péče. Lékař prováděl prohlídky 4 hodiny týdně. Jídlo se vařilo v jeslích. Byla to přesnídávka, oběd a svačina. Zaměstnanci jeslí byli zapojeni do brigádnických akcí na dostavbu nových jeslí (Kronika města Konice od r. 1984, s. 88-89).

V r. 1985 došlo k personální změně na pozici ředitelky DD. Od 1. února 1985 se stala ředitelkou domova s. Jitka Sehnalová ml. (provdaná Greplová). Ředitel Josef Tománek odešel do starobního důchodu. Od 1. února 1986 nastoupila s. ředitelka Jitka Greplová na mateřskou dovolenou a ředitelkou se stala s. Květoslava Hrazdírová. Od 1. srpna 1987 nastoupila do funkce zastupující ředitelky PaedDr. Eva Hanyková. Byla do funkce ustanovena odborem školství ONV v Prostějově po dobu mateřské dovolené kmenové ředitelky s. Greplové.

Soudružka ředitelka PaedDr. Eva Hanyková byla přeložena na funkci ředitelky do DD v Plumlově a na místo zastupujícího ředitele do DD v Konici byl od 1. září 1988 ustanoven s. PaedDr. Zdeněk Ludvík, který přešel z Výchovného ústavu ve Střílkách. 31.5.1989 se vrátila z mateřské dovolené s. ředitelka J. Greplová (Kronika Dětského domova v Konici od šk. r. 1987/1988).

S účinností od 1.1.1986 došlo k územní změně – ke sloučení dalších obcí - Konice, Březsko, Ochoz, Budětsko, Nová Dědina, Čunín, Křemenec, Runářov - v obec, pro kterou byl stanoven název Konice. Obec měla po provedené změně tyto části: Březsko, Budětsko, Čunín, Konice, Křemenec, Ladín, Nová Dědina, Ochoz, Runářov, Slavíkov, Zavadilka (Kronika města Konice od r. 1984, s. 131). Počet obyvatel se po této změně téměř zdvojnásobil (Kronika města Konice od r. 1984, s. 138). Po sloučení Konice a integrovaných obcí byly zřízeny občanské výbory. Pracovaly na úseku politickoorganizační činnosti, zvelebení města, služeb dopravy a obchodu, školství, kultury a tělovýchovy, zdravotní a sociální péče, ochrany veřejného pořádku. Občanské výbory pracovaly podle vlastních plánů práce, které vycházely z hlavních úkolů MěNV. Jejich schůze se konaly jednou měsíčně. Zvoleno bylo 13 občanských výborů (z toho 5 v Konici a 8 v jejích částech). Nadále fungovaly všechny komise zřízené při MěNV Konice (Kronika města Konice od r. 1984, s. 156).

Komise péče o rodinu a děti spolupracovala především s Komisí kulturně školskou, společně s ní se účastnila kontrol na tanečních zábavách, vykonávala kontroly v pohostinstvích, v kině (při promítání filmů mládeži do 18 let nepřístupných), hodnotila chování sledovaných dětí a mladistvých, projednávala a navrhovala opatření u dysfunkčních rodin, směřující ke zlepšení poměrů v rodině (výchovných, sociálních, zdravotních a hygienických, zpracovávala zprávy pro potřebu soudů, veřejné bezpečnosti a orgánů péče o děti ONV. Nejvíce problémů bylo v rodinách, které přišly do Konice za zaměstnáním na Státní statek. Byly to většinou problémové rodiny, kde byla narušena i výchova dětí. Komise úzce spolupracovala s pověřenými důvěrníky péče o děti, které na návrh MěNV jmenoval ONV a kteří byli zastoupeni ve všech občanských výborech města Konice (Kronika města Konice od r. 1984, s. 152). Do komise byli pravidelně zváni aktivisté z jednotlivých částí Konice. V komisi byl zástupce základní školy, dětská lékařka, zástupce oddělení veřejné bezpečnosti. Komisi sloužil seznam tzv. „ohrožených dětí“, ve kterém se ocitly děti, jejichž rodiče byli rozvedeni nebo v rozvodovém řízení, dále děti, které se dopustily závažnějšího přestupku, který byl vyšetřován veřejnou bezpečností. Komise pak pravidelně sledovala, jak bylo o tyto děti postaráno. Pokud se vyskytly nedostatky ve výchově dětí, komise prováděla

pohovory s rodiči. Součástí práce komise byla i pomoc sociálně slabým rodinám a především osamělým matkám. V takových případech komise po prošetření příjmů rozhodovala o vyplacení sociálních dávek buď jednorázových nebo opakovanou formou (Kronika města Konice od r. 1984, s. 312). Správní komise péče o rodinu a děti se zabývala projednáváním závažnějších a naléhavých problémů. O zdravotní stav dětí v základní škole pečovali 2 dětské lékařky a zubní lékařka (Kronika města Konice od r. 1984, s. 171-172)

Komise sociálně zdravotní pracovala podle plánu, který byl vždy vypracován na pololetí. V oblasti sociální byly vypláceny jednorázové výpomoci pro sociálně potřebné a přestárlé občany města. Na návrh komise byly občanům dále odborem sociálních věcí ONV Prostějov vypláceny opakované příspěvky, které sloužily na zvýšené náklady dietního stravování a úsluhy v rámci meziobčanské výpomoci při bezmocnosti občanů. Další sociální výpomocí bylo poskytování finančních prostředků na stravování. Průběžně byly vyřizovány žádosti o umístění v domově důchodců. O poskytování zdravotních služeb byla pravidelně 1 x ročně podávána zpráva plenárnímu zasedání. Komise rovněž projednávala žádosti o umístění dětí v jeslích. Vzhledem k dostatečné kapacitě v nových jeslích, které byly pro 55 dětí, nebyly problémy s umístěním v tomto zdravotnickém zařízení. Komise se průběžně zabývala problematikou zásobování, poctivostí prodeje, dodržování prodejní doby. Dá se říci, že na tomto úseku se vyskytovalo nejvíce problémů, vzhledem k výkyvům v zásobování, dále nedostatečnému personálnímu obsazení obchodů a tím i jejich častému zavírání z důvodu nemoci, přejímky zboží, nákupu ve velkoobchodech apod. (Kronika města Konice od r. 1984, s. 225-226).

V rámci Národní fronty pracoval v Konici Svaz invalidů. Sdružoval zdravotně postižené občany z Konice a dvaceti obcí z okolí. V roce 1987 měla organizace 64 členů s různým zdravotním postižením a byla organizací tzv. smíšenou. Byli zde členové tělesně, zrakově, sluchově i vnitřně postižení. I tyto občany pracovali. Pečovali o okolí svých domovů, pomáhali při úklidu veřejného prostranství (Kronika města Konice od r. 1984, s. 272).

SHRNUTÍ

Šestá kapitola zachycuje období od roku 1945 do roku 1989. Po 2. světové válce postupně přebrala politickou moc ve státě Komunistická strana Československa, která svými opatřeními začala zásadně měnit podobu státu. Své pozice ještě více upevnila v únoru 1948 a pod taktovkou Sovětského svazu přistoupila k budování totalitního politického systému. Přijala řadu zákonů a zahájila likvidaci soukromého sektoru národního hospodářství. Zhoršení životní úrovně obyvatelstva přinesla v r. 1953 měnová reforma. Vývoj směrem k centralizaci potvrdila i nová, socialistická ústava z r. 1960. Byla budována rovnostářská společnost charakterizovaná uniformitou příjmů, uniformitou spotřeby a dostupností služeb pro všechny. Pokus o reformu socialismu byl v roce 1968 zmařen vpádem vojsk Varšavského paktu. Období let 1970-89 se vyznačovalo naprostou absencí právního stavu. Na protest proti režimu byl založeno hnutí Charta 77. Politický útlak v zemi skončil tzv. sametovou revolucí v r. 1989.

V prvních letech po 2. světové válce byla sociální politika v našem státě zprvu podobná sociální politice západoevropské. Ze Sovětského svazu však byl převzat model centrálního plánování i v oblasti sociální politiky a sociální péče. Znárodněním výrobních prostředků se předpokládalo, že se navždy odstraní nezaměstnanost, chudoba, třídní rozdíly a sociální problémy, které je doprovázejí. Sociální problémy byly chápány jako pouhé přežitky kapitalismu, které automaticky zaniknou, jakmile zvítězí socialismus. Stát v čele s KSČ převzal podstatnou část majetku jedinců i korporací včetně církví a převzal i privátní fondy důchodového, sociálního, nemocenského a úrazového pojištění a připojištění. Tím na sebe přebral sociální ochranu a sociální zabezpečení veškerého obyvatelstva. Sociální péče byla plně závislá na státních úřadech, které ji financovaly a organizovaly. Sociální péči se nevěnovala velká pozornost. Realizátory všech rozhodnutí byly národní výbory. Charita v tomto období postupně ztratila možnost působit v sociální oblasti. Souběžně probíhaly změny i v sociálním školství, kde došlo ve velké míře k redukci sociálních škol.

K formulaci nové koncepce sociální politiky a znovuoobnovení sociální péče včetně obnovení sociálního školství došlo až v druhé polovině šedesátých let. V období tzv. normalizace spadalo sociální zabezpečení především do působnosti ministerstva práce a sociálních věcí. Dávky důchodového zabezpečení spadaly pod Úřad důchodového zabezpečení. Služby sociální péče a dávky poskytovaly národní výbory. Při nich byly zřízeny posudkové komise sociálního zabezpečení, dávkové komise a komise péče o rodinu a děti. Byla rozšířena pečovatelská služba o staré lidi. Začínaly se objevovat domovy soustředěné

péče pro staré lidi, byly školeny geriatrické sestry pro práci v terénu, vznikaly geriatrické ambulance a denní stacionáře pro staré lidi. Mnohé sociální služby poskytované státní správou se v posledních letech „normalizace“ přesouvaly na závody, kde vznikaly odbory péče o pracující. Ke změnám došlo i v Charitě. V roce 1988 založil pražský arcibiskup František kardinál Tomášek Výbor křesťanské pomoci. Postupně vznikaly podobné výbory v některých farnostech na území celé republiky.

Také Místní národní výbor v Konici začal po svém vzniku pracovat na úpravě a obnově města. V oblasti sociální péče zpočátku pokračovala tradice vánočního stromu na náměstí a byly obnoveny i sbírky na Československý červený kříž. V r. 1947 byla zřízena záchranná stanice, v roce 1952 byly dány do provozu jesle, roku 1953 byla v Konici dobudována porodnice a dokončen i Okresní ústav národního zdraví. V r. 1960 byly rozšířeny jesle a zavedeno také stravování důchodců, kteří dostávali obědy za velmi nízké ceny. Porodnice v Konici byla zrušena a místo ní zřízena poliklinika. K velkým změnám v péči o děti došlo v r. 1961 i v dětském domově, a to s příchodem nového ředitele s. Tománka. Ten se rozhodl z domova, plnicího především funkci zaopatřovací bez zřetele na citovou výchovu, vybudovat dětský domov rodinného typu. Při národním výboru byly od 50. let zřizovány stálé komise, jejichž počet, názvy a náplň činnosti se v průběhu let měnily a postupně se staly samostatnými pomocnými orgány MNV. Komise pracovaly podle předem připraveného plánu. Svou činnost v různých oblastech rozšiřoval i Výbor žen, který měl patronát nad jeslemi a dětským domovem. V průběhu let docházelo ke změnám kapacity a věkového rozmezí dětí umístěvaných v dětském domově a také jejich činnosti, tak aby odpovídala požadavkům doby. V r. 1970 byla změněna i koncepce domova. Ten byl přebudován na dvě bytové jednotky pro dvě samostatné rodiny – buňky.

Z komisí ustavených při národním výboru se sociální péči zabývala především sociálně-zdravotní komise, která se věnovala péči o přestárlé občany a sociálně slabé důchodce, a komise péče o rodinu a děti, která pečovala o děti z rozvedených a neúplných rodin a o rodiny, kterým musela být věnovaná mimořádná péče. Zabývala se prevencí ochrany mládeže před škodlivými vlivy. V oblasti sociální péče hrály významnou roli i průmyslové podniky, které zde působily a staraly se o své pracující. Mezi nejdůležitější podniky patřily: Moděva, Oděvní průmysl, Mechanika, Okresní stavební podnik, Cíl -výrobní družstvo invalidů a další. CÍL poskytoval pracovní příležitosti zdravotně postiženým občanům. Tyto podniky měly mimo jiné také patronáty nad školou, mateřskými školami, jeslemi, dětským domovem.

7 ČESKÁ SPOLEČNOST OD ROKU 1989 PO SOUČASNOST

7.1 Politický a hospodářský vývoj společnosti

Roznětkou výbuchu nahromaděné nespokojenosti obyvatel se stalo brutální rozehnutí demonstrace, kterou na pátek 17. listopadu 1989, den 50. výročí poprav devíti českých představitelů studentského hnutí a uzavření vysokých škol nacisty, svolaly nezávislé studentské iniciativy a zaštitil Městský výbor Socialistického svazu mládeže. Pobouření veřejnosti vystupňovala ještě falešná, zřejmě tajnými službami vyrobená zpráva o zabití jednoho studenta policií. (Pozadí akce 17. listopadu není stále ještě objasněno, co si od ní někteří aktéři slibovali a jak k něčemu takovému mohlo vůbec dojít, se můžeme jen domýšlet.) Obyvatelstvo začalo téměř okamžitě písemnými protesty hromadně odsuzovat tento záměr, žádalo jeho vyšetření, někdy i revizi některých prvků dosavadní politiky. Od násilí se opatrně distancovaly i části oficiálních struktur. Veřejným vypovězením boje komunistickému režimu se stala stávka studentů vysokých a částečně i středních škol a divadel. Stávky tak zahájily tzv. něžnou či sametovou revoluci, jak pojmenovali západní novináři pád komunismu v Československu, charakteristickou tím, že místo na násilné prostředky spoléhala na informační a propagační působení. Jako představitel opozičního hnutí se vytvořilo Občanské fórum, reprezentující široké názorové spektrum obyvatel. Na Slovensku se pak obdobným způsobem konstituovala Verejnost' proti násiliu. I když se do politického života vrátil opět Alexander Dubček a další příslušníci generace z roku 1968, roli všemi uznávané autority převzal Václav Havel. Na mimořádném zasedání Ústředního výboru KSČ dne 24. listopadu podalo demisi Jakešovo vedení a odstartovalo tím ústup komunistů od moci. Pod tlakem opozice odstoupil 10. prosince z prezidentského úřadu Gustáv Husák, který však ještě krátce před abdikací jmenoval tzv. vládu národního porozumění. V nové vládě získali převahu exkomunisté, zvláště zástupci Občanského fóra a Verejnosti proti násiliu. Zrušením ústavního článku o vedoucí úloze komunistické strany ztratila KSČ dosavadní politický monopol a její vedení muselo souhlasit i s odvoláním řady svých poslanců ze zákonodárných sborů. Transformované Federální shromáždění, jehož předsedou se stal později Alexander Dubček, zvolilo 29. prosince 1989 prezidentem Václava Havla. Nová vláda začala s přípravou ekonomické reformy. Hlavním úkolem vlády však byla postupná změna právního řádu a příprava demokratických voleb. Konaly se již 8. a 9. června 1990. S převahou zvítězilo Občanské fórum v českých zemích, na Slovensku pak překvapivě

Verejnosť proti násiliu. Nové Federálne shromáždění zvolilo 5. července prezidentem České a Slovenské Federativní Republiky (jak zněl od jara 1990 nový oficiální název Československa) opět Václava Havla (Bělina, 2003, s. 309-310).

Hlavní politický zápas po volbách roku 1990 se soustřeďoval kolem dvou problémů: pojetí ekonomické reformy a uspořádání vztahů mezi Čechy a Slováky. Byla přijata Klausova koncepce hospodářské transformace. Projekt ekonomické reformy, jak jej vypracoval Václav Klaus a jeho tým, spočíval na zdůraznění jedinečného významu soukromého vlastnictví, podnikatelské aktivity, konkurenčního prostředí a maximální možné redukci státních výdajů. V rámci uplatňování této koncepce byla postupně zrušena omezení v oblasti zahraničního obchodu, třikrát devalvována koruna a uvolněny ceny. Masivní cenový liberalizační náraz, uplatněný od 1.1.1991, vedl k prudkému znehodnocení úspor obyvatelstva a fakticky suploval politicky neúnosnou měnovou reformu. Téměř souběžně začal rozsáhlý proces privatizace státního majetku. V tzv. malé privatizaci šlo o malé provozovny obchodu a služeb, ve velké privatizaci pak o větší závody. K urychlení procesu přispěla i kupónová privatizace, zahájená na sklonku roku 1991, v níž každý občan starší 18 let mohl prostřednictvím kupónové knížky získat za 1035 Kč akcie vybraných privatizovaných podniků. K podpoře privatizace směřovaly též restituce, jejichž smyslem bylo vrátit nemovitý majetek, odňatý po 25. únoru 1948 z různých příčin komunistickým režimem, zpět původním majitelům nebo jejich dědicům (Bělina, 2003, s. 311-314).

7.1.1 Hospodářská reforma a její důsledky

Důsledky radikální reformy tíživěji pocítilo méně vyvinuté Slovensko. Zklamání z hospodářského vývoje jen umocnilo vypjaté národní pocity velké části slovenského obyvatelstva. Republikové vlády přebíraly stále větší odpovědnost, což byl i důsledek přijetí tzv. kompetenčního zákona, omezujícího pravomoci federace. Rostoucí nezávislost na federaci však znamenala, že se republikové vlády vzdalovaly i sobě navzájem. Československá republika se začala neodvratně rozdělovat (Bělina, 2003, s. 314-315).

Československé zahraniční politice se podařilo vymanit stát z vlivu všech závislostí na Sovětském svazu. Přispěla k likvidaci Varšavské smlouvy i Rady vzájemné hospodářské pomoci. Československý stát se stal členem mnoha významných mezinárodních organizací, např. Mezinárodního měnového fondu a Rady Evropy. Dne 5. – 6. června 1992 se konaly

volby, které de facto rozhodly o dalším osudu Československa. Na Slovensku v nich zvítězily levicově orientované strany. Nejlepšího výsledku dosáhlo Mečiarovo Hnutí za demokratické Slovensko. V českých zemích zvítězila Občanská demokratická strana (Bělina, 2003, s. 315).

„Dne 25. listopadu 1992 rozhodlo Federální shromáždění po předcházejícím vleklém státoprávním jednání překvapivě hladce o zániku Československa k 31. prosinci 1992. O tři týdny později, 16.12. schválil český parlament ústavu samostatného českého státu. Do jeho čela byl zvolen jako první český prezident opět Václav Havel. Od 1.1. 1993 se na mapě Evropy objevily dva nové samostatné státy: Slovenská republika a Česká republika, zahrnující teritoria bývalých zemí Koruny české a pokračující v tradicích více než tisíciletého českého státu“ (Bělina, 2003, s. 316).

„Byla rozdělena měna – v ČR česká koruna. V květnu-červnu 1996 se v ČR konaly 1. parlamentní volby. Po volbách byla sestavena paritní vláda. Premiérem se stal Václav Klaus. Další politický vývoj až do současnosti můžeme charakterizovat hlavně střídáním Občanské demokratické strany a České strany sociálně demokratické coby převažujících sil Poslanecké sněmovny a sestavovatelů vlády. 18.12.1996 se konala ustavující schůze Senátu ČR jako druhé komory českého Parlamentu a jeho předsedou byl zvolen Petr Pithart (Sochrová, in Pašová, 2011, s. 59).

Dne 2. 2. 2003 Václav Havel skončil v prezidentském úřadu. Novým českým prezidentem byl dne 28. 2. 2003 zvolen Václav Klaus (Kronika města Konice od r. 1993, s. 158).

„V r. 2003 schválila Česká republika v referendu také svůj vstup do Evropské unie, který se uskutečnil 1. května 2004“ (Pašová, 2011, s. 59). Ve dnech 12.-13.6. 2004 se v ČR konaly také historicky první volby do Evropského parlamentu (Kronika města Konice od r. 1993, s. 170).

Dne 8. 3. 2013 se stal novým českým prezidentem Miloš Zeman, který byl zvolen v historicky první přímé volbě prezidenta v České republice a vystřídal tak Václava Klause.

7.2 Vývoj sociální péče

7.2.1 Vývoj po roce 1989

„Jako jedna z priorit oboru se jevila záhy po politickém převratu obnova vzdělávání v sociální práci na vysokoškolské úrovni a reforma dosavadního vzdělávání na úrovni středoškolské. Současně se začaly objevovat sociální problémy nové nebo v minulém období okrajové, jejichž řešení bylo třeba teprve hledat, či modifikovat modely práce vyzkoušené v jiných zemích“(Matoušek, 2007, s. 151).

Po revoluci se i u nás otevřela možnost zakládat nestátní sociální a zdravotní ústavy. Právními subjekty, které jako první využily této možnosti, byly církve a občanská sdružení. Sdružení zakládala v prvních letech po revoluci hlavně ambulantní zařízení: stacionáře a speciální školy. Teprve později si některá sdružení troufla i na otevření pobytových ústavů. Také restituce a privatizace daly vzniknout novým ústavům. Většina z nich se opírala o náplň, kterou měl ústav již dříve, ale formy práce se však měnily (Matoušek, 1999, s. 50).

Po celonárodní revoluci v roce 1989 nastal obrat i v České katolické charitě. Začátkem roku 1990 se změnilo na popud biskupa Antonína Lišky vedení České katolické charity v Praze a v květnu 1990 se poprvé setkali budoucí diecézní pracovníci Charity, kteří měli za úkol povzbudit vznik a vývoj farních a oblastních charit. Ty vznikly na mnoha místech právě z Výborů křesťanské pomoci (<http://old.charita.cz>).

V roce 1990 olomoucký arcibiskup František Vaňák obnovil Arcidiecézní charitu Olomouc a 1. ledna 1997 ostravsko-opavský biskup František Václav Lobkowicz založil Diecézní charitu ostravsko-opavskou. V brněnské diecézi začala působit od roku 1991 střediska ošetřovatelské služby v domácnostech, která postupně přešla pod správu oblastních charit. V roce 1992 obnovil brněnský biskup Mons. Vojtěch Cikrle Diecézní charitu Brno. Postupně vznikaly jednotlivé oblastní charity (<http://brno.charita.cz/>). Podle nových stanov, které jsou v platnosti od 1. prosince 1993, je Česká katolická charita, jako účelové zařízení římskokatolické církve, sdružením diecézních a arcidiecézních charit v České republice. Sekretariát České katolické charity zajišťuje servisní činnost pro diecézní a arcidiecézní Charity a má nadále pod svou správou Charitní domovy pro duchovní a řeholnice na území České republiky (<http://old.charita.cz>).

7.2.2 Obnova a rozvoj vzdělávání v sociální práci

Protože určité základy k reformě vzdělávání v sociální práci byly neformálně - tajně položeny již za minulého režimu, podařilo se v popřevratové době obnovit poměrně rychle vysokoškolskou výuku sociální práce paralelně na Karlově univerzitě v Praze a na Masarykově univerzitě v Brně. V Bratislavě vznikla první katedra sociální práce při Pedagogické fakultě Univerzity J. A. Komenského. Potřeba vysokoškolsky kvalifikovaných sociálních pracovníků byla tak výrazná, že se v následujících letech formovala podobná pracoviště i na univerzitách v Olomouci, Ostravě, Českých Budějovicích, Plzni, Ústí nad Labem a Hradci Králové. Ještě později byl vysokoškolský studijní obor založen na vysokých školách v Liberci a Pardubicích. Odbornou úroveň těchto kateder i množství nově vznikajících vyšších odborných škol formou neoficiální akreditace garantovala nově založená Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Opírala se o Minimální standardy vzdělávání v sociální práci, které byly pod vedením I. Tomeše vytvořeny ve spolupráci zahraničních a tuzemských expertů zastupujících zaměstnavatele, vzdělavatele a profesní organizace (Matoušek, 2007, s. 151).

7.2.3 Nové sociální problémy

Mezi první sociální problémy, které přinášela změněná společenská situace, patřily neskrývaná prostituce, potřeba začlenění tisíců vězňů propuštěných po amnestii z výkonu trestu, bezdomovectví a migrace uprchlíků přes naše území na Západ. Do popředí se rychle dostávalo postavení menšin na našem území, otázky sociálního zabezpečení uprchlíků, cizinců, potřeba pomoci ženám zneužívaným sexuálním průmyslem, obětem násilí, zneužívaným a zanedbávaným dětem, drogově závislým, lidem závislým na hracích automatech atd. Hlavními inovačními trendy byly v devadesátých letech snaha o deinstitucionalizaci sociálních služeb, tj. vytváření alternativ k tradiční, většinou ústavní péči, a masivní nástup nestátních organizací (církevních i necírkevních) do sociální péče. Novinkou byly i neprofesionální sociální služby, poskytované dobrovolníky. Po roce 1989 vznikly tisíce nevládních organizací, které se zaměřovaly na sociální a zdravotní problémy a vytvářely alternativy k tradičním formám sociální práce. Mezi státním a nestátním sektorem sociálních služeb vzniklo na počátku devadesátých let pochopitelné napětí, které se postupně zmírňovalo, jak se nově vzniklé organizace jasněji profilyovaly a přesvědčovaly o nutnosti

kooperace. Česká republika usilovala o přijetí do Evropské unie, a proto s ní musela koordinovat svou legislativu, praxi sociálních služeb i výchovu sociálních pracovníků. Současně bylo třeba řešit specifické problémy, které se u nás objevily např. v souvislosti s otevřením hranic a migrací (Matoušek, 2007, s. 152).

V oblasti sociální péče byla přijata řada zákonů a postupně vybudován systém sociálního zabezpečení (viz kapitola č. 1, podkapitola č. 1.3. diplomové práce)

Zájmy profesionálů v ČR hájí Společnost sociálních pracovníků a Komora sociálních pracovníků. V sociální oblasti působí i řada organizací sdružujících instituce stejného typu (např. Asociace linek důvěry, Asociace občanských poraden, Asociace azylových domovů) nebo sdružujících jejich představitele (např. Asociace ředitelů domovů důchodců). V důsledku měnící se společnosti se objevují i nové problémy a problémy známé mění svůj význam. Tyto problémy je třeba nejen evidovat, analyzovat, ale je nutné hledat i nové metody jejich řešení. (Matoušek, 2007, s. 153).

7.3 Vývoj sociální péče v Konici

Dne 7.2.1990 byla ukončena činnost Národní fronty ČSSR. Volby do městského zastupitelstva se konaly 24. listopadu 1990 (Kronika města Konice od r. 1984, s. 409). Od Konice byly odtrženy obce Březsko, Ochoz, Budětsko, pod které spadal Slavíkov a Zavadilka. Stalo se tak na přání občanů těchto obcí (Kronika města Konice od r. 1984, s. 434).

V r. 1992 schválilo městské zastupitelstvo poskytnutí finanční půjčky 100 tisíc Kčs pro lékaře, kteří budou zajišťovat zdravotní služby ve svém soukromém zařízení. Šlo o půjčku bezúročnou, se zahájením splátek od 1.1.1995 a dobou splatnosti 5 let (Kronika města Konice od r. 1984, s. 477). K 30.11.1996 byl movitý i nemovitý majetek konické polikliniky převeden v rámci privatizace zdravotnických zařízení do majetku města Konice, ordinace byly pronajímány privátním lékařům na základě nových nájemních smluv (Kronika města Konice od r. 1993, s. 57).

V r. 1992 byly děti z obou mateřských škol přestěhovány do nové budovy bývalých jeslí (Kronika města Konice od r. 1993, s. 10). Bývalá mateřská škola Na Příhonech byla

v r. 2004 rekonstruována a přestěhovala se do ní základní umělecká škola. Byla provedena také nadstavba mateřské školy ve Smetanově ulici (budova bývalých jeslí) (Kronika města Konice od r. 1993, s. 171).

Od ledna 1998 začalo fungovat v prostorách polikliniky kontaktní místo Pedagogicko-psychologické poradny v Prostějově. Speciální psycholog se dětem věnoval vždy v úterý a středu od 8.00 do 15.00 hod. V Konici byla také uvedena do provozu rychlá záchranná služba (Kronika města Konice od r. 1993, s. 89).

10. dubna 2000 jmenovala městská rada Komisi pro ochranu dětí (7 členů) (Kronika města Konice od r. 1993, s.128).

Od 1.1.2003 se Městský úřad Konice stal Obecním úřadem s rozšířenou působností, přebral řadu agend, které doposud vykonával Okresní úřad Prostějov (Kronika města Konice od r. 1993, s. 159). Úřad sídlí na Masarykově náměstí č. 27, č. 28 a Na Příhonech č. 405. Úřad se nově členil na tyto odbory: 1. Odbor vnitřních věcí, 2. Finanční odbor, 3. Odbor správy majetku města, 4. Odbor výstavby, 5. Odbor životního prostředí, 6. Odbor sociálních věcí, 7. Odbor školství, kultury a tělovýchovy, 8. Odbor dopravy, 9. Obecní živnostenský úřad, 10. Odbor obrany, 11. Odbor informatiky (Kronika města Konice od r. 1993, s. 164).

7.3.1 Dětský domov a jeho vývoj po roce 1989

Po 17. listopadu 1989, kdy se změnila situace v našem státě, změnil se i plán práce vychovatelek v dětském domově v Konici. Z výchovy byla vypuštěna přílišná političnost a zaměřila se především na osobnosti jednotlivých dětí. 1. dubna 1990 se po 15 letech v rámci rehabilitace do DD vrátila i vychovatelka, která se v letech normalizace nemohla z důvodu náboženství do DD a školství po mateřské dovolené vrátit. Výchovná činnost vycházela z ročních plánů. Hlavním úkolem bylo vytvořit dětem vhodné mikroklima a připravit je všestranně pro život. Řízením domova byla pověřena Mgr. Jitka Greplová, až do ukončení nového konkurzního řízení a jmenování nového ředitele. Od 1.8.1992 jím byl jmenován Vlastimil Grepl (rodák z Konice). Dětské domovy u nás zřizovalo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a byly vedeny příslušnými školskými úřady, kterým přidělovalo pro domovy podle schváleného rozpočtu finance. Např. pro rok 1992 bylo normativem určeno na 1 dítě v domově 36600 Kčs.

Od 1.1.1993 přešel DD Konice do právní subjektivity jako rozpočtová organizace. To znamenalo nové velké nároky na vedení – podvojný účetnictví, uzavírání pracovních smluv atd. Přes nátlaky ze strany Dětského diagnostického ústavu na zřízení centrální kuchyně a vlastně návrat k internátnímu typu domova se podařilo stávající systém zachovat. Tím se stal domov patrně jediným domovem na Moravě, ve kterém tety připravovaly i stravu (každá pro svou buňku) a tím se domov maximálně přibližoval přirozenému životu v rodině. V DD pracovalo 9 osob: ředitel, 4 vychovatelky, nepedagogičtí pracovníci: 1 referentka a vedoucí stravování, 1 švadlena, prادلena, pokladní, nákupčí, 1 domovník, údržbář, zahradník, topič, 1 uklízečka 0,5 úvazku. Děti byly umísťovány přes odbor péče o dítě v Prostějově a Dětský diagnostický ústav Brno. Od r. 1999 pracovaly všechny vychovatelky ještě na vedlejší pracovní poměr jako pomocné vychovatelky na úvazek 0,5 – souběžný pracovní poměr (Kronika Dětského domova v Konici od šk. r. 1987/1988).

25. prosince 1998 uspořádal Dětský domov v Konici v konickém zámku koncert u příležitosti 60. výročí trvání domova. Všichni hosté vystoupili zdarma. Výtěžek koncertu byl využit na zájmovou činnost dětí dětského domova v Konici (Zpravodaj Konice 1/99, s. 9).

S účinností od 1.9.1996 je dětský domov Konice právní subjekt, příspěvková organizace, zařazený do sítě škol, předškolních a školských zařízení. Jeho zřizovatelem je Olomoucký kraj. V r. 2000 DD, jako již poslední DD v ČR, neměl centrální kuchyň ani jídelnu, děti si vařily s tetami samy a na obědy chodily do školních jídelen. Žily opravdu jako doma ve větší rodině a to pro ně bylo to nejlepší, co jim domov mohl nabídnout. Domov však musel čelit tlaku vše přizpůsobit nařízením a předpisům a tím vše přeorganizovat a tím se v podstatě vrátit před rok 1969, od kdy tento systém v domově funguje. Vzhledem k tomu, že budova již nevyhovovala novým požadavkům na prostory, hygienu a novému zákonu o zdraví, bylo požádáno o celkovou rekonstrukci budovy. V r. 2002 byla provedena architektonická studie ke komplexní rekonstrukci dětského domova v Konici, o kterou bylo žádáno již od r. 1995. Projekt plánované rekonstrukce zohledňoval požadavky nových směrnic, které omezovaly počet dětí v jedné rodině maximálně na šest až osm. Budova z roku 1912 v minulosti nedoznala výraznějších změn. Pouze v roce 1939 byla rozšířena o malý přístavek a s přechodem na rodinný typ byly nutné drobné vnitřní úpravy. Rekonstrukci měl na starosti investiční odbor krajského úřadu. Od 1.7.2004 byl zřízen nový Dětský diagnostický ústav v Olomouci – Svatém Kopečku, pod nějž spadl i Dětský domov v Konici. Od 1.1.2005 vstoupil v platnost mimo jiné i nový „Školský zákon“ a zákon o pedagogických pracovnících. Změnilo se i pracovní zařazení – pomocná vychovatelka je nyní – asistent pedagoga a je zahrnuta mezi pedagogické pracovníky (Kronika Dětského

domova v Konici od šk. r. 1987/1988). V roce 2010 proběhla dlouho plánovaná a očekávaná celková rekonstrukce domova. „*Stavební úpravy dětského domova zahrnovaly generální rekonstrukci, přístavbu a nástavbu původního objektu. Obě části byly sjednoceny sedlovou střechou, v rekonstruovaných prostorách domova byly vyměněny podlahy, okna a dveře. Celý objekt byl také sjednocen zateplovacím systémem a dostal novou fasádu. Stavba byla provedena během 7 měsíců a stála více než 15,7 milionů korun.*“ (Olomoucký kraj, 2012, s. 2).

V současné době má domov kapacitu 16 dětí ve dvou rodinných skupinách. Domov je určen pro děti od 3 do 18 let. Soud však může ústavní výchovu prodloužit do 19 let. Do domova jsou děti umísťovány na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem. Dítěti je umožněno udržování kontaktu s rodiči, pokud nejsou styky v rozporu se zájmy dítěte. Do domova jsou děti přijímány po projednání s ředitelem výhradně prostřednictvím Dětského diagnostického ústavu Olomouc – Svatý Kopeček. Přijímány jsou především a dle možnosti děti, jejichž věk nepřesáhl 12 roků s předpokladem dlouhodobějšího pobytu. Při přijímání je nutno dodržovat heterogenost a věkovou posloupnost dětských kolektivů v jednotlivých rodinných skupinách (Zpráva o činnosti Dětského domova za šk. rok 2010/2011).

Činnost domova se řídí především zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů v platném znění, vyhláškou č. 334/2003 Sb. v platném znění, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, zákonem č. 561/2004 Sb., zákonem č. 563/2004 Sb. a mnoha dalšími zákony a vyhláškami (Zpráva o činnosti Dětského domova za šk. rok 2010/2011).

Organizační členění a personální zabezpečení domova tvoří:

- ředitel DD (statutární orgán)
- zástupce ředitele (zástupce statutárního orgánu)
- úsek výchovy: vychovatelé, zdravotník DD, asistent pedagoga
- úsek správní: ekonom, pokladník, švadlena, prادلena, uklízečka, domovník
- úsek stravování: vedoucí stravování, nákupčí potravin, vychovatel, asistent pedagoga

Na 0,25 úvazku je v domově zaměstnán sociální pracovník, který vyřizuje administrativu v oblasti příspěvku na péči, přídavků na děti a řešení mnohých problémů se správním řízením. Úsek výchovy – zajišťuje především výkon komplexní výchovně vzdělávací činnosti, přijímání a propouštění dětí, kontrolní, hodnotící, metodickou a poradenskou činnost atd.

Úsek správní – zabezpečuje provoz DD z hlediska úklidu, údržby, vytápění, zajišťuje účetnictví, personální a mzdovou agendu atd.

Úsek školního stravování – zajišťuje nákup potravin, přípravu a výdej stravy a další činnosti.

Poradní orgány: pedagogická rada, operativní porady vedení, metodické sdružení, provozní porady (Vnitřní řád Dětského domova Konice).

Práva a povinnosti dětí umístěných v domově, ředitele domova a osob odpovědných za výchovu jsou uvedeny v zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů v platném znění. Základní organizační jednotkou je rodinná skupina, do které je zařazeno maximálně 8 dětí. Děti jsou do rodinných skupin začleňovány tak, aby byla dodržena heterogenost skupiny různého stáří a pohlaví a nebyly narušeny sourozenecké vazby. V každé skupině pracují 2 pedagogičtí pracovníci, kteří se podílejí na výchovném procesu a na zajištění materiální péče o děti. Vychovatelé pracují podle předem stanoveného harmonogramu služeb. Děti se úměrně svým fyzickým možnostem a věku zúčastní domácích prací v domově např. při vaření, úklidu, praní a údržbě prádla, na zahradě. Starší děti vykonávají domácí práce samostatně v takovém rozsahu, aby se do doby svého propuštění z domova naučily pečovat o své osobní potřeby a základům péče o domácnost. V pracovní dny si každá rodinná skupina připravuje snídani, svačiny a večeře ve vlastní kuchyni, ve volných dnech si připravují celodenní stravu (Vnitřní řád Dětského domova Konice).

Každé dítě má zpracovaný „Individuální program rozvoje osobnosti“. Děti navštěvují různé kroužky, např. sportovní, angličtinu, šachový, junák a další. I přímo v domově mají možnost zapojit se do pravidelných zájmových činností jako jsou např. hudební a pěvecké, manuální zručnosti, stolní tenis. Pravidelně děti jezdí na krytý bazén, divadelní představení, účastní se sportovních a jiných soutěží. V létě jezdí na tábory, na koupaliště, na výlety. V každé rodinné skupině je také počítač, který mohou děti využívat k přípravě na vyučování nebo k zájmové činnosti. (Zpráva o činnosti Dětského domova za šk. rok 2010/2011).

Děti oslovují vychovatele teto, strejdo. Žáci předkládají vychovatelům denně deníček nebo žákovskou knížku, učni 1 x týdně učňovskou knížku. Každé dítě má nárok na kapesné, vyplácené dle zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů v platném znění (Vnitřní řád Dětského domova Konice).

7.3.2 Založení Charity Konice a její další vývoj

V červnu 1993 byla v Konici založena Charita. Její založení vyšlo z iniciativy konického duchovního správce a děkana P. Františka Ptáčka. Právní subjektivita byla udělena konické Charitě olomouckým arcibiskupem v červenci 1993 (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1996, s. 1). Charita sídlila na Přihonech 425 v domě bývalé mateřské školy (Pamětní kniha farnosti Konice s. 276-277). Rada města schválila bezplatné poskytnutí těchto prostor pro Charitu (Kronika města Konice od r. 1993, s. 10). Ředitelkou Charity byla MUDr. Irena Lenfeldová, zubní lékařka. Charita působila mezi starými a nemocnými lidmi v Konici, ale počítalo se i s jejím rozšířením (Pamětní kniha farnosti Konice, s. 276-277). Vznik Charity Konice byl reakcí na potřeby obyvatelstva konického regionu. Poskytovala služby především lidem starým, opuštěným, zdravotně a sociálně postiženým (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1996, s. 1).

První iniciativu vyvíjela společně s Caritás Internationális při organizaci ozdravného pobytu černobylských dětí a při humanitární pomoci utečeneckým táborem v zemích bývalé Jugoslávie (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1996, s.1). Děti přijely na ozdravný pobyt se svou učitelkou, která je vyučovala. Školní vyučování dětí probíhalo na Základní škole v Konici (Pamětní kniha farnosti Konice, s. 276-277). Charita Konice se spolupodílela na sbírce finanční pomoci, trvanlivých potravin a zdravotnického materiálu pro Rwandu. Další humanitární sbírky byly orientovány na Ukrajinu, země bývalé Jugoslávie, Bulharska a Rumunska.

Od roku 1994 provozuje Charita Konice charitní ošetrovatelskou a pečovatelskou službu. V roce 1995 byl za přítomnosti olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera slavnostně otevřen Dům pokojného stáří Ludmírov, jehož byla Charita Konice provozovatelem. Cílem domu byla komplexní péče o starého a nemocného člověka, který již z důvodů zdravotních a sociálních nebyl schopen žít samostatně. Dům sloužil pro 35 klientů. Zřizovatelem tohoto zařízení byla obec, která zrušila zcela nevyhovující a nefunkční dům s pečovatelskou službou a modernizovala jej. Tento objekt převzala Charita Konice na žádost obce Ludmírov k provozování (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1996, s. 6).

V srpnu 1996 byl dispečink Charity přemístěn do domu s pečovatelskou službou a střediskem denní hygieny, ve kterém město Konice zřídilo 10 sociálních bytů pro pečovatelsky a zdravotně potřebné občany (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1996, s. 5). Slavnostní otevření domu s pečovatelskou službou v Konici se uskutečnilo 6.9.1996 (Pamětní kniha farnosti Konice, s. 286). V r. 1996 zaměstnávala Charita Konice 30 zaměstnanců na 25

pracovních úvazků (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1996, s. 2). Charitní ošetrovatelská a pečovatelská služba poskytovala komplexní péči v domácím prostředí v oblasti zdravotní (spolupráce zdravotních sester a ošetřujících lékařů), ošetrovatelské (osobní hygiena a ošetrovatelské úkony), sociální (dovoz obědů, nákupy, úklid). V květnu a červnu 1997 přijala Charita Konice na ozdravný pobyt skupinu 11 dětí a vychovatelku z oblasti Charkova. Děti byly umístěny na dobu 5-ti týdnů v katolických rodinách konického děkanátu. Děti navštěvovaly Základní školu v Konici (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1997, s. 12).

Charita Konice se také významně podílela na pomoci oblastem, postiženým povodněmi v letních měsících 1997. Na základě konkrétních požadavků postižených oblastí byly vypraveny tři nákladní automobily s materiální pomocí (trvanlivé potraviny, balená voda, hygienické a dezinfekční prostředky, obuv, šatstvo, deky, spací pytle aj.). Na základě prosby Charity Uherské Hradiště byly poslány další dvě nákladní Avie s obilím a šrotem pro zachráněnou hladovou drůbež (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1997, s. 11).

V září 1997 obdržela Charita Konice od zlínské firmy STINEX za symbolickou cenu třípodlažní administrativní budovu. V letech 1997-98 došlo k přestavbě této budovy, situované na okraji obce Bohuslavice, na charitní dům pokojného stáří. V zimních měsících 1998 sloužilo první podlaží objektu pro lidi z oblastí postižených povodněmi (Uherské Hradiště, Olomouc) (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1998).

Na základě rozhodnutí ministerstva financí o neposkytnutí státní dotace nestátnímu zařízení předala Charita Konice od 1.1.2000 provozování Domu pokojného stáří Ludmírov jeho zřizovateli tj. obci Ludmírov. Charita provozovala Dům pokojného stáří Ludmírov od 1.12.1995 (Výroční zpráva Charity Konice za rok 1999).

V lednu 2007 byl zahájen projekt „Komunitní plánování sociálních služeb Konicka. Jeho realizátorem byla Charita Konice. V rámci tohoto projektu vznikl také projekt mateřského centra Srdíčko (Výroční zpráva Charity Konice za rok 2010).

7.3.3 Největší poskytovatelé sociálních služeb na Konicku v současnosti

1) Domov důchodců Jesenec, p. o.

Zřizovatelem domova důchodců Jesenec je Olomoucký kraj. Zařízení je zřizováno jako příspěvková organizace, která se nachází v obci Jesenec. Součástí zařízení je areál zahrad, dvora a lesoparku. Zařízení je situováno ve dvou budovách. Jde o původní barokní stavbu – zámek a na ni navazující přístavbu z 60. let. Dále jde o samostatnou stavbu bývalých hospodářských budov (<http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=29>).

V minulosti byl zámek s jeho areálem využíván vlastníky k sezónnímu bydlení. V roce 1932 zámek a přilehlé pozemky i s rozlehlým parkem zakoupily Sestry svatého Františka v Kojetíně. Následující rok byl objekt převeden do vlastnictví kongregace sester Dominikánek v Řepčíně. V tomto období byl v zámku zřízen zaopatřovací ústav svatého Liboria. V roce 1960 začal ústav spravovat stát. Samotnou službu zde ale řádové sestry vykonávaly až do roku 1974. Po roce 1989 byl majetek kongregaci navrácen. Zařízení však bylo nadále spravováno státem, resp. jím zřizovanou příspěvkovou organizací – Sociálními službami, příspěvkovou organizací se sídlem v Prostějově. S účinností ode dne 1. 1. 2004 přešla zřizovací povinnost v rámci reformy veřejné správy na Olomoucký kraj, který organizaci zakládá pod názvem Domov důchodců Jesenec. V prosinci 2006 se zřizovatel – Olomoucký kraj – stal vlastníkem objektu a příspěvkové organizaci Domov důchodců Jesenec byl nemovitý majetek svěřen do správy (Výroční zpráva Domova důchodců Jesenec za rok 2011).

Posláním Domova je poskytovat celodenní sociální a zdravotní péči seniorům a osobám se zdravotním postižením, kteří již nejsou schopni se o sebe v plné míře starat sami tak, aby mohli i nadále žít důstojný a spokojený život. Cílovou skupinu tvoří dospělé osoby s mentálním a tělesným postižením ve věku 50 až 65 let se sníženou soběstačností a mladší senioři ve věku od 65 do 80 let a starší senioři nad 80 let se sníženou soběstačností. (<http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=3>).

Kapacita zařízení je 75 uživatelů (<http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=29>). Zařízení nabízí tyto služby: ubytovací, prádelenské, stravovací, služby lékařské péče, komplexní ošetřovatelskou péči, rehabilitační péči (<http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=5>).

Dne 8.6.2012 bylo slavnostně otevřeno nové oddělení Domova. Vzniklo z půdních prostor budovy z 60. let minulého století, jež sousedí s hlavním objektem barokního zámku z počátku 18. století, kde domov sídlí (<http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=16>).

2) Domov pro seniory Ludmírov, p. o

Zřizovatelem Domova pro seniory je obec Ludmírov. Zařízení je příspěvkovou organizací, která se nachází v obci Ludmírov. Zařízení se začalo stavět v roce 1978 a v roce 1980 bylo otevřeno. Stavělo se z regresních náhrad, přebytků obce a brigádnické činnosti občanů. Nejdříve to byl Dům s pečovatelskou službou. V roce 1995 zařízení převzala Charita, od 1. 1. 2000 přešel domov opět pod obec jako ÚSP- Domov důchodců Ludmírov, od 1. 1. 2007 nese název Domov pro seniory Ludmírov. Služby jsou poskytovány formou celoročního pobytu.

Domov nabízí především ubytování, stravování, úkony péče a odbornou ošetrovatelskou péči. Ubytování zahrnuje, úklid, praní osobního a ložního prádla, drobné opravy prádla, žehlení a zašívání.

Posláním domova je usilovat o důstojný a spokojený život seniorů, kteří vzhledem ke svému zdravotnímu stavu a sociální situaci žijí v tomto zařízení. Domov podporuje jejich soběstačnost a udržení kontaktu s okolím. Snaží se o vytvoření co nejpřirozenějšího prostředí, aby co nejméně pocítli nějakou změnu / jako doma /. Poskytnout uživateli podporu, pomoc a péči /ošetrovatelskou a sociální/ z důvodu vysokého věku, nemoci a zdravotního postižení. Motivovat uživatele k soběstačnosti, poskytnou mu možnost, aby i nadále žil běžným způsobem života srovnatelným s jeho vrstevníky, podílet se a být nápomocni uživateli na dalším prožití jeho kvalitního života. Podporovat uživatele v kontaktech s rodinou a přáteli.

Cílovou skupinou jsou senioři, kteří mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby. Věková struktura cílové skupiny : mladší senioři (65 – 80 let), starší senioři (nad 80 let)

Kapacita zařízení je 36 uživatelů.

(Výroční zpráva Domova pro seniory Ludmírov za r. 2011)

3) Charita Konice

Charita Konice je účelové zařízení římskokatolické církve s právní subjektivitou. Byla zřízena 13.7.1993 arcibiskupem olomouckým a je evidována v Rejstříku právnických osob Ministerstva kultury ČR. Jako nestátní nezisková organizace působí v oblasti sociální, zdravotní a humanitární pomoci.

Charita Konice realizuje tyto projekty:

1. Charitní ošetrovatelská služba
  - ošetrovatelská služba v domácnosti
2. Charitní pečovatelská služba
  - pečovatelská služba v domácnosti
  - provozování Domu s pečovatelskou službou v Konici
  - provozování Domu s pečovatelskou službou v Čechách pod Kosířem
3. Dům pokojného stáří Bohuslavice
4. Humanitární pomoc
5. Komunitní plánování sociálních služeb Konicka
6. Mateřské centrum Srdíčko Konice

Charitní ošetrovatelská služba

Zdravotní úkony indikované lékařem vykonávají kvalifikované registrované zdravotní sestry (měření tlaku, aplikace inzulínu, injekcí, infuzí, ošetření stomií, odběry krve, dohled nad podáváním léků, převazy a ošetrovatelská rehabilitace. Pro těžce nemocné, imobilní a onkologické klienty zajišťuje personál zapůjčení rehabilitačních a kompenzačních pomůcek (polohovací lůžka, antidekubitní matrace, WC křesla, vozíčky, chodítka). Zdravotní výkony jsou hrazeny pojišťovkami.

Charitní pečovatelská služba

Pečovatelská služba dopomáhá lidem se sníženými schopnostmi, zejména v oblasti osobní péče a péče o domácnost. Na základě individuálních plánů a cílů, které si uživatel sám určí, docházejí pracovníci v sociálních službách (pečovatelky) do jeho domácnosti. Služba nabízí následující pečovatelské úkony:

- pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu
- pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu
- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy
- pomoc při zajištění chodu domácnosti
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.

Fakultativní činnosti:

- masáže

- dohled nad seniorem a osobou se zdravotním postižením

Posláním charitní pečovatelské služby je pomáhat lidem, kteří mají sníženou soběstačnost z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení a nejsou schopni si sami vlastními silami zajistit naplnění základních životních potřeb. Poskytováním pečovatelské služby je podporováno jejich začlenění do běžného života. Tato služba navazuje na poslání Charity, která poskytuje pomoc potřebným lidem v nouzi bez rozdílu rasy, vyznání, národnosti, státní příslušnosti a politického názoru.

Cílovou skupinou poskytovaných služeb jsou starší senioři (nad 80 let), mladší senioři (65-80 let), dospělí (27 – 64 let) se sníženou soběstačností zejména z důvodů věku a zdravotního postižení nebo chronického onemocnění.

Charitní ošetrovatelská a pečovatelská služba zajišťuje služby ve více než 50 obcích a spolupracuje s více než 10 praktickými lékaři.

(Výroční zpráva Charity Konice za rok 2011)

Dům pokojného stáří Bohuslavice

Charitní Dům pokojného stáří Bohuslavice zajišťuje celodenní komplexní péči bio-psycho-sociální pro seniory v oblasti Konicka. Původně administrativní budova, kterou věnovala v r. 1997 zlínská firma STINEX na charitativní účely, prošla během let několika fázemi rekonstrukce. Dům pokojného stáří je čtyřpodlažní budova s bezbariérovým přístupem a lůžkovým výtahem do všech poschodí. Součástí domova je zahrada s posezením a altánkem. V domově je 15 jednolůžkových a 16 dvoulůžkových pokojů. Většina z nich má vlastní sociální zařízení. Na většině pokojů jsou kuchyňské linky. Kvalita služeb je zvýšena instalací signalizačního zařízení.

Posláním domova je poskytnout bydlení lidem, kteří mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku. Zajišťuje potřebnou pomoc dle individuálních přání a požadavků každého z klientů v důstojném prostředí. V průběhu poskytování služby je kladen důraz na prožití života ve stáří i v nemoci, s možnou oporou v tradičních křesťanských hodnotách.

Cílovou skupinou zařízení jsou senioři (mladší od 60-80 let a starší nad 80 let) se sníženou soběstačností, kteří si nedokáží zajistit sami, ani prostřednictvím jiné fyzické osoby, pomoc ve svém přirozeném sociálním prostředí. Kapacita zařízení je 47 uživatelů.

(Výroční zpráva Charity Konice za rok 2011)

Humanitární pomoc

Charita Konice pořádá pravidelné jarní a podzimní sbírky šatstva, obuvi a hraček, které jsou odesílány do oblastí bídy a utečeneckých táborů. Kromě toho pořádá také finanční sbírky pro lidi z oblastí postižených živelnými katastrofami, válečnými konflikty a dalšími tragediemi.

Charita Konice se také podílí na tradiční Tříkrálové sbírce. Tradice koledování probíhá v oblasti Konicka již od roku 2000.

(Výroční zpráva Charity Konice za rok 2011)

Komunitní plánování sociálních služeb Konicka

V lednu 2007 byl zahájen projekt „Komunitní plánování sociálních služeb Konicka. Jeho realizátorem byla Charita Konice. Jejími partnery byly Město Konice a Mikroregion Konicko. Smyslem tohoto projektu bylo plánování a vytvoření funkčního a hlavně efektivního systému sociálních služeb. Byl vytvořen: Komunitní plán sociálních služeb Konicka na období let 2008-2011, Průvodce sociálními službami Konicka, pracovní skupiny v procesu komunitního plánování sociálních služeb (rodiny s dětmi, senioři, osoby se zdravotním postižením), Analýza potřeb uživatelů sociálních služeb Konicka, Sociodemografická analýza Konicka. Jeden z výstupů tohoto projektu (Komunitní plán sociálních služeb Konicka) byl také podkladem pro tvorbu Střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb v Olomouckém kraji na rok 2009-10. Na tento projekt navázal v dubnu 2011 další projekt s názvem „Podpora střednědobého plánování rozvoje sociálních služeb Konicka“ (Výroční zpráva Charity Konice za rok 2010). Partnery projektu jsou Město Konice a Středisko rozvoje sociálních služeb Jeseník (Zpravodaj Konice únor 2012, s. 5). Tento projekt se snaží propojit akreditované poskytovatele sociálních služeb v regionu. Cílem projektu je zlepšit fungování a dostupnost sociální péče. Poprvé se poskytovatelé sešli ve středu 15. února 2012 v Konici. Tohoto setkání se zúčastnili zástupci Charity Konice, Domova důchodců Jesenec, Domova pro seniory Ludmírov a Člověka v tísní, představitelé města, zástupce Střediska rozvoje sociálních služeb Jeseník (Zpravodaj Konice, březen 2012, s. 4).

Mateřské centrum Srdíčko

Mateřské centrum Srdíčko vzniklo na začátku roku 2007 v rámci rozšíření aktivit Charity Konice, prostřednictvím projektu „Komunitní plánování sociálních služeb Konicka“. Mateřské centrum využívá prostory pronajaté Městem Konice v přízemí zdejšího zámku. Je to zařízení služeb prevence sociálního vyloučení pro rodiče pečující o děti předškolního věku.

V prosinci 2007 byl založen v mateřském centru Srdíčko Klub seniorů pro Srdíčko jako návaznost na setkávání rodičů a dětí. Je místem, kde se mohou všechny generace sdružovat a aktivně trávit svůj volný čas. Probíhají zde společenské, kulturní a vzdělávací programy. (Výroční zpráva Charity Konice za rok 2010)

SHRNUTÍ

Sedmá kapitola se věnuje etapě vývoje od r. 1989 po současnost. Revoluce v listopadu 1989 znamenala významný historický mezník ve vývoji naší země. Bývalé vedení se vzdalo moci a komunistická strana ztratila svou vedoucí úlohu. Iniciativu převzala nová hnutí Občanské fórum a Verejnosť proti násiliu. Prezidentem byl zvolen Václav Havel, který se stal významnou osobností moderních dějin naší země. Země se vymanila z vlivu a závislosti na Sovětském svazu a nastolila tak cestu k obnově demokracie. Úkolem nové vlády byla postupná změna právního řádu a příprava demokratických voleb, které proběhly v červnu 1990. Byla zahájena ekonomická reforma a proces hospodářské transformace, který byl založený také na rozsáhlé privatizaci státního majetku. V rámci restitucí byl vrácen nemovitý majetek, odňatý v r. 1948 komunistickým režimem, zpět původním majitelům nebo jejich dědicům. Politické a hospodářské změny postupně vedly také k rozpadu Československa. Dne 1.1. 1993 vznikla samostatná Česká republika, jejímž prezidentem se stal opět Václav Havel. Další politický vývoj až do současnosti probíhal ve znamení střídání Občanské demokratické strany a České strany sociálně demokratické, coby převažujících politických stran, ve vedení státu.

V oblasti sociální péče se po revoluci znovu otevřela možnost zakládat nestátní sociální a zdravotní ústavy. Jako první se těchto aktivit chopily především církve a občanská sdružení. Nejprve byla zakládána hlavně ambulantní zařízení, později i pobytové ústavy. Velké změny nastaly i v katolické Charitě, kde vznikaly farní a oblastní charity. Do popředí se opět dostala také otázka vzdělávání v sociální oblasti. Byla obnovena vysokoškolská výuka sociální práce v Praze a v Brně. Postupně vznikaly i další katedry a pracoviště. Nutná byla i reforma středoškolského vzdělávání. Změna politické a hospodářské situace v zemi však přinesla i mnoho nových sociálních problémů, mezi které patřily např. neskrývaná prostituce, potřeba začlenění tisíců vězňů propuštěných po amnestii z výkonu trestu, bezdomovectví. Řešení si vyžadovaly i nové otázky sociálního zabezpečení uprchlíků, cizinců, dále pak

pomoc obětem násilí, zneužívaným a zanedbávaným dětem, drogově závislým, lidem závislým na hracích automatech atd. Tyto změny si vynutily postupné přijetí řady nových zákonů v sociální oblasti a vybudování systému sociálního zabezpečení. Trendem v 90. letech byla také snaha o deinstitucionalizaci sociálních služeb, tj. vytváření alternativ k tradiční, většinou ústavní péči.

Politické, hospodářské a sociální změny po revoluci ovlivnily život také v Konici. Nejvýraznější změny byly následující. Jesle byly zrušeny a do budovy se v r. 1992 přestěhovaly děti z obou mateřských škol. Bývalá mateřská škola Na Příhonech byla v r. 2004 rekonstruována a přestěhovala se do ní Základní umělecká škola. V r. 1996 byl movitý i nemovitý majetek konické polikliniky převeden v rámci privatizace do majetku města Konice, ordinace byly pronajímány privátním lékařům. Od ledna 1998 začalo fungovat v prostorách polikliniky kontaktní místo Pedagogicko-psychologické poradny v Prostějově. V r. 2000 byla jmenována Komise pro ochranu dětí. Od 1.1.2003 se Městský úřad Konice stal Obecním úřadem s rozšířenou působností, kde působil také odbor sociálních věcí. Změny proběhly i v dětském domově, jednalo se nejen o změny personální, ale především v činnosti a koncepci domova. V r. 1996 se stal domov příspěvkovou organizací, jeho zřizovatelem byl Olomoucký kraj, a v roce 2010 prošel celkovou rekonstrukcí. Velmi významnou událostí bylo v Konici založení Charity v r. 1993. Ta poskytovala služby především lidem starým, opuštěným, zdravotně a sociálně postiženým. V r. 1994 začala provozovat charitní ošetrovatelskou a pečovatelskou službu. V roce 1995 zahájila provoz také v Domě pokojného stáří Ludmírov, který však v r. 2000 předala zpět obci Ludmírov, a v r. 1996 v Domě s pečovatelskou službou a střediskem denní hygieny v Konici. V r. 1998 otevřela také Dům pokojného stáří v Bohuslavicích, jehož budovu dostala darem. V současné době je Charita Konice jedním z největších poskytovatelů sociálních služeb na Konicku. Mimo jiné je i realizátorem projektu „Komunitní plánování sociálních služeb Konicka“, v rámci kterého vznikl také projekt Mateřského centra Srdíčko. Mezi další významné poskytovatele sociálních služeb na Konicku patří Domov důchodců Jesenec, pro osoby s mentálním a tělesným postižením a seniory, a Domov pro seniory Ludmírov.

ZÁVĚR

V rámci své diplomové práce, kterou jsem nazvala „Historické proměny institucí sociální péče v Konici“, jsem se zaměřila na problematiku vývoje sociální péče v Konici. Hlavním cílem mé práce bylo rekonstruovat proces vývoje institucí sociální péče v Konici, v kontextu historických proměn politického, hospodářského a sociálního klimatu české společnosti a poskytnout tak komplexní analýzu historických proměn uchopování kategorií souvisejících se sociální péčí. Pro naplnění hlavního cíle práce bylo třeba nejprve splnit stanovené dílčí cíle, a to charakterizovat, analyzovat, komparovat prameny a odbornou literaturu k danému tématu a vytvořit její přehled, provést kritickou analýzu a zhodnocení existujících zdrojů, následně zpracovat teoretická východiska práce, poté charakterizovat hlavní proměny společnosti vytvářející kontext sociální péče v jednotlivých historických obdobích. Historické proměny sociální péče poté demonstrovat a konkretizovat na příkladech proměn sociální péče v Konici. Splněním těchto dílčích cílů se podařilo splnit cíl hlavní.

Pro zpracování daného tématu byla použita metoda třístupňové analýzy: makroanalýza, analýza středního dosahu, mikroanalýza. V rámci provedené makroanalýzy jsem se zaměřila na charakteristiku dobového sociálního kontextu, který ovlivňoval politické, hospodářské a sociální klima společnosti ve vztahu k sociální politice a v rámci ní k sociální péči, v daném období. Makroanalýza se stala východiskem pro analýzu středního dosahu, která se zabývala konkrétními proměnami sociální péče. V rámci mikroanalýzy jsem potom konkretizovala tyto změny na příkladech vývoje sociální péče v Konici. Tato metoda se ukázala jako vhodně zvolená, především z hlediska vzájemné návaznosti.

Práce byla rozdělena na dvě základní části. První část nazvaná Teoretická východiska práce zahrnovala tři kapitoly a poskytla základní orientaci v sociální problematice. První kapitola vymezila a vysvětlila základní pojmy z oblasti sociální politiky, nastínila její vývoj a popsala systém sociálního zabezpečení v naší zemi. Druhá kapitola byla zaměřena na problematiku sociálního státu, jeho charakteristiku, příčiny vzniku, základní etapy jeho vývoje i objasnění příčin jeho současné krize. Třetí kapitola zachycovala vývoj sociální péče ve světě v rámci významných historických období, a to od starověku až po současnost.

Informace pro zpracování těchto tří kapitol v rámci teoretických východisek práce jsem čerpala z odborné literatury, a to zejména z monografií, dále z odborných časopisů, sborníku a webových stránek.

Druhá část práce obsahovala třístupňovou analýzu a byla rozdělena do čtyř hlavních kapitol. Každá z těchto kapitol zachycovala určitou etapu vývoje české společnosti a zahrnovala tři podkapitoly, které byly zaměřeny na politický a hospodářský vývoj společnosti (makroanalýza), vývoj sociální péče (analýza středního dosahu) a vývoj sociální péče v Konici (mikroanalýza). Zdrojem informací ke zpracování druhé části práce byly kromě odborné literatury především archivní materiály jako kroniky města Konice, kroniky dětského domova, pamětní kniha farnosti Konice, články v novinách, výroční zprávy, dále monografie o Konici, Zpravodaj Konice, vnitřní dokumenty dětského domova, webové stránky a zčásti i moje bakalářská práce.

Čtvrtá kapitola se věnovala vývoji společnosti od počátku novověku do roku 1918. Na poskytování sociální péče v tomto období měly vliv především třicetiletá válka, osvícenské reformy Marie Terezie a Josefa II., revoluce v r. 1848, první světová válka a vznik samostatného československého státu. V tomto období měla zpočátku rozhodující postavení v oblasti sociální péče církve. O své postavení však přišla vlivem osvícenských reforem. Za vlády Josefa II. byly založeny mnohé ústavy a zřízen i farní institut chudých, financovaný ze sbírek a darů. Po vydání chudinského zákona však přešla povinnost pečovat o své občany na obec. Na přelomu 19. a 20. století byly zakládány různé spolky, fondy a komise, které se zabývaly zejména péčí o děti. Také Konice měla svůj špitál a vybudovanou kolonii chudých. Při farnosti fungoval institut chudých. Pro chudé byly dále pořádány různé sbírky, zřizovány nadace a různé spolky v čele se Siroťcím spolkem.

Pátá kapitola zachycovala vývoj v letech 1918-1945. Konec první světové války, světová hospodářská krize ve 30. letech a druhá světová válka s sebou přinesly mnoho nových sociálních problémů, na které bylo třeba reagovat. Byla přijata řada zákonů, vzniklo ministerstvo sociální péče. Sociální péči poskytovaly veřejnoprávní i soukromoprávní instituce včetně církevních. Vznikaly i dobrovolnické organizace. Péče se postupem času stávala plánovitou a legislativně upravenou činností. V Konici se v této době v oblasti sociální péče velmi angažoval Červený kříž, Okresní péče o mládež a ostatní spolky a fondy. Byla dostavěna budova obecního chudobince, otevřena mateřská škola a zřízen dětský domov.

Šestá kapitola byla zaměřena na období od roku 1945 do roku 1989. Vývoj naší země v této době byl negativně poznamenán komunistickou diktaturou pod taktovkou Sovětského svazu. Centrální plánování se promítlo do všech oblastí, tedy i do sociální politiky a oblasti sociální péče. Sociální problémy měly zaniknout po nastolení socialismu. Stát v čele s KSČ převzal podstatnou část majetku jedinců, korporací včetně církví i privátní fondy. Sociální péče byla plně závislá na státních úřadech, které ji financovaly a organizovaly. Redukovány

byly i počty sociálních škol. Služby a dávky byly poskytovány národními výbory a při nich zřízenými komisemi. Sociální péče byla přesouvána i na závody. Pro obyvatele Konice mělo v tomto období velký význam zřízení záchrané stanice, zprovoznění jeslí, dobudování porodnice a Okresního ústavu národního zdraví. Velké změny nastaly i v dětském domově, kde s příchodem nového ředitele došlo ke změně celé koncepce domova. Při národním výboru se v sociální péči angažovaly především sociálně- zdravotní komise a komise péče o rodinu a děti. Sociální aktivity vyvíjely i mnohé podniky jako např. Moděva, Oděvní průmysl, Mechanika, Cíl a další.

Poslední sedmá kapitola byla věnována vývoji našeho státu od r. 1989 po současnost. Sametová revoluce v r. 1989 ukončila totalitní režim a nasměrovala vývoj opět k obnově demokracie. Přinesla velké změny v hospodářské oblasti i oblasti sociální péče. Zde se nabídla možnost zakládat nestátní ústavy a zařízení. Iniciativy se chopily především církve a občanská sdružení. Vznikaly i farní a oblastní charity. Ke změnám došlo i v oblasti vzdělávání sociálních pracovníků. Také v Konici bylo založení Charity významnou událostí. Zpočátku poskytovala pouze terénní službu, později otevřela i další střediska. Změny proběhly i v dětském domově a dalších institucích.

Výstupy z analýz v rámci jednotlivých historických etap jsou podrobněji obsaženy ve shrnutí v závěru každé hlavní kapitoly.

Ve své práci jsem se snažila podat ucelený pohled na problematiku sociální péče v Konici v širších souvislostech. Pokusila jsem se také přiblížit i sociální podmínky života v Konici. Studium literatury a archivních materiálů mi přineslo mnoho nových informací a věřím, že i tato práce bude pro čtenáře obohacujícím a poskytne mu zajímavé informace.

Diplomovou práci bych ráda využila i ve svém zaměstnání, a to ke dvěma základním účelům. První využití spatřuji v možnosti nabídnout práci jako informační materiál pro studenty a stážisty, kteří v Charitě Konice a jejích zařízeních vykonávají své odborné praxe a stáže, a dále pro pracovníky Charity. Budou tak mít možnost seznámit se s historií organizace, jejích středisek i konkrétním vývojem sociální péče v Konici. Práci a poznatky v ní zpracované bych také ráda využila při reminiscenční (vzpomínkové) terapii s klienty domova pro seniory, ve kterém pracuji, a to při společných rozhovorech a diskuzích např. v souvislosti s výročí založení Charity Konice v tomto roce.

SEZNAM ZKRATEK

aj.	A jiné
apod.	A podobně
atd.	A tak dále
BSP	Brigáda socialistické práce
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
DD	Dětský domov
h	halěř
K	Koruna
Kč	Koruna česká
Kčs	Koruna československá
Kg	Kilogram
Ks	Kus
KSČ	Komunistická strana Československa
MěNV	Městský národní výbor
MNV	Místní národní výbor
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MSP	Ministerstvo sociální péče
MÚ	Městský úřad
Např.	Například
NF	Národní fronta
ONV	Okresní národní výbor
Příp.	Případně
R.	Rok
Resp.	Respektive
ROH	Revoluční odborové hnutí
S.	Soudruh /soudružka
Sb.	Sbírka
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
Šk.	Školní
Sv.	Svatý

Tj.	To jest
Tzn.	To znamená
Tzv.	Tak zvané
Zvl.	Zvláště

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

- 1) PAŠOVÁ, Pavlína, 2011. *Dějiny a současnost školství v Konici*. Olomouc. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Ústav pedagogiky a sociálních studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.
- 2) BEDNÁŘ, Martin, 2011. *Manuál zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe*. Olomouc: CARITAS – VOŠ sociální. ISBN 978-80-260-0086-0.
- 3) BĚLINA, Pavel et al., 2003. *Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 9. vydání. Praha: Litomyšl: Paseka. ISBN 80-7185-606-1.
- 4) BURIAN, Bohumil, 10. 2. 1911. Z dějin Konice. *Hanácký kraj*, č. 7, s. 1.
- 5) BURIAN, Bohumil, 1938a. Konický okres. In *Litovel, Konice a okolí*. Brno: Národohospodářská propagace Československa. S. 123.
- 6) BURIAN, Bohumil, 1938b. Z dějin Konice. In *Litovel, Konice a okolí*. Brno: Národohospodářská propagace Československa. S. 106.
- 7) BURIAN, Bohumil, 1939. *Vlastivěda moravská, II. místopis, Konický okres*. Brno: Musejní spolek.
- 8) BURIAN, Bohumil, 9. 11. 1940. Dějiny městečka Konice. *Hlasy z Hané*, č. 45, příl., s. 6.
- 9) BURIAN, Bohumil, 16. 11. 1940. Dějiny městečka Konice. *Hlasy z Hané*, č. 46, s. 7.
- 10) ČERMÁKOVÁ, Kristýna a Markéta K. HOLEČKOVÁ, 2008. Pojetí sociálních služeb. In: *Standardy kvality sociálních služeb - výkladový sborník pro poskytovatele*. Výstupy z tématických diskusních setkání a práce odborných týmů pro jednotlivé oblasti Standardů kvality sociálních služeb. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, s. 5.
- 11) Dětský domov a Školní jídelna Konice. Leden 2012. *Olomoucký kraj*. Č. 1, příl., s. 2.

- 12) Financování sociálních služeb v roce 2013 a 2014. 2012. *Rezidenční péče*. Č. 3, s. 2-3. ISSN 1801-8718.
- 13) HLAVAČKOVÁ, Júlia, říjen 2012. Strieborná ekonomika. *Sociální služby*. S. 13. ISSN 1803-7348.
- 14) KLIMENTOVÁ, Eva, 2001. *Sociální politika II., studijní texty pro distanční studium*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. ISBN 80-244-0237-8.
- 15) KOLDINSKÁ, Kristina, 2007. *Sociální právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7179-620-6.
- 16) KOLEČKÁŘ, Josef, 1938. Spolek absolventů zemské odborné školy hospodářské v Konici. In *Litovel, Konice a okolí*. Brno: Národohospodářská propagace Československa. S. 128-129.
- 17) KREBS, Vojtěch et al., 2010. *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7357-585-4.
- 18) MATOUŠEK, Oldřich, 1999. *Ústavní péče*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-76-1.
- 19) MATOUŠEK, Oldřich et. al., 2007. *Základy sociální práce*. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-331-4.
- 20) MIČEK, František, 1938. Zemská odborná škola hospodářská a zemědělská poradna v Konici. In *Litovel, Konice a okolí*. Brno: Národohospodářská propagace Československa. S. 128.
- 21) MRÁKAVA, Bohuslav, 1938. Městečko Konice. In *Litovel, Konice a okolí*. Brno: Národohospodářská propagace Československa. S. 103-104.
- 22) MÜLLER, František, 1976. *Místní a pomístní jména Dražanské vrchoviny v dějinách*

a pověstech, I. část Konicko a Bouzovsko. Provodov: Farní úřad ř.k.

- 23) Nový projekt vytváří společný plán sociální péče. Březen 2012. *Zpravodaj Konice*. S. 4.
- 24) PINKAVA, Jaroslav, 1993. *Dějiny města Konice, 1. díl Od počátků do roku 1848*.
Konice: Městský úřad Konice.
- 25) PINKAVA, Jaroslav, 1995. *Dějiny města Konice, 2. díl Období 1848-1918*. Konice:
Městské kulturní středisko Konice.
- 26) Podpora střednědobého plánování rozvoje sociálních služeb Konicka. Únor 2012.
Zpravodaj Konice. S. 5.
- 27) POTŮČEK, Martin, 1995. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství.
ISBN 80-85850-01-X.
- 28) RADA, Ivan et al., 2002. *Dějiny zemí Koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740*.
8. vydání. Praha; Litomyšl: Paseka. ISBN 80-7185-503-0.
- 29) SOCHROVÁ, Marie., 2007. *Dějepis II. v kostce*. 3. dotisk 3. vydání. Praha: Fragment.
ISBN 978-80-7200-970-1.
- 30) VAŠEK, Bedřich, 1941. *Dějiny křesťanské charity*. Olomouc: Nakladatelství Velehrad.
- 31) Vnitřní řád Dětského domova a Školní jídelny Konice
- 32) Výroční zpráva Charity Konice za rok 1996
- 33) Výroční zpráva Charity Konice za rok 1997
- 34) Výroční zpráva Charity Konice za rok 1998
- 35) Výroční zpráva Charity Konice za rok 1999

- 36) Výroční zpráva Charity Konice za rok 2010
- 37) Výroční zpráva Charity Konice za rok 2011
- 38) Zpráva o činnosti Dětského domova a Školní jídelny Konice za školní rok 2010/2011
- 39) *Zpravodaj Konice*. 1999. č. 1. Konice: Městské kulturní středisko.

Kroniky

- 40) Kronika Dětského domova v Konici od školního roku 1961/1962 do školního roku 1986/1987, uložena v Dětském domově v Konici
- 41) Kronika Dětského domova v Konici od školního roku 1987/1988 do školního roku 2004/2005, uložena v Dětském domově v Konici
- 42) Kronika města Konice od roku 1922 do roku 1941, uložena na MÚ v Konici
- 43) Kronika města Konice od roku 1942 do roku 1963, uložena na MÚ v Konici
- 44) Kronika města Konice od roku 1964 do roku 1983, uložena na MÚ v Konici
- 45) Kronika města Konice od roku 1984 do roku 1992, uložena na MÚ v Konici
- 46) Kronika města Konice od roku 1993 do roku 2004, uložena na MÚ v Konici
- 47) Pamětní kniha farnosti Konice, uložena na Farním úřadě v Konici

Internetové zdroje

- 48) Česká správa sociálního zabezpečení. *Pojistné na sociální zabezpečení*. [online]. 2013 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/pojistne-na-socialni-zabezpeceni>
- 49) Domov důchodců Jesenec. *Poslání a cíle domova*. [online]. 2013 [cit. 2013-02-28].

- Dostupné z: <http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=3>
- 50) Domov důchodců Jesenec. *Organizace zařízení*. [online]. 2013 [cit. 2013-02-28].
Dostupné z: <http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=29>
- 51) Domov důchodců Jesenec. *Dokumenty. Výroční zpráva za rok 2011*. [online]. 2013 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z: <http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=11>
- 52) Domov důchodců Jesenec. *Aktuality z domova*. [online]. 2013 [cit. 2013-03-01].
Dostupné z: <http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=16>
- 53) Domov důchodců Jesenec. *Nabízené služby*. [online]. 2013 [cit. 2013-02-28].
Dostupné z: <http://www.ddjesenec.cz/index.php?p=5>
- 54) Domov pro seniory Ludmírov. *Výroční zpráva rok 2011*. [online]. 2013 [cit. 2013-02-09].
Dostupné z: <http://www.volny.cz/ddludmírov/>
- 55) Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Důchodové pojištění*. [online]. [cit. 2013-03-02].
Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3>
- 56) Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Nemocenské pojištění v roce 2013*. [online]. [cit. 2013-03-02]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7>
- 57) Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Pomoc v hmotné nouzi*. [online]. [cit. 2013-03-03].
Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>
- 58) Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Sociální služby*. [online]. [cit. 2013-03-03].
Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9>
- 59) Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Státní sociální podpora*. [online]. [cit. 2013-03-02].
Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>
- 60) Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Zdravotní postižení*. [online]. [cit. 2013-03-03].
Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/8#dsp>

- 61) Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Životní a existenční minimum*. [online]. 2013 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11852>
- 62) Oblastní charita Brno. *Novodobé dějiny Charity na Moravě*. [online]. [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: <http://brno.charita.cz/kdo-jsme/novodobe-dejiny-charity-na-morave/>
- 63) OULÍK, Jan. *Z historie Charity na Moravě*. [online]. 21. 5. 2005 [cit. 2012-11-10]. Dostupné z: <http://old.charita.cz/article.asp?nArticleID=743&nLanguageID=1>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Fotografie z historie Konice

Příloha č. 2 – Informační leták Charity Konice – 1. strana

Příloha č. 3 – Informační leták Charity Konice – 2. strana

Příloha č. 1 – Fotografie z historie Konice

Zdroj: <http://www.konice.cz/showdoc.do?docid=1134>

Fotografie č. 1: Pohled z náměstí na „Uličky“

Fotografie č. 2: Hospodářská škola

Fotografie č. 3: Zámek

Fotografie č. 4: Kostelní ulice

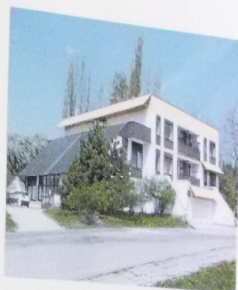

Fotografie č. 5: Radnice

Fotografie č. 6: MUDr. Ferdinand Karafiát

Příloha č. 2 – Informační leták Charity Konice – 1. strana

Informace o organizaci:

Charita Konice je účelové zařízení římskokatolické církve s právní subjektivitou. Byla zřízena 13.7.1993 arcibiskupem olomouckým a je evidována v Rejstříku právnických osob MK ČR dne 30.10.1996 pod číslem 8/1-02-711/1996. Sociální služby vykonává na základě Registrace sociálních služeb u Krajského úřadu Olomouckého kraje. Jako nestátní nezisková organizace působí v oblasti sociální, zdravotní a humanitární pomoci. Charita poskytuje potřebnou pomoc lidem v nouzi bez rozdílu rasy, vyznání, národnosti, státní příslušnosti a politického názoru.

Realizované projekty:

1. Charitní ošetrovatelská služba
  - terénní ošetrovatelské služby
2. Charitní pečovatelská služba
  - terénní pečovatelská služba
  - provozování Domu s pečovatelskou službou Konice
  - provozování Domu pokojného stáří s pečovatelskou službou Čechy pod Kosířem
3. Dům pokojného stáří Bohuslavice
4. Mateřské centrum Srdíčko
5. Humanitární pomoc
6. Komunitní plánování sociálních služeb Konicka

C H A R I T A K O N I C E - I N F O R M A C E O C H A R I T Ě K O N I C E - C H A R I T A K O N I C E

Adresa:

Charita Konice,
Zahradní 690,
798 52 Konice

Statutární zástupce:

ředitel - MUDr Irena Lenfeldová

Kontakt:

Tel./ fax : +420 582 396 217
E-mail: info@konice.charita.cz
Web: <http://www.charitakonice.cz/>

Bankovní spojení: 706842701/0100

Příloha č. 3 – Informační leták Charity Konice – 2. strana

DPS
BOHUSLAVICE

Dům pokojného stáří Bohuslavice

Zřizovatel: Charita Konice
Adresa: Bohuslavice 9, 798 56 Bohuslavice
Kontakt: Pavlína Pašová, vedoucí domova
tel: 582 383 505, 739 524 365
E-mail: dps.bohuslavice@konice.charita.cz

Poslání: Dům pokojného stáří Bohuslavice poskytuje bydlení lidem, kteří mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku. Zajišťuje potřebnou pomoc dle individuálních přání a požadavků každého z klientů v důstojném prostředí. V průběhu poskytování služeb klademe důraz na aktivní prožití života ve stáří i v nemoci, s možnou oporou v tradičních křesťanských hodnotách.

Cíle:

- 1 umožnit případný rozvoj stávající kvality života uživatele
- 2 umožnit obnovení původních sil nebo alespoň zachování stávajících sil uživatele pro jeho případný návrat do vlastního domácího prostředí
- 3 zajistit dle potřeb uživatele službu až s prvky hospicové péče
- 4 podporovat zachování stávajících schopností uživatelů pomocí různých aktivizačních činností a s možností duchovní podpory
- 5 zprostředkovat aktivní kontakt se společenským prostředím dle zdravotních možností uživatelů
- 6 zachovávat a podporovat sociální vazby s rodinou a blízkými
- 7 zajistit možnost pro setkání s druhými lidmi, pro jejich koničky
- 8 zajistit pravidelnou pomoc dle míry jeho soběstačnosti

Cílová skupina: Cílovou skupinou služby DPS Bohuslavice jsou senioři (mladší od 60-80 let a starší nad 80 let) se sníženou soběstačností, kteří si nedokáží zajistit sami, ani prostřednictvím jiné fyzické osoby, pomoc ve svém přirozeném sociálním prostředí.

Zásady služby:

1. reagovat pružně na změny
2. dbát na důstojnost každého člověka
3. akceptovat soukromí a intimitu klientů
4. respektovat potřeby a projevy vůle klienta
5. týmová spolupráce

Kapacita: 47

Forma služby: Pobytová

Druh služby: Domov pro seniory

Druhy poskytovaných služeb:

- Poskytnutí ubytování
- Poskytnutí stravy
- Pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu
- Pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu
- Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- Sociálně terapeutické činnosti
- Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí
- Aktivizační činnosti

Fakultativní služby:

- Doprava uživatele služebním vozidlem

Zprostředkované služby:

- Kadeřník, pedikúra, masáže

Informace o zařízení, poskytovaných službách:
Dům pokojného stáří Bohuslavice, je situován na okraji horské vesnice Bohuslavice. Jednolůžkové (15) a dvoulůžkové (16) pokoje, mají s výjimkou vlastní WC a sprchový kout. V přízemí objektu je hala, která slouží ke společenskému životu obyvatel, sousedí s jídelnou a přípravou jídel. Na prvním a druhém podlaží je bezbariérová koupelna. Dům je obklopen pozemkem, který slouží k aktivizaci uživatelů a je spojen s budovou bezbariérovým přístupem. Součástí objektu je charitní kaple, kde se pravidelně koná mše svatá a slaví liturgie roku.

CHARITA KONICE

Dům pokojného stáří Bohuslavice

„...Cokoli jste udělali pro Jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali.“

Mt 25, 36-46

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Pavlína Pašová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Historické proměny institucí sociální péče v Konici
---------------------	---

Název v angličtině:	Historical changes of institutions for social care in Konice
Anotace práce:	Diplomová práce se zaměřuje na vývoj institucí sociální péče v Konici. Práce je zpracována metodou třístupňové analýzy. Makroanalýza je zaměřena na charakteristiku dobového sociálního kontextu, který ovlivňoval politické, hospodářské a sociální klima společnosti ve vztahu k sociální politice a v rámci ní k sociální péči. Makroanalýza je východiskem pro analýzu středního dosahu, která se zabývá konkrétními proměnami sociální péče. V rámci mikroanalýzy jsou proměny konkretizovány na příkladech vývoje sociální péče v Konici.
Klíčová slova:	Sociální politika, sociální stát, sociální zabezpečení, sociální péče, česká společnost v 17.-21. století, Konice, dějiny Konice
Anotace v angličtině:	This thesis is focused on development of social work authorities in Konice. Work is made using three-stage analysis methodology. Macro analysis is focused on characterization of period social context, which affected political, economic and social climate in society in relationship with social policy, and inside with social care. Macro analysis is base for middle reach analysis, which considers specific social care changes. In the scope of microanalysis are showed these changes using examples of social care development in Konice.
Klíčová slova v angličtině:	Social policy, welfare state, social security scheme, social care, Czech society in 17.-21. century, Konice, history of Konice
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Fotografie z historie Konice Příloha č. 2 – Informační leták Charity Konice – 1. strana Příloha č. 3 – Informační leták Charity Konice – 2. strana
Rozsah práce:	151 stran, 292 379 znaků
Jazyk práce:	Český jazyk